

Alan Yann : Le Goff Alain. (Kerlouan 1881 – Lezneven 1926)

Beleg.

An Drouiz-Meur Laouenan, bet embannet e 1923.

Modernnaet eo bet an doare-skriva. Souezuz-kenañ eo doare-skriva ar skrid orin. Ha vioukoug a zo ! Lenn ar pennad diweza.

Levezon ar galleg a zo anad war skrid Alan Yann. Da skwer e skriv “Larkoh me welas re all“, pa vefe brezonekoh skriva “Larkoh e welis re all“. Faziou kemmaduriou a zo, hag e ro an oberour reiz ar ger galleg e-leh reiz ar ger brezoneg. Sevel a ra an derez uhella evel e galleg : *ar muia imoret* , e-leh *ar re imoreta*. Reizet eo bet an oll draou-ze.

Anad eo, ar skrid-mañ a zo bet savet gand eur beleg euz an amzer-ze !

An Drouiz-Meur Laouenan

Taolenn

Nedeleg an Drouiz-Meur

Da glask eur vro nevez

Tromilin

Ar Honan Meriadeg

Alan Fabianus a zispleg e vuhez

Overenn genta war douar Arvor

El leh ma weler petra ‘zo e soñj ar Honan Meriadeg

Ar “Steredenn-Vor“

An Drouiz-Meur Kannad an Aviel

Beleg ar Gwad ; beleg ar Maro

I

Nedeleg an Drouiz-Meur

War ar pallenn melen, astennet dindan e dreid gand an diskar-amzer, an drouiz koz a ya, soublet e benn, a-zindan ar skourrou noaz, goloet a ginvi, evel pa ve o komz ouz e zoue, doue an dero. Hanter-kant gwech pe ouspenn en-deus gwelet an nevez o tond er gwez hag an deliou o koueza, abaoe ma'z eo bet degemeret e renk an drouized, abaoe ma veze ganto o kutuill an uhel-varr. Bremañ eo ar henta anezo : ar falz aour a zo stag ouz e houriz ; eñ a zibab ar plahed yaouank a ya beb bloaz da ginnig o gouzoug d'ar hleze evid diarbenn kounnar Teutates ; eñ a bign war na daolvên, ruz gand o gwad, evid embann war-zu pevar horn ar bed eo siellet adarre evid bloaz, ar peoh etre Teutates hag an dud ; eñ eo ar beleg-braz. Penaoz neuze ne hellfe ket kompren ar vouez-se, a gomz a-dreuz ar hoad, evidom-ni mouez an avel, evitañ mouez e Zoue ?

Sebezet e ve ma lavarfe unan bennag dezañ eo e zoñjou e-unan a gleo, hag an neb en-defe c'hoant da weled peger buan kleze eur Helt a zo prest da dreuzi e galon, n'en-deus nemed mond da lavared da unan pe unan deuz gwazed Arvor ne gaoze ket bemdez an drouiz-meur Laouenan gand e zoue Teutates.

En ano an doue-ze, Laouenan a ouarn ar bobl¹, e talh anezi kuzet e-touez ar hoajou, ledet koulz lavared d'ar mare war an Arvor a-bez, pell diouz ar Romaned, o-deus trehet o zud, n'o-deus ket avad pleget ar vugale da baea dezo an taillou, na da adori doueou nevez degaset ganto er vro. Den ouz Laouenan ne gredfe dizenti ; doujet eo muioh eged an Impalaer a Rom : ne ra mui nemed unan gand e zoue.

Laouenan n'eo ket eüruz koulskoude ; sevel a ra beb an amzer e zaoulagad war-zu ar zao-heol, evel pa ve o hortoz er pardaez-mañ, deuz an tu-ze, ne oar ket petra...

Ha setu a-bell, a-zindan ar gwez, evel daou skeud gwenn o tond war-zu ennañ. Daoust hag an dra-ze eo a stanko an dienez a zant en e galon ? Tostaad a reont. Gweled a ra bremañ diou vaouez, yaouank-flamm c'hoaz, skuiz avad beteg erellad² war o zreid. Gwisket int evel ma tle beza gwisket an intronezed braz e-touez ar Romaned : eur zae ledan, dalhet war o herhenn gand eur gouriz, eur vantell dreist o diouскоaz, eur gouel gwenn o nijellad a-zioh o fenn.

Mond a ra d'o diambroug : dre ma tosta, e wel o dillad diframmet, o zreid o wada er boteier skañv, nebeud a zoare evid bale a-dreuz ar hoajou, an naon hag ar skuizder merket war o bizaj.

« Da zebri ! », a lavar unan anezo, raktal m'emañ Laouenan en o hichenn. Ar yaouanka, an hini a dle beza ar vestrez, rag gwisket eo ar binvidika, eo he-deus komzet. Daoulagad ankeniet a bar warnañ e-pad ma vez eul luhedenn o treuzi an êr, hag ar paour-kêz plahig, trehet gand he foaniou, a gouez etre divreh eben, semplet.

Kalon an drouiz a zo truezuz, hag e zivreh o-deus nerz c'hoaz, daoust pegen oajet e tle beza. Dibrada 'ra ar plahig evel pa ve eur hrouadur, hag evid gwir, yaouank c'hoaz ha teuzet gand ar poaniou a dle beza gouzañvet, ne bouez ket muioh eged eur hrouadur. Ker buan ha ma hell e zivesker e gas, - kropet ma'z int gand skorn ar bloaveziou -, an drouiz a gerz etrezeg eul lochenn, toet gand balan. Eno ema ti an drouiz. Ma 'n-dije goulennet digand e dud sevel dezañ eun ti kaer evel re ar Romaned, o-dije greet heb marhata. Falvezet eo dezañ beza evel e dud-koz : e lochenn a dalv dezañ muioh eged al leziou kaerra. Soubla a rank e benn evid mond e-barz : n'eus forz, pa ne zoubl ket anezañ dirag ar Romaned !

¹ ar bobl : **Notenn gand an oberour** : N'eus ket ano euz eur bobl vraz. Nebeud a-walh a dlee beza chomet d'ar mare euz Kelted an Arvor : Eur rumm bennag marteze, tano meurbed, o-doa kavet kuz e-touez ar hoajou. Eur rumm evel-se eo a fell din lavared amañ.

² erellad : horjella.

E-barz, war eur gwele kinvi ha deliou, eh astenn ar horv paour, a oa evel maro etre e zivreh. Eben a ziroll da ouela ha, d'an daoulin en he hichenn, e pok dezi, e halv anezi dre gomzou ha ne vezont ket entetet gand an drouiz koz. Louenan a dle beza burzuduz ; a-barz nemeur ar plah yaouank beza diskraniet³ he dent, e ro dezi da eva. Al louzou a dle beza burzuduz, a-barz nemeur ar plah yaouank a flach he izili, a fiñv he muzellou, a zigor he daoulagad. Adarre e houlenn : « Da zebri ! »

An hini a zo ganti a zao he daoulagad war-zu an Neñv evel pa ve o pedi, o trugarekaad eun doue bennag, ha da houde en he yez e klask diskouez he anaoudegez-vad d'an drouiz.

Hemañ, heb chom da zelaou, a gemer eun tamm bara du ha kaled, a zoub anezañ en evaj en-deus roet d'ar plah yaouank bremaig, ha pa'z eo distrempet, her hinnig dezi. Houmañ a gemer hag a lonk, beteg ma venn beza mouget. En eun taol koulskoude e tenn euz he genou ar horniad bara a jom c'hoaz, hag o tiskouez he mignonez, e lavar : « Roit ivez da Agns⁴ ».

« Gwir eo, eme an drouiz ; ken trubuillet on bet ganeoh ma n'em-eus ket soñjet enni, hag e tle eveldoh beza dare da vervel gand an naon. Debrit an tamm-ze a-bez : c'hoaz a zo⁴ evid Agnès. »

Agnès, anaoudeg-braz, a zegemeras prim ivez he zamm. N'hen debras ket koulskoude ken alfant hag he mignonez, rag an drouiz a oe souezet o weled anezi oh ober da genta gand he biz-meud evel furm eur groaz war he muzellou.

Pa zantas o paouez mouez an naon-du, ar plah yaouank, o sevel war Laouenan he daoulagad lintruz ha karantezuz, ar re gaerra a heller da weled, a lavaras :

« Aotrou, na c'hwi 'zo mad ! Ra viot trugarekaet evid Agnès hag evidon va-unan – hi ne oar ket or yez – Evid ar pezh ho-peus greet d'an diou reuzeudig ma'z om, ra gouezo warnoh bennoz Doue ! »

« Peseurt doue ? », eme Laouenan, eur goabrenn raktal war e dal.

« An hini hepken a zo Doue, Doue ar gristenien, rag kristen om on-diou. Ne fell ket deom ho lakaad da fazia war ar pezh ma'z om. Bremaig, gand m'am-eus digoret va daoulagad, em-eus gwelet ho falz-aour, ha raktal em-eus soñjet ne helljem ket chom amañ. Eun drouiz ne hell ket rei degemer en e di da enebourien e zoueou : on lezit eta da vond larkoh. »

Etre ma komz ar plah yaouank, tal Laouenan a ziskouez ez eus stourmad en e galon. Heb droug ebed koulskoude, e respont :

« Ne fell ket din gouzoud hirio na petra oh na petra 'glaskit. Eur Helt ne oar ket teuler er-mêz tremenidi deuet da houlenn lojeiz ; eun drouiz nebeutoh c'hoaz. Kouskit e peoh : ni 'welo warhoaz. »

N'oa ket ezomm ebed d'o fedi. En despet dezo, o daoulagad a zerre a-raog m'oa echu komzou an drouiz. Nerz a-walh a jomas ganto koulskoude, evid ober war o zal ha war o muzellou, o-diou en dro-mañ, ar merk souezuz he-doa greet bremaig Agnès.

Antronoz pa zihunont, ar sklêrijenn a deu en ti dre an nor gornzigor ; an heol a dle beza uhel bremañ ! An drouiz n'ema mui en e lochenn ; a-raog mond kuit, en-deus lakaet en o hichenn eun tamm bara, eun nebeud frouez, eur picherad deuz an evaj en-doa greet kement a vad dezo en derhent. An drouiz n'emañ ket a-bell : e toull an nor e chom heb en em ziskouez evdi saouri ar joa a welje war o zal, o kaoud en eur zihuna deuz ar pezh n'o-deus ket bet a bell zo, hen doueti a ra. Ker souezet eo ha biskoaz, pa wel anezo o-diou, a-raog kregi er bevañs, o vond d'an daoulin hag o lavared a vouez uhel komzou e yez Agnès, komzou hag a dle beza eur bedenn. En-dro dezo ez eus evel eun dra bennag skeduz o para. Frota ha difrota a ra e zaoulagad ; selled a ra ouz ar gwez ; nann, n'eo ket trellet e weled ; kaer en-deus, a-ziabarz an ti, e wel atao ar sklêrijenn vurzuduz. Daoust hag an diou verh-se edo e galon o hortoz diouz tu ar zao-heol ?

³ diskraniet : ?

⁴ a zo : tregerieg : ez eus.

Nehet eo ; mintin-mad eo eet dre ar hoad da houlenn ha da zelaou bolontez Teutates, ha Teutates en-deus lavaret dezañ e helle o delher. Ne zoñje ket 'oa e galon vad eo he-doa roet dezañ ar respont. Hag ar sklêrijenn-ze ? N'eo ket posubl ne ve ket eur burzud. Neuze ez eus eun Doue all c'hoaz, Doue ar Gristenien, eun Doue gwirion ivez, ker beo hag Hesus, Belen, Teutates, ha Teutates a fell dezañ rei degemer d'an Doue nevez-se !

Ar bedenn a zo echu el lochenn ; ar sklêrijenn a zo nijet kuit. O-diou en em vriatont, ha neuze hepken, kement a galon vad hag en derhent, e tebront bara ha frouez.

An drouiz a gred en em ziskouez. Laouen eo meurbed, hag en eur vousc'hoarzin eo e respont da zalud an diou verh yaouank :

« Gweled a ran gand plijadur n'oh ket enebourien re vraz, ar housked ha c'hwi, en noz-mañ na memez en deiz : bremañ ema an heol en e uhella ! C'hwi ivez, - hag e tiskoueze ar yaouanka – me 'meus c'hoant da houzoud hoh ano. »

Hi a respontas :

« Candida a vez greet ahanon dirag an dud, ha merh on d'an tribun Fabius. Va mamm, deuz gouenn ar Gelted, a halve ahanon Gwenn. »

« Gwenn a vezo ivez an ano a roin-me deoh. »

« Ha va hoar a zo Agnès. »

« Ho c'hoar ? N'ho-peus a-zoare da veza deuz ar memez renk ! »

« Va zad n'eo ket he zad, va mamm n'eo ket he mamm, ha koulskoude ez om c'hoarezed. »

« Penaoz neuze, Gwenn ! ne rit a hoap ouz an drouiz koz ? »

« O ! ober goap, me, ouz an hini a zo bet ker mad en or heñver ! Selaouit : ni, kristenien, ni 'zo oll breudeur ha c'hoarezed an eil d'egile. »

« Kement-se a garantez 'zo etrezoh ? »

« Ya ! Ha c'hwi ho-peus ivez eur galon evid beza kristen. »

« Ne houlennan ket gwell, hag ar bobl a-bez a vezo kristen d'am heul. »

Gwenn, sebezet :

« Petra livirit ? C'hwi, kristen ! Heb beza klevet ano deuz Jezuz-Krist ? »

« Mar deo Jezuz-Krist ano ho Toue, me 'zo prest da zervicha Jezuz-Krist. Me 'zesko e ano d'ar Gelted a zo dindannon, ha ma'z eo gwir ar garantez-se, a livrit beza etre ar gristenien⁵, ne vezo mui gwelet ar Helt oh en em zevel a-eneb ar Helt ; deveziou kaer a vezo c'hoaz evid Arvor, pa ne hello mui e enebourien c'hweza droulañs etre e vugale. Birviken ho Sesar, gand e oll ijin, ne vije deuet a-benn euz on tud-koz, ma vijent bet a-viskoaz unanet. O ! bennoz da Deutates ! »

« Petra 'livirit ? Ma fell deoh servicha on Doue-ni, e rankoh trei kein d'hoh hini. »

« Eun den hag-eñ ne hell ket servicha meur a zoue ? »

Nann, rag n'ez eus nemed unan. On Doue-ni, ne hell ket ranna gand re all an enor greet dezañ gand an dud. Lavaret en-deus : « Me eo an Aotrou, da Zoue ; ne adori doue all ebed, nag a-zioh da benn, na war an douar, nag er mor. »

Da lavared ar homzou-ze, Gwenn a oa savet sonn en he sav ; kaer 'oa evel eur rouanez ; he mouez a zone evel an arem, evel p'he-divije c'hoant da gemered da dest euz he Feiz pep hekleo euz ar hoad. An drouiz Laouenan a zoublas e benn ; e ilizi a grenas. Eur plahig a gomze dezañ gand muioh a nerz eged n'en-doa biskoaz komzet mouez Teutates er hoajou. En despet dezañ, eun dra bennag a boulze anezañ da anzaio edo ar wirionez gand Gwenn. A-benn eur pennad e komzas outi :

« Neuze evid kredi eveldeh, me 'rankfe trei kein d'an doue em-eus servichet beteg-henn ?... anzaio dirag ar bobl ez on bet faziet a-hed va buhez hag em-eus tromplet anezañ, oh

⁵ ar garantez-se, a livrit beza etre ar gristenien : notenn gand "Embann an Hirwaz" : se 'zo bet skrivet gand eur beleg, dizoñjet gantañ ar brezelioù relijiel a zo bet etre ar Gristenien.

adori hag o lakaad adori eun doue ha n'eus bet morse anezañ, ez eus muioh a furnez dindan ho pleo melen eged dindan va belo gwenn ? »

« Morse ne vezer re ziwezad da zistrei p'en em weler o vond gand an hent fall. »

« Gand an hent fall ? O tiskenn em houstiañs, abaoe va bugaleaj ne welan netra fall. Va bolontez a zo bet atao mond eeun gand va hent hag ober vad dre ma'z een. Ma valeen, heb gouzoud din, dre eun hent divennet, ho Toue, an hini a dle beza greet ahanon, pa livirit n'ez esu nemetañ, ya, an Doue-ze, o weled va bolontez vad, a dlee beza deuet a-bell zo diarbenn. Perag en deus ?... »

Gwenn a drohas e her :

« N'eo ket deom-ni lakaad or bolontez e plas bolontez Doue, na merka dezañ nag ar mare nag an doare ma fell dezañ komz d'or halon. Ha ne de ket ni marteze en-deus degaset deoh, heb her gouzoud on-unan, evid digeri ho taoulagad d'ar wirionez ? »

Laouenan, teñval e dal, a respontas groñs :

« A-walh war gement-se ! Ne fell ket din disput ouz paotrezedigou eveldoh. »

Gwenn, karantezuz a dostaas outañ, hag, o pokad d'e zorn, a lavaras :

« Aotrou, gweled a rit : gweloh eo deoh lezer ahanom da vale. Kenavezo eta ! Ni a bedo evidoh, evel ma soñjom e tleom pedi. »

An drouiz bremañ a zo mestr warnañ e-unan ; e vouez ivez a deu da veza flourroh :

« Mond kuit, bugale ? Ya, pa vezo deuet ho nerz deoh. A-raog, nann ! An dever en-deus greet din ho tegemeret, a zivenn ouzin ho lezer da vond raktal d'al leh ma tleit mond... Ha c'hoaz d'al leh ma tleit mond ?... Hag eur penn bennag he-deus ar veaj he-deus degaset ahanoh beteg lochenn an drouiz-koz ? N'on ket boazet diouz giziou ar Romaned ; me 'gred avad ne vez ket lezet diou blahig a lignez da haloupad er hoajou, evel a rit, heb servicherien d'o diwall. Doare ho-peus kentoh da veza o tehed a-raog eun droug bennag. Bezit fiziañs en drouiz-koz ! Livirit dezañ, perag c'hwi, a zo ho plas er hastellou kaer, savet gand ar Romaned, ho-peus kredet lakaad ho treid e koajou don ar Gelted. Lezit ho kalon da gomz dezañ ; eñ en-deus lennet dija en ho taoulagad, hag en-deus barnet ahanoh ; gouzoud a ra n'en-deus ket dirazañ bugale dizuj, n'ho-peus ket gallet, c'hwi, tehed deuz ti ho tud, heb eun abeg braz bennag. »

Gwenn, an dour en he daoulagad, a respont :

« Ar wirionez eo penn-da-benn : ne ouezom ket da beleh ez eom. Tehed, tehed c'hoaz pelloh, setu or c'hoant ! »

« Ha n'ho-peus ket aon ? »

« Doue a oa ganeom ! Gwir ho-peus da houzoud or buhez. Plijet ganeoh gortoz eur pennadig : Agnès a zo nehet o klask gouzoud petra 'zo etrezom, rag ne entent ger deuz ar pezh a leverom. Me 'ya da isplika dezi e berr gomzou. »

Hag, e yez ar Romaned, Gwenn a gaozeas ouz Agnès e-pad eur mare ;

*

Goude e troas ouz an drouiz hag e kontas :

« Bremañ, c'hwi, klevit istor Candida, merh da Fabius. Mesket gand he-hini, c'hwi a zesko ivez istor Agnès. Genidig on euz an Naoned. Va zad a zo soudard. E vicher a boan hag a drubuill a zegasas anezañ er vro-ze. Anaoud a reas eno va mamm ; kaoud a reas dezi kened, ha brud he-doa da veza eur bennherez deuz ar re binvidika. Eun all en-dije kavet an tu da zilam diganti he madou ha da gemeret anezi heh-unan e-giz sklavourez : ar Romaned d'ar mare o-doa aotre da ober ar pezh a garent. Fabius a houlennas anezi evid pried. En eur hastell, savet e doare ar re a vez gwelet e Rom, on deuet er bed, seiteg vloaz 'zo. Eüruz meurbed eo bet va yaouankiz. Tad ha mamm am hare. Va zad ne ouie ket petra da glask evid ober plijadur din. Eun deiz ez eas da Rom hag en distro ez oa gantañ eur sklavourez, bloaz pe zaou kosoh

egedon. Desket-braz 'oa ; ha soñj va zad, ouz he degas gantañ, 'oa ma teskje din kement a dlee gouzoud eun itron-vraz euz a Rom. Ra vezo benniget Doue da veza lakaet ar zoñj-ze e spered va zad ! Gwelloh eged skiantchou ar bed a zegasas din Agnès, rag hi 'oa. Bete neuze me 'oa daouhanteret etre daou rumm doueou, re ar Romaned, re va zad, ha re ar Gelted, re va mamm. Hi a oa deuz gouenn ar Gelted ; hag hi he-deus desket din he yez ; hi, meur a wech en noz, dre guz, am hasas d'al lidou a rank ho kenvreudeur da guzad er vro-ze. Anavezet hag adoret em-eus, me ivez, ho toueou-gouez, a houlenñ gwad an dud... »

An drouiz a ra eur skrijadenn ; e volonteaz avad a zo war evez ha ne ziskouez netra.

... « Agnès a deue euz a Rom : eno 'oa maro Per, an hini en-doa gwelet Jezuz-Krist beo. Ne zaelas ket da gomz din-me euz ar pezh a garge he halon. Lavared a reas din buhez eun Doue, en-doa kemeret korv an den evdi diskouez dezañ gwelloh e garantez.... »

« Neuze – eme an drouiz – ne grenit ket dirag ho Toue, c'hwi ? »

« Nann, ar re a zo direbech o houstiañs n'o-deus aon ebed razañ. Karet int gantañ ha karet kant gwech gwelloh eged ma oufe⁶ eun den kared.

« Pebez kemm etre an Doue-ze hag or re-ni ! Va merh,kendalhit, ma n'oh ket skuiz. »

« Nag e oa brao an traou a lavare ! Me 'garje he-dije gouezet yez ar Gelted. Hi he-dije kontet deoh gwelloh eged na ran an oll draou-ze... »

A-benn nemeur Cnadida a oa kristen evel Agnès.

« Kared a reen re va mamm evid lezer anezi en he fals kredennou. Ganet ha maget abaoe he yaouankiz e relijion ar Gelted, hi a oe diêsoh da ziarbenn. Mez deuz petra ne deufe ket Agnès a-benn, pa ra labour Doue ? Siwaz ! Va mamm a oa taget gand unan euz ar hleñvejou-ze ha ne zilezont peurvuia an den, nemed p'o-deus hen diskaret er bez. Agnès a lakaas beleg Jezuz-Krist da zond dre guz ; hemañ a skuillas war he fenn ha war va hini an dour a walh an ene. Va mamm a varvas hag Agnès a lavar eo eet he ene war-eeun da di an Aotrou Doue.

Eur vamm a zo diêz da zioueret ; va foan a ginnigan da Zoue, gwella ma hellan ; ar gouli em halon ne venn ket serra. Eur vamm ho-peus bet c'hwi ivez : ne vezoh ket souezet o weled va daelou.

Va zad a jome ganen, mez n'ouzon ket perag, ar galon n'en em ro ket kement en he fezh d'an tad evel m'en em ro d'ar vamm ; ha va zad a oa ouspenn soudard, da lavared eo, e kuze dindan doareou rust ar garantez vraz en-doa, me 'zo sur, evidon. Eun dra dreist-oll a greske an disparti etre an den a vrezel hag e verh. O veza karet va-unan ar wir sklêrijenn, me 'falvezas din ranna gand va zad. Eñ a yeas en egar ; bete neuze am leze er gêr pa veze meneg da ginnig sakrifisiou da Zoueou Rom ; en deiz-se e kemennas din mond gantañ war leur-ar-foul da gemered perzh er sakrifis a dlee beza kinniget da Jupiter, tad ar viktoriou.

Agnès he-doa desket din ez oa bet e Rom merhed yaouank euz va oad o vervel kentoh eged senti, pa veze gourhemennet dezo heveleb tra. Gouzoud a reen ivez, bremañ pa'z an e-touez ar Gristenien, perag 'oa maro an daou zen yaouank euz an Naoned, Rogasian ha Donasian, ken karet gand an oll. Morse avad n'em-bije kredet kaoud a-walh a nerz da ober evelto. Neuze em-eus desket e ro Doue, diouz ma vez red, e skoazell d'an dud. Evid ar wech kenta, me, hag a grene kent war va oll izili gand ma welen tal va zad o roufenni, me a enebas outañ. Gourdrouz a reas va diskuill d'ar barner, da lavared eo va has d'ar maro, rag eun den, tamallet da veza kristen, a zo eun den maro. War a lavare Agnès, 'oa bet tadou oh ober kement-se e Rom. Me a lavaras : nann ! Daou zevez 'oen lezet hep tamm, ha n'ouzon ket hag e vije soñj va zad va lezer da vervel gand an naon, ma ne zoubljen ket, pa deuas eun den yaouank, eun ofiser brudet, da houlenñ arhanon da zimezi.

Anaoud a reen anezañ : eun den euz ar re wella, din⁷ da veza kristen, ha meur a wech me 'moa pedet evid ma vije. Anzao a ran, ma vijen bet d'an ampoent payanez, e vije bet mall ganen respont : bezit va fried. Ha zoken ma vije bet va zoñj dimezi, em-ije buan a-walh roet va

⁶ oufe : ouezfe.

⁷ din : dellezeg.

ger dezañ, goude beza kristenez, rag fiziañs em-oa e teuje buan va aliou karantezuz ha gras Doue da ober anezañ eun diskibl da Jezuz-Krist. Mez, da heul kant ha kant plah yaouank all, me ‘m-oa kinniget da Jezuz n’eo ket hepken va ene, va horv avad ivez. Kompren a rit ? »

« Ya, kompren a ran, ho-poa dilezet an oll blijadureziou onest a heller da dañva e stad a briedelez. »

« Evel-se ! Greet em-moa le da jom gwerh. »

« Ha posubl eo an dra-ze da eun den ? »

« Da eun den dre e nerz e-unan, me ‘gred e ve diêz-braz ; gand gras Doue ez eo êz meurbed. »

« Êz ! Êz ! » - a hroz mole an drouiz ennañ e-unan – « Setu aze eun nerz ha ne anavezan ket en on touez. »

Gwenn a gendalhe :

« Agnès he-doa kontet din istor eur plah yaouank euz a Rom, a zouge ar memez ano ganti, hag he-doa roet he buhez kentoh eged mankoud d’ar bromesa he-doa greet da Zoue d’en em ziwall evitañ, hag evitañ hepken. Eun all, Sesilia, he-doa skuillet he gwad evid ar memez tra. Me ‘oa prest da ober evelto. »

« Pa reas eta va zad tenna ahanon euz va frizon da lavared din ‘oa e volonteze e timezjen d’an den yaouank-se, gand oll nerz va halon, me respontas dezañ n’her grajen biken. Mond a reas kement a zroug ennañ ma ‘moe aon da weled anezañ o koueza gand eun taol skoadurez. Me, ne glaskjon digarez ebed : war-eeun me ‘lavaras dezañ n’eo ket hepken an den-ze a felle din harlui, mez kement den yaouank a hellje soñjal ennon. »

Paour-kêz Martinus ! poan-vraz en-doe o kleved va respont. Ne ankounac’hain anezañ biken. Bemdez e pedan evitañ : va zoñj eo, ma ro Doue dezañ ar sklêrijenn, e vezo braz e-touez soudarded Jezuz-Krist.

Imor va zad a oa war wasaad. Gouzoud a reen ervad ne helle ket kompren ahanon ; truez em-oa outañ ha pardoni a reen dezañ a-greiz kalon ar pez a lavaras da houde.

« Warhoaz, emezañ, pa darzo an deiz, da dad e-unan a ziskuillo ahanout d’ar barner. Gouzoud a rez petra ‘hortoz ahanout pa vezi etre daouarn an den-ze. Ar brud ‘zo c’hoaz e kêr euz an tourmañjou en-deus kavet evid bourrevi Donasian ha Rogasian. Me va-unan a houlenno, a-raog ma troho an teir c’hoar neudenn da vuhez, ma vezo dilamet diganez ar werhded, az-peus doare da briza kement.

Hep sponta, me a respontas :

« N’em-eus aon ebed rag ar maro. Ma rit an torfed all a gomzit anezañ, ne helloh ket mired ouz va halon da jom gwerh, hag an Doue, a zervichan, a lenn er halonou hag a gresko va hurunenn. »

Va dilezer a reas en eur lavared :

« An noz da gentelio : gwell a ze evidout ma cheñchez da her ;me, n’em-eus morse cheñchet va hini. »

Antronoz moarvad ‘oe gwall souezet o kleved n’edo mui e verh neb leh en e lez. Ne anaveze ket anezi ; kemred a ree anezi evis eur verhodennig hag, e-giz Roman, ne helle ket kredi e vije en e di unan bennag gouest da zizenti ouz an Tad a famill. Ne ouie ket kennebeud ‘oan-me boazet ez-yaouankig da vond en noz gand va mamm a-dreuz ar hoajou da heuill ho lidou deoh-c’hwi, an drouized, da genta, da glask beleien Jezuz-Krist, pa oam deuet da veza kristen on-diou. Ne ouie ket dreist-oll an nerz a laka ar Hrist e kalon e zervicherien. Anez an alhwez a vije bet etre e zaouarn e-doug an noz, e-leh beza etre daouarn eur sklavour koz, kristen evel Agnès ha me, hag a zigoras deom an nor er rann kenta euz an noz.

Koll a reas e amzer moarvad o klask ahanom en Naoned memez, ha ni a yee, a yee a-dreuz ar hoad, atao pelloh, kement a aon em-oa na vije greet dezuz va horv an dismegañs prometet din gand va zad.

Pevar devez ha peder nozvez a zo abaoe an noz-se, ha baleet on-eus abaoe, koulz lavared heb ehan ; an nebeud bevañs, deuet ganeom, a oa echu abaoe ar huz-heol diweza, pa'z oh degouezet ganeom, ha gwelet ho-peus pegen dinerzet 'oam. Ar mez hanter-vrein, on-eus gellet da gaoud, ne vagont nemeur an den. Ha me a falveze din mond bepred larkoh, larkoh atao war-zu steredenn an hanternoz, beteg koueza, beteg mervel, mez mervel dinamm. »

E-pad ma komze Gwenn, Laouenan a zoñje. E vije dre ar bed merhed o chom gwerh abalamour d'o Doue, an dra en-doa sebezet anezañ. Ha koulskoude dirag ar pezh a lavare dezañ ar plah yaouank-se, 'oa red anzañ e oa gwir. An oad en-doa desket dezañ lenn dre an daoulagad ar pezh a dremene er galon, ha gweled a ree e daoulagad Gwenn ne helle dond euz he halon netra nemed ar wirionez.

Mez neuze, a beleh e teue dezo nerz a-awalh da zerhel o fromesa en despet da youlou ar horv ? a beleh 'oa deuet da unan euz ar gwerhezese, a wele dirazañ, an nerz-kalon da zilezer pep tra. : tad, madou, eürusted, da dehed er hoajou gouez, n'eo ket evid savetei he buhez, med evid savetei he vertuz ? Gras he Doue, he-deus responet Gwenn. Unan hag a ro nerz evel-se a dle beza e-unan nerzuz ha beo. O ! ma vije gellet adori anezo o-daou asamblez, Doue Gwenn hag e hini, nag e ve eüruz ! Nag ez eo er hontrol diêz e spered bremañ ! E peleh emañ ar wirionez ? Ma hellfe beza, en despet d'ar pezh he-deus lavaret Gwenn, ma hellfe beza diou wirionez !

Eun dra all a ruille en e spered : penaoz o-doa gellet diou blahig ken dister redeg dre ar hoajou noz-deiz hep kaoud war o hent deuz al loened gouez a oa ker stank er vro ? penaoz n'oa ket en em gavet ganto eur Helt hanter-ouez, a vije bet evito gwasoh c'hoaz dre youlou fall pe dre gasoni ? Eno ez oa eur burzud, hag ennañ e-unan, an drouiz a houlenne, evel Gwenn, daoust ha n'oant ket, an diou-ze, degaset dezañ gand eun Doue, na anaveze ket, evid e lakaad war hent ar wirionez ?

Pa welas ne gomze mui Gwenn, e reas eur skrijadenn ; gand kil e zorn e skubas e dal evel pa vije o kas kuit eun huñvre fall. Glahar ha karantez a oa en e vouez pa zigoras e vuzellou da barlant :

« Gwenn, emezañ, aon em-eus da veza skuizet ahanoh oh ho lezer da vond beteg penn en eun taol gand hoh istor trubuilluz. Ar pezh ho-peus greet a zo dreist nerz eun den. Chom a reoh e ti an drouiz koz keit ha ma plijo ganeoh. Me a fell din e chomfeh da vihanna beteg ma vezo pare ar gouliou en ho treid. »

O lavared an dra-ze, Laouenan a ziskouez treid Gwenn hag Agnès. Evid gwir n'eus ket a wad ruz outo evel deh ; a-dreuz o boteier diframmet e vez gwelet avad an trouskennoù, ha n'o-defe ket greet deg kammed, na ve adarre dizoloet ar hig beo.

Lavared a ra ha raktal en em laka da ziwiska diganto an nebeud peñseliou a zo chomet endro d'o zreid.

Gwenn, an dour en he daoulagad dirag kement a vadelez, a respontas :

« O ! den euz ar re wella, penaoz e hellfem-ni distrei deoh ar vad ho-peus greet evidom dija ? »

« O chom ganen bepred », eme an drouiz, etre ma walhe dezo o zreid.

« Nann, ne hellom ket chom. »

« Da beleh ez eoh eta ? »

« Lavaret em-eus deoh ne ouezom ket. »

« Neuze ? »

« Ne hellom ket chom. »

« Aon ho-peus ne ve ket deread a-walh va lochenn evidoh ? Ma kirit, me... »

« O ! na dit ket da lavared an dra-ze ! Ma n'on-dije klasket nemed êzant or horv, ni a vije chomet e ti va zad, hag ar pezh a ginnigit deom a zo eur baradoz e-skoaz ar pezh m'edom o hortoz. »

« Petra 'vir ouzoh da jom eta ? »

« Tehet om evid diwall or Feiz ! »
Hag ho-peus aon na glaskfen hen tenna diganeoh ? »
« Ha penaoz ne glaskfeh ket, c’hwi, beleg Teutates ? »
« Beleg Teutates a oar ar pezh ‘zo e zevel ha c’hwi a oar e peleh emañ hoh hini. Hen toui a ran, ha ra vezo va houstiañs va bourreo da viken ma ne zalhan d’am ger : a-zindan va zoenn hag a-zindan on dero,c’hwi a hello pedi ho Toue, evel ma pedan va-hini. »
O veza komzet evel-se, echu gantañ da louzaoui gouliou o zreid, Laouenan a yeas er-mêz.

*

An deveziou a dremene. Laouenan en-doa lakaet degas da Wenn ha da Agnès peb a wiskamant savet euz re ar Heltezed, evid ma ne vije ket a zell outo, rag n’oa ket e volonteiz o delher evel en eur prizon e-barz e lochenn.

Morse ne vije ano etrezo euz ar relijion. Agnès he-doa komprenet al labour a ree gras Doue e kalon an drouiz ha lavaret da Wenn ‘oa gwelloc’h dezo chom peoh, gand aon na deuje o mouez da lakaad anezañ da facha. Pedi a reent avad o-diou evid o madoberennour. Agnès a oa en em lakaet da zeski yez ar Gelted, a-benn ma vije ezomm evid sikour Gwenn.

Da eun den, a gare kement an heritaj lezet gand e dad-koz ha ma ree Laouenan, n’oa ket eston en-dije greet eur blijadur vraz gweled eur Romanez o poania da zeski e yez. Hi a-wechou a helle lakaad anezañ da hoarzin dre ar gerioù trefot a lavare.

Koulskoude a-benn eun nebeud miziou, e helle en em rei da entent frêz a-walh.

Laouenan avad, nemed da boent ar prejou, a vije bremañ aozet gand unan pe unan deuz an diou werhez yaouank, ne veze memez war e dro. Tremen a ree e amzer o vond hag o tond dre ar hoad, eun anken vraz war e ene. Rag, - ha n’en-doa morse kredet hen anzañ ouz den -, ne gleve mui mouez Teutates. Daoust hag e zoue n’en-dije ket a zroug outañ abalamour d’an diou zivroadeg kristen en-doa degemeret ? Ha koulskoude Teutates, e-unan, en deiz kenta, en-doa gourhemennet dezañ o delher ! Euz an dra-ze ‘oa sur. O ! gouzoud a ra, n’en-deus nemed eur ger da lavaret, ez afent kuit... ez afent kuit da beleh ? da veza lonket gand al loened gouez ? Ha neuze n’eo ket pare a-walh o zreid ; o nerz n’eo ket deuet dezo. Koulz all divennet en-deus dezo komz dezañ deuz o relijion ! E gwirionez ne oar ket penaoz n’en-de roet abeg a zroulañs da Deutates. Mil ha mil digarez a glaske evid dizamma e goustiañs dirag e zoue : e zoue a jome bouzar ha mud.

Ma vije diskennet don a-walh ennañ e-unan, en-dije gwelet ivez ‘oa bremañ ken boazet da gaoud en e gichenn, an diou blahig karantezuz ma ne helle mui o diouered. Eun deiz,koulskoude, e welas dre an taol yud, a skoas an dra-ze e galon, pegement oa eñ em staget outo.

Agnès a zoñje ‘oa deuet ar mare da zikour an Aotrou Doue. O veza deuet deuz eur vro, ma’z oa red enni anaoud diouz tres an den eur hristen diouz eur payan, hi, gwelloc’h eged Gwenn, a ouie lenn e diabarz kalon Laouenan. Hemañ, en deiz-se eta, o tistrei d’e di, a gavas anezi dirazañ.

« Drouiz, emezi, warhoaz ni ‘yelo kuit. »
« Ha n’oh ket eüruz amañ ? », eme an drouiz mantret.
« Eo, ni a zo eüruz, c’hwi eo n’ez oh ket abaoe ma’z om deuet. »
« N’eo ket gwir ! Me ho kar, hag a fell din e veh sklêrijenn va hoant. »
« Ha me ‘lavar deoh daoust d’ar garantez ho-peus evidom, daoust d’ar garantez ha d’an ananoudegez-vad or-beus on-diou evidoh, ni eo ar boan a roufenn ho tal hag hel laka teñval. »
« Evelato ! »

« Nahit ‘ta, mar gellit ! Ne nahoh ket ouz Agnès, e soñj deoh beza dilezet gand ho toue abalamour deom-ni ; ne nahoh ket eo tourmantet ho spered o klask gouzoud petra da ober evid diarbenn ho kounnar ; ne nahoh ket e klaskit bemdez dirazañ eun digarez, evid mired

d'on harlui deuz ho ti ! Keit ha ma vezim amañ, an tourmant-se a vezo hoh-hini. Nahit 'ta ! Nahit 'ta ! »

« N'hellan ket, paour-kêz Agnès ! Piou en-deus roet dit daoulagad da lenn ker piz ennon ? »

« Neuze ol lezit ! Mond a ran da gas ar helou da Wenn. »

Laouenan a zavas e dal ; e zaoulagad a lugernas ; e vouez a grozas :

« Nann ! »

Hag e halvas e-unan :

« Gwenn ! Gwenn ! »

Gwenn a zeredas raktal, en eur grena, rag ne oa ket boazet da gleved an drouiz o komz outi gand ar vouez-se.

Dirazo o-diou, Laouenan a lavaras, gand e vouez groñs, eur vouez a gasoni :

« Teutates, n'az-peus ket bet a druez ouz da veleg, an hini a gomz en da ano d'ar bobl, a zevich ahanout abaoe tri-ugent vloaz gand lealded, heb goulenn diganez digoll ebed, nemed an nebeud eürusted o-deus an tadou all o kared o bugale hag o veza harpet ganto en o hozni. Ha te, az-peus tennet diganen va bugale. Va mibien, nemed unan, a zo maro o stourm ouz ar Romaned ! Evid ar re 'zo kouezet ne lavaran netra. Unan az-peus lezet da goueza etre daouarn an enebourien : salv e vije maro Alan evel ar re all ! Petra eo deuet da veza, treitour d'e vro ha d'e yez ? N'az-peus ket lavaret din. Teir merh em-oa en oajou ar re-mañ ; perag ar re-ze ivez az-peus lezet an estren d'o laerez diganen ! Perag az-peus lezet ahanon, evel e-kreiz ar hoad eur wezenn varo, heb skourrou na deliou ? Ha bremañ az-peus c'hoant da denna diganen an diou-mañ ? Nann ! Nann, a lavaran dit ? Selaou ar pezh ez an da lavared ha laka da vouez da yudal a-dreuz ar gwez, laka da gurun da grozal ha d'am bruzuna, ma kerez ; gwelloc'h eo an dra-ze ganen...eged ho tilezer, c'hwi, Gwenn hag Agnès.

E vouez a gouez evel en eun hirvoud.

« Me 'houlenn diganeoh ho-tiou kemered plas ar re em-eus kollet. C'hwi a halvo ahanon tad ha me a roio da bep hini an ano a verh. »

Agnès raktal o pokad da zorn an Drouiz a lavaras : «Tad“, a-greiz kalon. Gwenn o soñjal en egile he-doa dilezet, a zaleas eur pennadig a-barz lavared goustatoh : «Tad“.

Laouenan a bokas dezo war o zal. Goude e chomas eun nebeudig da zelled a-bann evel pa vije o selaou pe o hortoz eun dra bennag.

Neuze gand eur mousc'hoarz :

« Evid doare ar respont ne deu ket : marteze kennebeud n'eo ket ket fachez se ? »

« Piou ? Teutates ? », eme Agnès, o tiroll da hoarzin. « Sellit, Tad ! Ma vijen-me bet Teutates, an doue braz ha gallouduz a livirit, ha dreist-oll an doue kriz, a houlenn beb bloaz gwad meur a blah yaouank evid ober ar peoh gand an dud, eun doue veñjañsuz eta, me ne vijen ket bet pell evid kemered va hurun ha boum ! rei deoh ho koulenn en eur blada ahanoh war an douar, ha pa n'en-deus ket greet, ne ouezoh ket petra soñjan, Tad ? »

« Tra, va merh. »

Med ar pezh a zoñjen a-raog : n'eus Teutates ebed ! n'ez eus nemed eun Doue beo, Doue ar gristenien. »

« Marteze ! Ar pezh 'zo sur eo ; hiviziken eo ho kweled adori Jezuz-Krist, ha ma hellim ranna or Feiz ganeoh. Neuze me 'gredo beza paet on dle deoh, c'hwi hag ho-peus rannet gand diou baour-kêz emzivadeg ho para hag ho lojeiz. »

Ha bemdez e veze komzet deuz Jezuz-Krist. N'oa ket re anezo o-diou evid respont d'o diskibl ; eur spered pistiguz en-doa ha meur a dra ne deuent ket war e-un e-barz, evel an dra-mañ : en-dije Jezuz lezet ar ganfarded-ze, ma'z oa ar Juzevien, da dapoud peg ennañ ha d'e staga ouz ar Groaz. Evitañ, Laouenan en-dije lakaet kern ar Golgotha da goueza warno, ha neuze da vihanna o-dije ranket anzañ ez oa Doue. Perag ivez, kerkoulz ha dond er bed, n'oa ket chomet diohtu war an douar hag eet dre bevar horn ar bed da lavared e-unan : « Me eo ho

Toue : adorit ahanon ! », e leh lezer Per hag eur vandenn gamaraded all, ken aonig ha ken dizesk hag eñ, da ober al labour-ze en E leh ? – ha m'En-dije greet an dra-ze, eñ Laouenan, ne vije ket chomet tri-ugent vloaz da zigeri e henou dirag Teutates na da riskla beb bloaz terri e houzoag o vond da gutuill an uhel-varr war an dero koz.

O ! an diou Werhez a ouie respont e tiskoueze Jezuz brasoh galloud o konvertisa ar bed, gand benviajou dister, koulz lavared gand netra, eged oh hen ober. E-unan, Laouenan avad ne asante ket atao gand o rezoniou.

Abalamour d'an dra-ze, pa vezent o-unan, Agnès a lavare da Wenn : « Pedom c'hoaz gweloh ! Laouenan ne gred mui e Teutates, mez ne gred ket c'hoaz e Jezuz-Krist. Hogen ar Feiz a deu digand Doue. »

Ar goañv a dremenas evel-se. An deliou a oa nevezet pell a oa er gwez hag an drouiz n'endoa ket lavaret c'hoaz : « Kredi a ran. » Koulskoude ne vije mui ken aliez gantañ : « Perag an dra-mañ ? Perag an dra-hont ? » hag e dal ne veze mui ken teñval.

*

Hogen eun deiz e welas an drouized all ha ganto ar bobl o tond war-zu e lochenn. Anad 'oa n'edo ket al levenez o para war o zal. Laouenan a yeas a-zindan an dervenn vraz, a boulze he skourrou kalz a-zioh ar re all, koulz lavared beteg an neñv, hag eno, pignet war eun torgleuz, e roas degemer dezo, e gurunenn deliou dero war e benn, e fals-aour en e houriz.

Ne hortozent ket, hervez ar hustum, m'en-divije goulennet outo : « Petra 'glaskit ? Unan euz an drouized, beh dezañ o kabestra e imor, a gomzas raktal evid an oll :

« Drouiz-meur, dihun. »

« Ma komzit evel-se ouz an drouiz-meur, n'ho salaouo ket ! »

Eur hrontadenn a redas e-touez ar bobl.

Laouenan a lakaas da bara warno e zaoulagad lemm evel daou gef-tan. Ker braz 'oa e halloud, ma soublas an oll o fenn, hag an drouiz en-doa komzet en em lakaas da grenna. An drouiz-meur o dalhas evel-se eur pennad dindan e zaoulagad dir ha sur da veza adarre mestr war o halonou, e lavaras :

« Petra 'glaskit ? »

Neuze an drouiz en-doa komzet, hep kredi sevel e zaoulagad, e benn stouet, e ziouskoaz krommet, a respontas :

« Drouiz-meur, pardon deom, mar deo deuet re vuan ar gomz war or muzellou. Eur reuz braz a zo kouezet war ar bobl : ar vosenn a zo en on touez ; bemdez daou, tri, a varv ; ar re greñva a vez diskaret da genta, ha n'om ket re koulskoude da stourm ouz ar Romaned. A dra zur Teutates en-deus ouzom eun droug braz. Poent eo distrei e vreh a sko ken pounner war ar bobl. »

« Mad eo ! eme an drouiz-meur ; warhoaz, pa vezo skeud ar gwez en e verra, ra vezo an oll Gelted euz ar vro bodet en-dro da Zaol-Vên ar Waremm. Ra zegasint ganto gwragez ha bugale. Den, nemed ar re glañv, ne dle chom en e lochenn. Eno me rey an dibab. »

« Eur ger c'hoaz, Drouiz-meur, mar deo ho polontez ? »

« Lavar. »

« Ganeoh, en ho lochenn, ez esu o veva diou vaouez ha n'o-deus ket a zoare da veza deuz gouenn ar Gelted. Ar bobl a damall dezo droulañs Teutates rag ne vezont morse gwelet o pedi ganeom. Ma karfeh e-leh gwad kelt, gwad estren a hellfe reded. »

« Piou a zo karget da zelaou bolontez ho toue ? »

« O ! c'hwi ! »

« Mar deo bolontez Teutates eo 'houlenit diganen, perag rei dezañ hoh-hini ? Warhoaz bezit oll el leh ma 'm-eus merket deoh ! »

Ar bobl a yeas kuit aonig. Dichek ma'z oant bremaig, bremañ an eil a gren o sila eur ger e skouarn egile.

Laouenan a zistroas d'e lochenn, hag heb argila e lavaras :

« Agnès, va merh, te hag az-peus desket, e Kêr ar Pesketour, rei an dour a walh an ene, badez ahanon. »

« O ! tad, nann ! Gortozit, kreskit ho Feiz c'hoaz ! Da houde ni 'zistroio dre guz war-dro an Naoned da glask eur beleg ho padezo. »

« Ne hellan ket gortoz rag warhoaz Laouenan en-devezo bevet. »

O-diou, a-unan, a houlennas :

« Petra 'livirit ? O ! n'eo ket gwir. »

« Eo ! Warhoaz an Drouiz-meur a roio e vuhez evid Jezus-Krist war aoter Teutates. C'hwi a hell tehed en noz-mañ goude beza va badezet. »

« Tad, d'al leh ma'z eoh, ni yelo ! », eme Agnès o lammed da bokad dezañ.

« Tad, gouzoud a rit n'eo ket dirag ar maro em-eus tehet », eme Gwenn d'he zro.

En noz-se, evid ar wech kenta marteze war douar Arvor, e vije gellet gweled eun dra iskiz : eur sklavourez, ganet ne ouezer ket e peleh, degaset deuz Rom er vro gand eur payan, o vadezi eun drouiz-meur ! Ne oe koulskoude test deuz al lid-se, a ree eur hristen deuz beleg Teutates, nemed Doue, a zo e peb leh, an êlez kredabl, hag eur plahig all, ken gwir ma'z eo e ra Doue pep tra evid e Hloar, heb gouzoud d'an den, hag e kemer aliez ar benveg disterra evid ober an traou brasa !

... Den ne gouskas en nozvez-se e lochenn Laouenan. Gwenn he-dije karet gouzoud petra 'dlee c'hoarvezoud antronoz. Agnès he-doa roet dezi da gompren ne dleent ket dre o goulennou terri an nerz euz an Neñv, a boulze an drouiz-koz. Pedi a rejont : Gwenn hag Agnès a lavare ar pedennou o-doa desket. Laouenan o adlavare war o lerh ; gwelloh c'hoaz eged e vuzellou, e galon a bede. N'en-dije ket gellet lavared mad a-walh ar zoñj a oa diwanet en e galon nag ar c'hoant a oa savet war ar zoñj-ze. O kleved Agnès o konta ar bloaveziou ken tenn o-doa bet ar gristenien e Rom⁸, 'oa deuet evel eur warizi zantel ouz an dud-se, o-doa, evel Per, roet o buhez da rei testeni euz o Feiz. Perag eñ n'her grafe ket ? Hag heb gouzoud dezañ, mesket gand ar zoñj-ze, mouez ar ouenn a gomze ivez. Ar poblou all o-doa bet o merzerien hag ar Gelted nann. Perag ne vije ket eñ ar henta ? Hag eno e chome atao ar Helt, an hini a laka e ouenn dreist ar re all, an hini en-dije gellet tizoud beteg ar hargou uhella, ma vije en em roet d'ar vistri o-doa astennet o hraban war ar vro, hag a oa bet gwelloh gantañ beva paour, mez kelt, e-touez e vreudeur hanter-ouez. Komprenet en-doa, anezañ e-unan, e houlenn ivez Doue ar gristenien sakrifisiou, nann avad sakrifis an dud-se, a vije sachet dre nerz beteg aoteriou Teutates hag a lavare kenavezo en despet dezo d'ar vuhez, mez sakrifis ar re a ginnig anezo o-unan o gouzoug d'ar gontell pe d'ar hleze, ez eo gwad ar gristenien eun had ma sao warnañ kristenien heb niver, hag e bedenn a oa : « Grit, va Doue, ma vezin warhoaz lazet gand ar Gelted ; meur a wech, a dra zur, ar housked en-doa klasket kloza daoulagad an diou werhez ; bep tro avad mouez an drouiz he-doa o divorfilet o lavared : « Pedom ! »

Neuze koulskoude e taolas warno eur zell trugarezuz hag e lavaras dezo adarre :

« Abred a-walh emaoñ c'hoaz : an hent a zo digor dirazoh ; kemerit ar bara a jom el lochenn ha kerzit war-zu ar zao-heol. Tehit ! Doue r'ho tiwallo ! »

I a-nevez, en eur ouela, a ziskouezas 'oa o bolontez chom gantañ beteg penn. O zoñj dezo o-diou 'oa goulenn ouz Doue ar hras da vervel gantañ.

Laouenan ne oe ket evid mired da ziskouez pegen eüruz 'oa euz an dra-ze. Lavared a ree :

⁸ ar bloaveziou ken tenn o-doa bet ar gristenien e Rom : gwir eo, mez gand ar gristenien e vefe bet memez tra kantvedou war-lerh (Istor Bro-Hall).

« Ya, chomit ! Braz 'oa va follentez din-me soñjal e vije a-wal h kinnig da Zoue eur vuhez tost d'he zermen, eur horv brevet gand an amzer ha prest da veza, n'eus forz penaoz, pred ar preñved. »

Gwenn, o tizoñjal aliou Agnès, a lavaras :

« Tad, perag mervel ? »

Laouenan e respontas :

« Gwenn, va merh, penaoz e halvit-hu an noz-ma'z eo ar Hrist en em ziskouezet d'an dud ? »

« Noz Nedeleg. »

« Mad, me, en noz a-raog houmañ, em-eus bet ivez va noz-Nedeleg : dirazon ez oa eur hrouadur nevez-ganet da weled. Eur hraou dirapar en-doa roet degemer dezañ ha d'e vamm ; eur gwaz a oa ivez ganto. Da genta ne welis nemed an dra-ze, ha kredi a hellen ez oa, evel ma erru ken aliez, ez oa komzou klevet diaraog, ho komzou-c'hwi, a lakae ar skeudenn-ze da zond dirag va spered dre va housk, evel en eun huñvre. Mez raktal setu en-dro din eur bobl tud o tireded euz an Hanternoz hag euz ar Hreisteiz, euz ar zao-heol hag euz ar huz-heol. Oll e stouont dirag ar hrouadur ha goude beza stouet, ez eont da azeza war beb a dron kaer, degaset eno n'ouzon ket penaoz, rag n'em-oa ket o gwelet beteg neuze. E-touez an dud-se ez oa a beb oad hag a bep stad. Darn anezo, ha niveruz 'oant meurbed, a oa ruz gand o gwad. Ne ziskouezent ket kaoud nemeur a boan hag evel eur sklêrijenn a bare euz o gouliou ; e dorn pep hini ez oa eur bod-glaz. En o zouez ez oa eun tron ha n'en-doa perhenn ebed. An hini a zoñjen beza eur hrouadur nevez-ganet a zavas e zorn, d'o diskouez din hag a lavaras : « Ar re-ze a zo deuet euz a-greiz an trubuill braz. Laouenan, setu va merzerien. »

Dran all a oa gwisket e gwenn ; en o daouarn dehou e tougent eur boked bleun-lili ; en o zouez ez oa plahed yaouank evelдох. Ouz o diskouez ar Hrouadur a lavaras : « Ar re-ze o-deus disprizet evidon ar bed ha troet kein da blijadureziou ar horv. Laouenan, setu va gwerhez ! »

Eur rumm all a oa, ganto rolladou parch skrivet : war o zal edo merk ar skiant hag ar ouiziegez ; hag o selled outo 'oa anad a-walh e vije diêz braz herzel ouz o homzou nerzuz. Anezo ar hrouadur a zisklêrias :

« Ar re-ze o-dije gellet kemered ar pezh a zo hent ar furnez hervez an dud ; divennet o-deus an hini en-deus greet ar follentez da vervel war ar groaz. Laouenan, setu va doktored ! »

Larkoh me welas re all ; n'oant ket gwisket ker kaer hag ar re genta ; ar sked a oa war o zal n'oa ket lugernuz. Kaer 'oant koulskoude hag al levenez a bare war o bizaj. Euz ar re-ze 'oa ar muia. Troet war-zu enno, ar hrouadur a roas din da entent : « Ar re-ze o-deus, 'hed o buhez, sentet ouz va lezenn : n'o-deus ket ruziet deuz va ano dirag an dud. Laouenan, setu va hoñfesored ! »

Eur plas a jom e-touez ar re o-deus gwalhet o ene er gwad. Choaz : pe mond da gemered renk war an tron-ze e-touez va zud, pe mond da heul ar re all ! »

Ha me hanter-guzet dindan eur goabrenn deñval hag evel dallet ganti, eur bobl heb niver o vond d'en em deuler en eun toull don ha mogeduz, du evel an noz-goañv pa ne vez na loar na stered. Bet ez oa eno tud gwisket evel en da vro, Agnès, bet ez oa tud gouez, bet ez oa Kelted, bet ez oa drouized va henvreudeur, gand o hurunenn deliou dero hag o falz aour. « Choaz ! a lavaras din c'hoaz ar Hrouadur..., dizale e ranki choaz ! »

Ha buannoh eged eul luhedenn an oll draou-ze a deuzas dirag va daoulagad ; Deh, pa deuas an drouized hag ar bobl d'am haoud en eur hourdrouz, me a gomprenas 'oa deuet ar pred da joaz, ha choazet em-eus : me a zo hiviziken da Jezuz-Krist. Va flas war an tron, m'her gounezo hirio. O ! kaerra noz Nedeleg en-deus bet an drouiz koz ! « Bennoz da Zoue ha deoh-c'hwi en deus degaset din ! »

« Tad, a houlennas Agnès, ha n'oa tron all ebed goull o e-touez ar verzerien ? »

« N'em-eus ket gwelet, va merh. »

O veza komzet evel-se, Laouenan a gemennas d'ar diou werhez yaouank gwiska an dillad a oa ganto en deiz m'oant deuet davetañ, heb dizonjal dreist-oll o goueliou gwenn. Eñ e-unan a gemeras e zillad kaerra : en-dro d'e benn e stignas ar gurunenn deliou-dero ; en e houriz e stagas ar falz aour.

Neuze ez ajont en hent, an drouiz e-kreiz, eüruz, eüruz abalamour emedo o vond da gemered e blas war an tron chomet goullou, abalamour ivez e wad gand gwad dinamm an diou werhez a redo evid goulenn euz an Neñv ar wir sklêrijenn d'e bobl, ar Gelted : e galon tenerraet koulskoude o tispertia da viken diouz e lochenn, diouz ar hoajou darempredet kement gantañ.

Eun hanter-eur pe ouspenn e valeont. Ar gwez a deu da rouesaad. En em gaoud a reont gand eun uhelenn : eno n'eus gwezenn ebed mui. War gern an uhelenn, daoust d'ar bobl⁹ niveruz bodet tro-war-dro, e heller gweled eun daolvên, savet war he zri fost. Dalv m'int gwelet o tostaad, ar bobl en em rann etre daou da zigeri hent dezo. Anad eo, o selled ouz bizaj an dud-se, eus eet eun anken vraz diwar o halon : aon a oa n'en-dije klasket an drouiz nah ouz Teutates an diou blah yaouank ; ha setu an diou verh estren a bep tu dezañ ! Laouenan en-deus eta pleget da volontez Teutates : o doue a vezo diarbennet e gounar !

Laouenan a zo bremañ sko en daolvên. Pignad a ra warni ; an oll a dav raktal. Eñ avad, e-leh ober gand ar hleze al lidou sakr int boaz da weled, a zao e vouez evid ma'z ey beteg ar re bella :

« Kelted an Arvor, ha selaou a rafeh-c'hwi eur wech c'hoaz mouez an Drouiz-meur ? »

An oll a youh : ya ! ya !

« Kelted an Arvor, c'hwi hag a oa gwechall galloudusa pobl a oa er bed, c'hoant ho-peus da veza a-nevez ar bobl ha n'he-doa ket aon nemed e kouezje an oabl warni ? »

An oll da youhal adarre : ya ! ya !

« Mad, red eo deom neuze klask a-zioh or penn eun Doue all galloudusoh eged an hini en-deus lezet ar Romaned da drehi ahanom. »

Unan euz an drouized o tond a-douez ar re all, sonn dirag Laouenan a lavaras : « Drouiz-meur, ha c'hwi eo an den da ginnig kemend-all deom ? Kemerit doueou ar Romaned ! Nan¹⁰ oh mui Laouenan ! »

« Va mab, ar skiant a ve deuz da du ha me ve diskiantet, m'en-dije lavaret Laouenan deoh choaz e-touez ar hant doue bennag a ador ar Romaned, doueou krouet gand o spered ha kizellet gand o daouarn e koad pe e mên, doueou greet diouz o ment, gand oll youlou fall an dud lakaet war o houst gand ar re a stou dirazo. Laouenan n'en-deus ket lavaret an dra-ze. An doue a adorom amañ en or hoajou a dalveze an oll doueou-ze degasetgand an estren da stlabeza douar ar Gelted. Laouenan a ador eun Doue hepken, mestr an Neñv hag an douar. Laouenan en-deus roet digor en e galon d'ar helou-mad, deuet dezañ deuz pelloh eged Rom. Abaoe daou zevez zo, Laouenan a bleg e zaoulin dirag Jezuz-Krist !

Grozmol ar bobl a holo e vouez. Koulskoude, astenn a ra e zorn o sevel sonn e dal. E halloud war ar Gelted n'eo ket c'hoaz maro : tevel a reont hag e kendalh :

« Ya, an Doue en em hreet den hag a zo bet lakaet d'ar maro gand e bobl, an Doue savet euz ar bez a-benn an trede devez, beo adarre. An Doue-ze a ginnigan deoh, an Doue treh d'ar maro ! »

En taol-mañ youhadennou ar bobl a groz evel eur mor kounnaret.

« Trubard, treitour, gwerzet ! », a gri an drouized.

« Trubard, treitour, gwerzet ! », a youh d'o heul an oll.

Gwenn hag Angès a gred emaint o vond raktal da veza bruzunet gand ar bobl-se en egar. Agnès e Rom he-deus gwelet ar bayaned imoret o houlen ma vije taolet ar Gristenien d'al loened gouez. N'oa netra e-keñver ar bobl-mañ.

⁹ bobl : = an dud.

¹⁰ Nan : = n', stumm tregerieg.

Koulskoude, dres en e zav, sonn e dal, heb na vije gellet lenn war e vizaj an disterra aon pe anken, Laouenan a lak da bara warno e zaoulagad entanet. Peadra a zo evelato da grenn rag n'ez eus bremañ nemed eur ger a glask an eil da youhal kreñvoh eged egile : Maro ! Maro !

Setu ma skuiz eun tamm an dud. Mouez Laouenan he-deus evel eun nerz dreist natur, a vez klevet adarre dreist an trouz, a bad c'hoaz :

« Goulenn a rit va buhez ! Etre ho taouarn emañ ! Test oh oll n'em-eus ket klasket tehed. Goulenn a rit gwad evdi ho toue : gwad Laouenan a dle beza mad. Pell zo, mar deo bet gwelet morse kement-se, war e daoliou-mên n'eus ket redet gwad eun Drouiz-meur. »

Kemend a nerz kalon a laka doñv ar bobl ; den ne gred fiñval.

« Deuit ! Deuit 'ta ! Setu va feultrin : setu va gouzoug ! Skoit el leh ma karfot ! A ! Aon ho-peus c'hoaz o lakaad an dorn war an Drouiz-meur. Gortozit ! »

Diskenn a ra deuz an daol-vên, kregi a ra e breh unan euz an drouized, en-deus diskouezet beza ar muia en egar, dre nerz her sach d'e heul war an daol-vên ha neuze, e tilamm diwar e benn e-unan ar gurunenn deliou dero, hag he lak war hini an drouiz ; lakaad a ra ivez e falz-aour e gouriz an den-ze.

« Branvor, pell a oa edos war-hed euz va harg ; rei a ran dit va harg. Setu ar gurunenn zero war da benn, setu ouz da gostez ar falz aour da gutuill an uhelvarr. Branvor, emaut Drouiz-Meur ! Dal ivez ar gontell evid ar sakrifisou. Stank anezi e kalon Laouenan. Da vicher eo bremañ ! »

Branvor a jom sebezet.

« Petra 'rankin-me lavared evid ma skoi ? Aon az-peus rag eur hoz den koz ! Ha c'hwi, perag ne youhit mui : maro ! maro ! O ! pobl dare evid ar sklavaj !

^ Rom he-deus tennet diganez da zouarou gwella, e leh ma save ar winienn hag ar gwiniz. N'he-deus lezet ganez nemed eun douar dizaour, ken treud, ma'z eo roget gand ar garreg evel gand an askorn eur hrohenn dizehet. Ha dizale eur bobl all a gemero diganez ar brug hag an dero a oa chomet c'hoaz da dra. Eun ano all, he ano a roio d'ar beg douar, en-devezo diframmet diganez. Branvor, sko ! gwad eur hristen ha gwad eur Helt a hell c'hoaz savetei Kleted-Arvor. »

Mez ar bobl, hedro, a lavar bremañ nann. Santet o-deus eun nerz dreist o nerz hag, evel eur marh diêz pa zant war e gein eur marheg gallouduz, 'oa deuet da veza doñv a-bez.

Kontrol-beo d'ar pezh a zoñje, Laouenan, en despet dezañ, a zo deuet da veza adarre an Drouiz-meur, an dra-Zakr, ma ne dle den lakaad warnañ an dorn.

Branvor a wel e halloud o vond digantañ hag e c'hwez a-nevez an imor en e galon. Youhal a ra :

« An Drouiz-koz a zo tehet e skiant ? Tudou, stankit ho tiousskouarn ouz e zotoniaj. Bezit aon 'raog kounnar Teutates ! »

Laouenan a drohas e her :

« Teutates n'eo netra ! »

« Kelted, eme a-nevez Branvor, klevet ho-peus ar gomz dizakr ! Foll eo hag eun torfed e ve lamet e vuhez digand eun diskiant. Hervez ho c'hoant ar gontell ne dostay ket outañ. Mez hag ar re-mañ ? »

Ha gand e zorn, ar gontell ennañ dija, Branvor a ziskouez an diou blah estren¹¹. Raktal an drouized all a grog enno da glask o dougen war an daol-vên. Gwenn avad, gand eur frap, a zil euz o daouarn, hag o tistrei outo, a lavar :

« A-dreñv, c'hwi ! Gwad kelt a red em gwazied. N'em-eus ket ezomm da veza poulzet d'ar maro. Deus, Agnès, ha bennigom an deiz-mañ m'on-dezo ennañ roet or gwad hag or buhez evid ar Hrist, on Doue. »

¹¹ an diou blah estren : **notenn gand an oberour** : Aviz diweza an dud abil war an amzer goz eo, ne veze ket lakaet an dud d'ar maro evel-se en enor da Deutates. Ar re a veze kinniget e sakrifis d'an doue-ze a veze soubet en dour penn hag all ha dalhet e-barz beteg ma vezent mouget. Ne leverer ket kennebeud e houlenje an doue-ze ispisial plahed yaouank.

Prim, heb krena, sonn he fenn, he gouel gwenn taolet war he diouiskoaz, ema-hi en eul lamm etre Laouenan ha Branvor, heuliet raktal gand Agnès.

« C’hwi, Drouiz, skoit, » emezi da Vranvor.

Branvor a zav e vreh, rag mall eo. Ar Gelted, gounezet gand kened Gwenn, he yaouankiz hag he nerz-kalon, a zo war-nez strakal o daouarn ; ar merhed a ouel. Arabad dezañ beza trehet diou wech pe emañ koll.

E vreh a gouez ; an taol avad a zo distroet ; Branvor, ha n’edo ket war evez, a zant ar gontell o vond euz e zorn. Ar yaouanka euz an Drouized a zo en e gichenn.

« Greet mad, Barravel, a reas Laouenan. Ar gontell-ze em-oa roet da Vranvor evdi tenna va buhez diganen, n’eo ket evid skei diou baotrezig estren. Hag abaoe peur ez eus cheñchet giz e-touez ar Gelted ? Ha n’on-doa ket ar brud da rei bepred degemer d’ar re a zo en dienez pe er reuz, nann d’o lakaad d’ar maro ?... »

Eun tarz kurun a grozas d’ar ger-ze, pounner hag a-dost. Evel pa vije ar gwez oll o frailla, kement e strakas a-dreuz ar hoajou. Tarziou all a heulias koulz lavared heb distag. Ar Bobl, n’edo nemeur war-hed a gement-se, a oe strafuillet oll. Evid ar bobl-se, mouez ar gurun a oa mouez Doue. Amañ e klaskont¹² gouzoud peseurt doue, mouez Teutates, pe mouez an Doue nevez-se, ma komz bremañ Laouenan en e ano. Krena reent oll, en eur dehed, darn gand aon rag Teutates, darn gand aon rag Doue ar gristenien. En eur mare ‘oe goullonderet ar blasenn. Drouized hag all a oa eet da glask repu war-zu o lochenn.

E-tal an daol-vên ne jomas nemed Laouenan, e ziou verh, hag an drouiz en-doa bremaig saveteet ar re-mañ, hag a zo bet anvet Barravel, prim evel e ano, e zaoulagad liou an oabl pa vez digoumoul. Hemañ a dostaas, hag eur hlin d’an daoulin, a bokas da zaouarn Laouenan.

« Tad, emezañ, c’hwi a zesko din ho Toue nevez ? »

« Deus, Barravel, va mab ; diou hoar az-pezo », hag e tiskouez anezo an eil goude eben, « houmañ a vezo da hoar Agnès, houmañ da hoar Gwenn. »

Daoust ma oa droug-kontant o veza kollet, a zoñje, e blas a verzer er Baradoz, ne oe ket evid mired da drugarekaad Doue, a frankee ar famill nevez, roet dezañ e-leh an hini en-doa kollet.

Lavared a reas c’hoaz :

« Deom buan d’an disglao, bremaig emañ an dour-bil... »

Goude beza krozet eun hanter-devez, an arne a dehas, o lezer war e lerh er hoad meur a zervenn dibennet pe faoutet.

Branvor n’en-doa ket gortozet ma vije peurachu ar barr evid boda en-dro dezañ an drouized all. Dre hourdrouzou, dre bromesaou, e tiarbennas ar re anezo o-doa evel c’hoant da drei gand Laouenan. N’oa greet nemed an hanter euz al labour. Petra ‘dalveze dezañ beza gounezet ar re-ze, ma kollje ar bobl. Urz a roas dezo da reded dre bevar horn ar hoad ha da derri nerz komzou Laouenan a-raog ma vijent sanket re zon er halonou.

Mall oa : meur a hini o-doa dija kemeret an hent da vond da gaoud an drouiz-koz, poulzet gand eur goustiañs dihunet dre ar spont o-doa bet. Re voazet ‘oant bet a-viskoaz da vond da glask skoazell da lochenn Laouenan, re e kredent c’hoaz en e halloud dreist natur, evid chom heb mond. Darn anezo a zeuas war o hiz dre ali pe hourdrouz an drouized. Eun deg bennag a gendalhas gand o hent.

An Drouiz a welas raktal ne deuent ket, ar re-ze, dre gasoni. Boazet ‘oa da lenn e kalonou ar Gelted. Degemeret ‘oent eta gantañ disheñvel diouz an derhent. En deiz-se, evid an dro genta, e kavent dirazo eun den evelto, ar vadelez o para war e zremm, ha nann an drouiz e dal bepred barennet, an hini ne leze morse dizoñjal e talhe plas Teutates war an douar. An dra-ze a roas dezo hardisegez. Ar hosa en o ano a zisklêrias :

« Tad, deuet om evid ma komzfeh deom euz an Doue nevez, ho Toue. »

Laouenan a zellas a-bik e daoulagad pep hini ha goude ar zell-ze :

¹² klaskont = = tud ar bobl.

« Na halvit mui ahanon tad. N'ez eus mui netra, karg ebed, o lakaad ahanon a-zioh deoh ; ho preur e vezin hiviziken, ho preur kosoh. Gweled a ran ho kalonou : eeun int ha klask a reont ar wirionez. Ar wirionez a vezo roet deoh. Hen toui a ran en ano Va Doue, kement a ouezan, - hag e tiskouez an diou gristenez, - kement a oar ar re-mañ, c'hwi a ouezo, ha prometi a ran digor deoh en tu all d'an oabl, pa vezo deuet ar maro da gloza ho taoulagad. Eno emañ an Doue n'ez eus nemetañ, Doue ar gristenien ouz ho kortoz... An neb a glask ar wirionez a dle diwall na deufe ar gaou dre vil ha mil troidellerez da goabrenna e spered. Amañ ar goabrenn a gouezfe buan ha diremed. N'ez eer beteg ar wirionez nemed dre ar boan. Her gouzoud a ran-me, hag a zo tremenet dre an hent a zigoran dirazoh. Nag e vezer eüruz koilskoude p'en em gaver e penn, gand ar wirionez !

Ma vijen bet va-unan, pe gand an diou a zo deuet da veza va bugale ha gand Barravel zoken, e vijen chomet amañ, rag skeud ar maro n'eo ket evid or sponta. Bremañ hoh eneo a zo em harg hag e welan eo red tehed, pellaad diouz ar hoad-mañ en-deus goudoret ahanom keid amzer a-eneb ar Romaned ; en em zistaga diouz ar rumm-dud ma vevem ganto, abaoe atao, bale, mond beteg ma vezim pell, lakaad disparti a-grenn etre or buhez koz hag or buhez nevez. Setu ar boan genta a gavoh war hent ar wirionez. Ha n'eo ket dreist ho nerz ? »

« Tra, Laouenan.D'al leh ma'z eoh, ni 'yelo. »

« Bennoz da Zoue ! It neuze. Degasit ganeoh ho krwagez hag ho pugale ha kement a helloh da zougen. A-raog goulou-deiz warhoaz ni 'ranko beza pell ahalenn. Da hortoz me 'ya da bedi Doue gand va zud, evid ma tiskouezo deom an hent a fell dezañ a gemerfem. »

II

Da glask eur vro nevez¹³

Ne oa ket hanteret an noz, edont oll distro. Nebeud a-walh a draou a oa ganto ; n'oant ket evid degas muioh : evel e peb leh, diskibien genta Jezuz-Krist war douar Arvor a oa ar re baourra ; n'o-devoa ket etrezo o-deg eur marh d'o zikour da zougen o zamm. Nikun koulskoude ne glaskas argila, poulzet ma'z oant kerdabl gand an nerz euz an Neñv. O fiziañs e Doue ar gristenien, edont prest da vond en hent koulz lavared ken dizoursi hag ar vugaligou bihan kousket ouz kein o mamm.

Mez pe du mond ? Gwenn hag Agnès o-dije karet bale war-zu an Naoned, abalamour en tu-ze e vije kavetbeleien Jezuz-Krist. I ne oant nemed diou baotrezig ; o deskadurez a oa berr, ha ne hellent nemed rei sakramant an dour.

Gwenn ne lavare ket, soñjal a ree avad, e hellje gweled a-nevez he zad ha klask her sacha d'ar wirionez.

Laouenan, o veza o zelaouet, a zavas e zorn war-zu steredenn an Hanternoz, a veze gweleto lintra a-dreuz ar skourrou-gwez :

« Setu aze on hent, emezañ. Mond a raim ken na deuy ar mor da lakaad harz d'or bale. Eno Doue a zegaso deom e veleien, hag ar veleien-ze a vezo deuz gouenn ar Gelted. »

Komzet en-doa evel kent, pa zoñje dezañ rei d'ar bobl urziou Teutates, evel pa vije sklêrijennet euz an Neñvou. Den ne gredas enebi outañ. Gwenn hag Agnès o-unan a jomas sioul, o kompren e oa an dizentez-se respont an aotrou Doue d'o fedenn.

Raktal en em lakajont en hent, goude m'o-devoe Laouenan, Gwenn hag Agnès lakaet warno o-unan, ha sikouret daouarn, diadres, n'eo ket souez, o mignoned nevez da lakaad ivez warno merk ar groaz.

En hent, ra vezo diwallet gand Doue, Kelted a volontez vad an Arvor !

N'oa ket dizañjer ar veaj ma'z edont o kregi enni. Bep kammed a dleent da ober er hoajouze, darempredet hepken gand al loened-gouez, niveruz meurbed d'ar mare en or bro, eun dra bennag a helle sevel ha beza kirieg da unan pe unan da goll e vuhez. A-dreuz ar hoajou ez eent, keit ha ma helle an heol kas e vannou a-dreuz ar skourrou. Da vare ar pred hepken e vije greet eun ehan, evid ma hellje an oll kemered eun tamm bennag hag ar gwragez maga o bugale. E gwirionez, dister 'oa ar pezh a hellent da gemered evid terri o naon. Laouenan, o veza desket diwar-goust an amzer beza eveziant, en-doa roet urz da espern an nebeud gwiniz hag heiz o-doa gelllet da gas ganto, muia ma vije gelllet. Eun dornad heiz-poaz, gand eur hornadig bara, bet poazet dindan al ludu, ha kaled evel ar mên, setu hepken ar pezh a leze anezo da gemered diwar-goust ar bevañs a zougent ganto. An nemorant, evid lakaad da devel o naon hag o nerz da herzel, a ranke da glask dre ar hoad. An drouiz en-doa kalz gouiziegez diouz al louzeier-ze a boulz stank er hoajou hag ivez e-touez al leton el lehiou ma leze ar gwez, rouesoh, ar plantennou bihan da gaoud o buhez : traou hag a vez greet fae warnezo hirio, abalamour an dud a zo etre o daouarn kalz re a draou, deuet deuz ar broiou estren, abalamour ivez emañ ar hiz da gaoud gwelloc'h an traou-ze eged ar pezh a boulz en on douar on-unan, muioh magadur koulskoude.

An drouiz koz, daoust peger striz 'oa bet atao e vuhez, n'oa ket heb gouzoud ez eus meur a zoare da rei blaz da draou ha n'o-deus blaz ebed dreizo o-unan, da renta an traou c'hwero memez êz da dañva ha da zebri. An dero, ar fao, ar histin, diouz m'en em gavent, a ginnige dezo o furnez. Ar vugale a oar gwelloc'h eged peb unan petra 'zo mad, ha war-lerh ar frouez a veze poazet, hervez aliou Laouenan, a-zindan ar glaou, pa veze eet an tamm diweza, e

¹³ Da glask eur vro nevez : Traou iskiz kenañ a zo er pennad-se. Traou bet ijinet gand an oberour.

klaskent c'hoaz gand eur pennad-baz e-touez al ludu ha ne vije ket ankounac'haet eun dra bennag. Nikun eta deuz ar Gelted, boazet da ren eur vuhez kriz, ne zoñje lavared e vije reuzeudig o stad.

Gwenn hepken koulz hag Agnès a dlee beza ar vuhez-se diêz dezo da houzañv, savet evel ma'z oant bet, heb na vije bet diank dezo morse ar prejou saourapla¹⁴ o-doa gellet invañti ar Romaned. Hogen ma n'o-doa ket seurt prejou kalz a zaour evito, ne ziskouezent netra. Me 'gred zoken Gwenn ne daole evez ebed ouz ar pezh a gase d'he genou, hag eüruz 'oa pa daole he daoulagad war ar vozad tud-se o-doa dilezet hag o lochenn hag o buhez didrabas evdi beza evelti da Jezuz-Krist.

Agnès, diouz he hostez, kosoh er Feiz eged he mignonez, o veza bet muioh a amzer da zeski buhez ar gristenien, ganet ivez en eur vro el leh ma save dija war gwezenn ar relijion gristen ouspenn bleun ruz ar verzerenti, a zoñje en ermited a oa en em lakaet da dehed diouz ar bed o veva en o lehiou distro deuz al louzeier c'hwero hepken, a helle an douar da ginnig dezo.

Pa n'he-doa ket gellet abalamour da Wenn, skuill he gwad evid Jezuz-Krist, 'oa eüruz o weled he buhez koulz lavared heñvel ouz hini an ermited-ze, he-doa klevet komz anezo. O-diou eta 'oa laouen.

Den, o weled ker seder, dirag eur vuhez ker rust, an diou itron vraz, savet e-touez ar Romaned (rag n'oant ket evid kompren ne vije Agnès nemed eur sklavourez), den n'en-dije soñjet grozmad. Er hontrol, lorh a oa enno o weled an diou werhez yaouank o veva evelto, evel hirio c'hoaz an dud diwar ar mêz a vez souezet ha fouge enno, pa welont eur bourhiz braz bennag oh azeza ouz o zaol, o tañva hag o tebri a leiz-korv deuz o boued.

Ar pred 'zo debret ; ar vugale vihan, goude beza sunet al lêz magadur, a gousk dija. Paladennet ha diwallet diouz ar riou, int astennet gand o mamm en o faner, blodet gand deliou dero ha kinvi seh, evid ma ne vezo ket bloñset o horvou tener gand ar gwial. Peb mamm a zoug ouz he chouk peb paner gand an teñzor prisiuz a zo e-barz ; ar gwazed a zoug ar re gosoh, ha yao en hent adarre beteg ar pardaez !

N'oa ket hep poan e hellent, deveziadennoù a veze, treuzi ar hoad. Kaoud a reent a-wechou dirazo ar gwez ker stank hag evel korvigellet aneil en eben, ma ranke ar gwazed distaga ar vouhal diwar o skoaz ha skei dizamant evid digeri ar wenodenn. Aliesoh c'hoaz drez ha spern, strobet en eun douez, evel ma kaver er hoajou nebeud darempredet, den o veza morse miret outo da zével ha da astenn, a zablante lavared dezo : « ne yeoh ket larkoh. » Ar Gelted a oa pennou kaled. O filzier, gwall zohet koulskoude, ken aliez 'oant ket en implij, a deue atao a-benn da ranna ha da deuler du-mañ du-hont ar plantennoù hag o drein speguz. Aliez avad ar hwezenn a rede diouz tal ar gwazed kreñva a-benn ma helle an oll tremen. Ne oa ket souez eta ma teue ar pardaez da lavared da Laeunan ha d'e dud chom a-zav, heb n'o-dije greet d'o devez diou pe deir leo hent.

Kenta tra 'veze greet goude ehana, 'oa klas skourrou seh ha lakaad anezo a verniou braz tro-war-dro d'al leh ma veze choazet evid tremen an noz. E-kreiz ar helh e veze greet berniou all. Tad an tan a dostae da genta diouz ar re-mañ evid c'hweza tan enno. Darn a veze souezet hag a houlenno digand an hini a skriv an dra-mañ, ha n'ez oa nemed unan e-touez kement hag a ouie ober tan. N'oa ket d'ar mare-ze e-touez an dud a *alumetez chimiques* hag a zo a-walh, pa ne vez ket re fall an danvez a zo o liva eur penn anezo, frota ar penn-ze ouz eun dra galed bennag evid kaoud tan. Lod marteze o-deus soñj euz eun amzer ma n'oa ket ker stank an alumetez e-touez an dud ha ma veze ranket c'hweza tan en eur skei gand an direnn war ar mên-tan a-zioh tonn¹⁵ seh-mad.

Mad, en amzer va istor, ar hiz euz ar mên-tan n'oa ket c'hoaz re skignet e-touez ar Gelted, nann dre na anavezent ket an tonn, me 'gred kentoh avad abalamour, ar hiz-se o veza giz ar

¹⁴ saourapla : saourusa.

¹⁵ tonn : bezin-tonn.

Romaned, o-doa kas outi evel ouz kement tra o-doa degaset an estren-ze er vro. Ma teuje an tan da vouga ganto, n'o-doa ken doare d'her c'hweza a-nevez nemed en eur drei prim hag heb ehan eur pennad-baz, moanneet e veg, en eun toull greet en eun tamm koad all. Eun dra hag a houlenne ouspenn ijin, kalz amzer aliez. Gwell 'oa eta kaoud atao tan, rag n'o-doa ket da hortoz kaoud digand o amezeien. Ar re-mañ, ar bleiz, an ours, an taro gouez ha zoken al louarn, ma ne ouezont ket c'hweza tan hirio, n'eo ket dre m'o-deve ankounac'haet.

Evid mired o zan, on tud a ranke kaoud ganto eun oaled hag a hellfent da zougen. Eun oaled evel hennez a hellfeh da ober mar demañ en ho c'hoant. Trohit war-ront krohenn eur wezenn zero ledander eur billig. E-pad ma vezo gwag, gwarit an tamm krohenn-ze evel m'hopefe soñj da ober eur pod gantañ. Gand eur wialenn pe eul lañs grit dezañ delher ar furn-ze, ken na vezo seh. Neuze ledit war an diabarz eur gwiskad pri melen, mezet mad. Lakit da zeha en eur deuler evez da stanka, ar fraillou a hellfe digeri er pri, etre ma'z a an dour kuit anezañ, hag ho-pezo eun oaled e-giz hini Laouenan, eun oaled a lakafe tomm d'ho taouarn, heb devi anezo evelato, abalamour d'ar hrohenn dero.

Ma vije fiziet an oaled-se, ha dreist-oll an tan a vije e-barz en eur genaoueg bennag, douetuz-braz, pa deuje ezomm euz an tan, ne vije kavet mui nemed ludu, klouar c'hoaz marteze, elfenn dan ebed avad. Hogen eur bobl hep tan a zo eur bobl varo. Red 'oa eta lakaad eun dra ken talvouduz etre daouarn eun den eveziant, unan ha na zizoñjfe morse maga an tan, bep tro ma vije dare hen ober. An den-ze a oa galvet gand ar Gelted tad an tan... ha peurvuia tad ebed ne ziskouezas muioh a jastre gand e vugel.

Pa veze krog an tan er berniou keuneud e-kreiz, ar mammou a zivaruille o bugale, evid revenezi en o izili ar gor. Ar re n'o-doa bugel ebed en o harg en em lakae da farda ar prejou. Ar wazed en em skigne er hoad, darn evid klask frouez gouez, darn all gand o gwareg pe o goaf da glask paka eul loen bennag, karo pe had, ha pez founnusoh c'hoaz, eun taro-gouez, anvet ganto an *auroch*. Gand ar seurt-mañ avad e vije abadenn. Pa veze eüruz o zro, e vije gouel e-touez ar Gelted, dizonet re aliez diouz ar hig fresk, ouspenn ma veze dre ze gellet espern ar bevañs all, o-doa gellet degas ganto.

Ar hig rost ne zalee ket da veza a-istribill a-zioh an tantad.

Pa vez baleet e-doug an deiz, e vez digor ar galon. Ar goan eta ne vez ket hir, kemend a bres a laka pep unan da gas an tamm d'an traoñ. Echu e vez peurvuia a-raog serrnoz. Raktal ar vugale a vez klasket lojeiz dezo a-zindan deliou stank ar gwez pin, diwallet evel-se, ar paour-kêz êlezigou, diouz gliz grujuz¹⁶ an noz. Ar wazed a zao klouedou a bep tu evid ma vezint er goudor diouz an avel : evel pa vent en eul lochenn !

D'ar mare-ze ivez e vez lakaet an tan er berniou keuneud tro-war-dro evid pellaad al loened gouez, a deh atao dirag an tan. Unan deuz ar wazed, pep hini d'e dro, a ranko beilla e-doug an noz ha mired ouz an tantadou-ze da vervel.

Deuet eo mare ar bedenn : oll, gwazed, merhed ha bugale, en oad da gaozeal, en em vod neuze en-dro d'an Drouiz Goude beza bet beleg eur fals doue, ez eo bet anvet gand mouez ar bobl da zelher leh beleg ar gwir Doue, beteg ma plijfe d'an Neñv degas dezo ar beleg-se. En e bedenn, an Drouiz ne ankounac'haio ket goulenn digand Mestr an oll draou harlu war-zu ennañ hag e dud beleg, an den sakr a hello rei dezo an oll zakramantchou ha kinnig ar zakrifis. Eun dudi eo gweled an dud-se, tehet deuz o hêr, dizoñjet ganto dija e peleh o-doa kousket en noz a-raog hag heb gouzoud e peleh e lojint en noz a zeuio, dibourvez koulz lavared a bep tra, skuiz keit ha ma heller beza, o respont gwella ma hellont d'ar pedennou a ra an Drouiz, e zaoulagad troet war-zu an Neñv, heb na deufe nag enkreiz na jastre ebed, da zegas koumoul war o zal, laouen, eüruz, aon dezo hepken na bedfent ket mad a-walh an Doue nevez ma'z int en em roet dezañ. Nevez o Feiz ha nevez o halon, n'o-dije komprenet morse e hellfe kristenien, re voazet siwaz ! diouz an traou sakr, beza ken dievez en o fedennou ha ma vezom-ni a-wechou. Ar halz vuia koulskoude a rank tevel a vare da vare, o selaou gand avi

¹⁶ grujuz : ?

mouez sklêr Gwenn hag Agnès, o klask lakaad ar geriou burzuduz, na ouezont ket c'hoaz da zanka en o spered, rag n'o-deus ket bet amzer c'hoaz da zeski ger evid ger, nag ar Bater, na Salud an Êl d'ar Werhez, na kredenn an Ebestel, Ger amañ, ger a-hont a hell o muzellou da lavared, o halon avad a zo a-unan gand komzou Laouenan hag an diou emzivadez.

Nebeud e pado c'hoaz ar veaj, o-devezo koulskoude desket, rag bep tro ma ranker chom a-zav, da ziskuiza pe da zistanka an hent, ar re n'emaint ket o labourad a zered en-dro da Wenn ha da Agnès o houlenn ma vezo desket dezo pedennou ar gristenien.

Doue, a lenn ar halonou, a wel pegement a volonteze vad a zo er re-ze hag eun dudi a dle beza evitañ beza e-touez an dud-se, koulz lavared gouezidi, tud hag o-deus kavet koulskoude ar wir furnez.

Pell e pad ar bedenn, rag n'eo ket hepken ar pedennou, a implij an oll gristenien, a lavar an Drouiz. Lezer a ra e galon da gomz ouz Doue. Kaoud a ra komzou birvidig evid e adori hag e drugarekaad, evid goulenn digantañ e vennoz. Pa ra sin ar groaz diweza, evid kloza ar bedenn, den n'en-deus kavet e ve bet re hir. An hanter euz an noz e vijent chomet eno war o daoulin. Deuet eo avad ar mare da rei d'ar horv didorr ar housked, o-deus kement ezomm anezañ...

Lezom pep hini da vloda e lojeiz, o tastum an deliou seh hag ar skourrou. Gwelom hepken pegement a garantez a ziskouezont evid an diou "itron". Ne vez ket roet aotre dezo da farda evel ar re all o gwele. En despet dezo eo aozet da bep hini he gwele hag an daou wele-ze a zo atao ar re vouka. Daou pe dri ballenn groz, greet gand reun gavig, a zo e-touez an dud-se : kaer o-deus an diou blah yaouank, eur wech m'o-deus lezet ar housked da gloza o daoulagad, ar pallennou a vez astennet warno.

Warhoaz, hag antronoz, hag an deiz war-lerh, e vezo adarre evel-se. Beaj vad deoh, Kelted, ha Doue ra vezo ganeoh en hent !

Al loar a oa nevez-flamm, pa'z int tehet dioh o hêriadenn. Bremañ n'ez eus mui anezi nemed eur falz tano, goude ma'z eo tremenet dre ar hant. Dond a ra pep hini da zoñjal bemdez : « daoust ha penn an devez-mañ a welo penn or beaj ? » Antronoz vintin avad, goude ar bedenn, greet adaleg goulou deiz, an Drouiz a ro urz adarre da vond en hent. Ne hrozmolont ket re koulskoude. Diagent e kredent e komze en ano Teutates hag e sentent outañ. Bremañ e ouezont ervad n'ez eus den all ebed da zeski dezo bolonteze ar gwir Doue hag e sentont evel kent.

Eur pardaez koulskoude, ar wazed a yee diaraog a jomas a-zav, sebezet. Eun trouz pounner ha goloet, eun trouz n'o-doa morse klevet en o hoajou, a deue beteg o dioukouarn ; n'oa ket an avel, rag n'oa mouch avel ebed ; n'oa ket ar gurun, rag ne veze distag ebed. Petra eo, eta ? Rohadenn eul loengouez, unan deuz al loened gouez-se, braz dreist peb ment, a oa bet, hervez o zud-koz, o veva war an douar ? Peseurt darvoud a oa ouz o gortoz ? D'ar red e tistroont war-zu an Drouiz hag ankeniuz e houlennont : « Petra eo an dra-ze ? »

Laouenan a zelaou eur pennadig hep trubuill ebed. Hag a-barz nemeur, laouen meurbed, e lavar : « Va zud keiz, eüruz on evidoh hag evidon va-unan. Warhoaz e weloh unan deuz an traou brasa krouet gand Doue. Warhoaz e weloh ar mor. Warhoaz e vezoh e penn ho peaj poaniuz. Goude beza goulennet sklêrijenn digand Doue, eo va bolonteze lakaad ahanoh da jom war ribl ar mor. Ahano e teu an ano a Arvoriz roet deom-ni, Kelted ar vro-mañ. Kelted all a zo en tu all d'ar mor-ze, ha piou 'oar ?... Eno, ma plij da vadelez an aotrou Doue, c'hwi a vevo didrouz, oh e veuli hag oh e zervija. Bezom soñj da drugerakaad anezañ c'hwekoh c'hoaz er pardaez-mañ en or pedenn ! »

Antronoz e gwirionez Laouenan n'en-doe ezomm ebed da hweza e vouez evid tenna e dud dioh o housk. Pell a-raog ma'z oa deuet ar zao-heol da houlaoui, an oll a oa dihun, hag an drouiz eo a rankas pedi anezo da zebri eun tamm bennag a-raog en em lakaad en hent.

Eur grehenn o-deus c'hoaz da bignad : skañv evel treid ar haro, treid ar baotred yaouank a rog hent, o steki ouz kostez ar menez, stank ha dilas. Mennad 'reont dialana kement a vall o-deus da weled petra 'zo en tu all. An êzenn koulskoude a zeu da freskaad ha da zeha ar

hwezenn war o dremm. Dre ma pignont, ar gwez a deu da rouesaad ; uhelloh n'ez eus mui nemed lann ha brug. Sur a-walh diwar gern ar grehenn e vezo gwelt a-bell.

Emaint bremañ war lein an dorgenn. Ahano e welont, koulz lavared dindan o zreid, ar mor-braz oh astenn e vantell wagennet. Eur youhadenn a ra pep hini. Nag a zour ! nag a zour ! Peïntad¹⁷ a reont gand o daouarn d'ar re a zo c'hoaz o pignad, evid rei dezo nerz kalon en eur brometi dezo gweled eun dra vurzuduz bennag.

En despet d'o zammou, oll int pignet bremañ. Laouenan, harpet war e ziou verh, Gwenn hag Agnès. Oll emaint e levenez, oll e strakont o daouarn, rag morse nikun anezo, nemed Laouenan hag Agnès, n'o-deus gwelet ar mor, - beteg ma savas an drouiz e vouez da lavared : « Braz eo ar mor, brasoh c'hoaz an Hini en-deus e grouet. Rentom meuleudi da Zoue ! »

Gand eur vouez pounner ha kreñv, e krogas gand ar hantik a deu anezañ e-unan war muzellou ar hristen, pa vez levenez en e galon ha pa dle trugarekaad e Zoue, ar hantik kanet evid ar wech kenta gand ar Werhez gloriuz Vari. On diou vignonez, 'hed ar veaj, o-doa bet amzer da zeski ar han-ze koulz lavared d'an oll. Setu perag da ziskana ouz an drouiz, ar moueziou a zavas founnuz, a grozas, a fell din lavared, rag e peb amzer paotred an Arvor o-deus karet displega a-bez o mouez. An torgennou tro-war-dro a dregernas hag a azlavaras an eil d'eben komzou ha n'o-doa ket c'hoaz klevet na restalet d'an hekleo.

Arabad 'oa dale re : goude ar henta tarz levenez e weljont o-doa c'hoaz meur a gammed da ober, a-benn beza e-kichenn an dra zebezuz a oa dirazo, a-raog tizoud ar mor braz. Koulz all an oll o-doa mall da weled a-dost ar pezh na welent c'hoaz nemed a-bell.

Ar baotred yaouank, o-deus bet amzer da denna o alan. Evel just, ind-i a gemer adarre ar penn, ha d'ar haloup ! Laouenan n'eo ket evid ober evelto : nag e zivesker nag e dreid n'int mui disgwar¹⁸ evel gwechall. Goustadig e tiskenn, en-dro dezañ ar gwragez hag ar wazed a zo tremenet evito an oad da reded. D'ar re-mañ, dre ma kerzont,, e tispleg burzudou ar mor-ze, na anavezont ket c'hoaz. An holen¹⁹, a brenent diagent evid gwerz krehin loened gouez, lazet ganto, a deu euz ar mor, a zo sall dreistañ e-unan hag a laosk da zilava an holen pa vez tommet gand an heol war ar herreg. An heol a ev an dour hag an holen a jom e-unan, gwennsin, ledet war ar herreg : n'eus mui da ober nemed e zastum.

Gwelet o-deus ez a lark, lark ar mor-ze. Larkoh c'hoaz ez a eged na hell gweled o daoulagad, larkoh eged an andred, ma vez lavaret, emañ an Neñv o poked d'ar mor, ha ma'z int o-daou evel toueziet. Evelato en tu all d'ar mor-ze, ez eus, hervez m'en-deus klevet konta an drouiz, douar c'hoaz, eun douar m'o-deus ennañ ar Gelted Breudeur, tud euz ar memez gouenn ganto, a gomz o yez dezo. Gouzoud a ra o ano dre ar Romaned a zo bet o vrezellekaad en o eneb : Breiziz a vez greet anezo hag o bro a zo Breiz.

Gwenn a deu da zoñj dezi he-deus klevet, pa'z edo c'hoaz yaouank, he zad o komz ouz ar vro-ze. He zad a oa bet eno ivez o vrezellekaad. Breiziz, a lavare-eñ, a zo pennou kaled ; trehet eh harpont c'hoaz. Nebeud anezo a zo bet gallet da zonhat²⁰. An darn vrasa a zo en em dennet en o menezioù, a vev eno kuzet beteg ma teu an huñvre dezo da zailla adarre, evel eun tarz kurun war zoudarded Rom, en eur youhal a-leiz korzenn²¹ : « Torr e benn ! Torr e benn ! » E gwirionez, d'ar mare-ze, int spontuz da weled ha da houzoud²² ; Rom he-deveze kalz a gollou, daoust ma chome peurvuia gand he soudarded an treh, abalamour d'an ijin a vrezel o-doa. Implalaer Rom en em blijie o lavared 'oa dezañ enez Vreiz : dezañ'oa an douar a oa dindan treid e zoudarded ; eno, avad koulz hag en Arvor, galloud an impalaer ne ya ket larkoh eged eun ugent tiz-gwareg dioh seuliou e zoudarded. Hervez tad Gwenn, impalaer Rom a rankje diskregi, abred pe ziwezad, euz an enezenn-ze pe bezia²³ eno e oll dud a vrezel. An

¹⁷ Peïntad : ? Marteze "Poenta".

¹⁸ disgwar : ? . Diskoulm (?)

¹⁹ holen : bet skrivet "hoalen" gand an oberour, stumm Bro-Leon.

²⁰ da zonhat : ?

²¹ korzenn ?

²² da houzoud : ?

²³ bezia : ? (lakaad : ?)

neb avad, o paouez ober brezel dezo, a hellje dre jalantiz lakaad an dud-se deuz e gostez, en-doa eno peadra da zével eun arme gouest da drehi ar bed.

Tad Gwenn koulskoude en-doa dispriz evitañ abalamour ma roent degemer-mad da vevelien ar Hrist, a oa eet ad brezeg dezo ar Juzeo staget ouz ar Groaz. Eno Gwenn, en he halon, a zislavare he zad. Bremañ pa deu da zoñjal er homzou-ze, he harantez evid he breudeur disparti a zo an hanter brasoh.`

Laouenan a ziskouezas beza eüruz meurbed o selaou komzou Gwenn : Neuze eta Feiz Jezuz-Krist, e Feiz dezañ, a oa sanket e-touez an daou rumm Kelted ! Feiz a oa o wrizaoui hag en Arvor hag e Breiz ! Hag e wele o sevel ar blantenn ; hag e wele he gwriziou o spega ker stard en douar ma ne helle den he diswrienna morse ; Hag e wele he skourrou o leda war ar vro a-bez ; kreñv evel ar wezenn zero, n'he-deus aon rag gwall amzer ebed.

Ha Gwenn, 'n eur ziskouez an andred ma pok an Neñv d'an dour, ker stard ma ne hell lagad an den deski dezañ nag e peleh eh echu an oabl nag e peleh e komañs ar mor, evel pa welje eno eun douar kuzet, a lavare : « Na me 'garje ma vije ket deuz ar mor-ze, e vije bet a-hont stag ouz amañ evid astenn va dorn da Gelted Vreiz ha lavared dezo : « Breudeur, karom Jezuz-Krist hag en em garom ! »

Ha Laouenan da respont : « Ar mor ne stank ket an hent ouz an den ijinuz. Ar hoad a jom war an dour. Tammou koad staget an eil ouz egile o lezer e-kreiz eur hleuz a ra eur vag. Gand eur vag, pa vez an avel a-du, dioh a-hont e teuer du-mañ, deuz amañ ez eer du-hont. Piou 'oar, va merh, ha ne deufe ket eun deiz da hoant da veza sevenet ? »

An dra-ze a lakaas Laouenan da gomz deuz dañjeriou ar mor. Ar mor n'eo ket heñvel ouz eul lenn, a vez a-veh roufennet gand c'hwezadenn an avel. Ar mor en-deus ennañ evel eur vuhez a ra dezañ beza atao en dihabaskter. Memez pa vez sioul an amzer, an dour-mor en em hwez e torgennou, evdi koueza eur hammed larkoh en eun izelenn. Ar gwagennou-ze a red an oll war-lerh eben, evid mond an eil goude eben da darza en eur wintal ouz ar herreg, pe da vervel, en eur fuhel, war an aot, o klask gouzoud pehini anezo a gaso he eonenn ar pella.

Pa vez gwall amzer, an torgennou-ze a deu da veza meneziou. Malloz, neuze, d'ar vartoloded, o-deus kredet fizoud o buhez en eur vag ! Aliez en desped d'o nerz ha d'o ijin e vezint paket a-zindan an tarz ha koufontet²⁴, pe daolet da flastra war ar herreg.

A-wechou all ivez, e-leh beza re a avel, ez eus re nebeud. Evid mond ha dond war ar mor, ar Gelted a zao eun dreujenn wez sonn e-kreiz o bag ; an dra-ze a halvont eur wern ; ouz ar wern e stagont eun tamm lien-braz. An avel, o c'hweza, a stign al lien-ze ; al lien a laka beh war ar vag, hag ar vag a ya a-raog. Ma teu d'an avel koueza, ar vag a jom a-zav da vrañsigellad war ar gwagennou heb gelled mond e tu ebed. Dre eno e tegouezas siwaz ! d'on tud-koz beza trehet gand ar Sezar milliget, Konan, jeneral braz ar Romaned, deuet gantañ da laerez diganeom or Bro. On tud deom-ni, dihalloud da herzel outañ war zouar a lavaras : « Ar mor a zo deom ! » Hag or zoudarded a oa pignet war o bagou-braz, o listri. Sezar a lakaas ober ivez listri. Stumm ar Romaned da lakaad bagou pe listri da gerzed n'oa ket heñvel ouz hini an Arvoriz. Evid kas e re a-raog, Sezar en-doa lakaet warno eun niver braz a sklavourien da skei war ar mor gand treujennou plad. Peger poud al listri-ze e-skoaz or re-ni ! Martoloded Vreiz a hoarze goap d'ar Romaned, dizoursi kaer da veza paket gand listri ha ne yeent ket buannoh eged eur velhouedenn grogenneg. Martoloded Sezar a ouie ervad n'oant ket barreg a-walh da stourm hag a jome atao tost d'an aot, prest da zouara, pa deue re dost listri an Arvoriz. Hogen eun devez, ar re-mañ a zoñjas dezo beza paket o enebourien en eur pleg-mor. Bet o-doa gellet treuzi a-raog listri re bounner ar Romaned, hag en em lakaad etre an douar hag i. Bolontez Doue 'oa evid doare, e vije trehet a-grenn ar Gelted²⁵. Eñ, hag a wel pep tra a-raog ma vez anezañ, a oar petra 'zo mad ha petra 'zo fall evid ar poblou koulz hag evid peb

²⁴ koufontet : kouezet e-barz eur houfont.

²⁵ Bolontez Doue 'oa evid doare, e vije trehet a-grenn ar Gelted : **notenn gand "Embann en Hirwaz"** ; souezuz eo an dra-ze, bet skrivet gand eur beleg. Neuze e oa bet treh ar Romaned a-drugarez da Zoue !

den : douja 'rankom d'e volonte. An avel a gouezas eta en eun taol, heb na vije chomet an disterra mouch da lakaad da fiñval an disterra blevenn. N'eus forz pegen nebeud dilaz 'oant, bagou ar Romaned a hellas kemered soudarded leun-blouk ha sailla war or re-ni, a skragne o dent gand dizesper, ha ne helljont a gen nemed gwerza ker o buhez ha plega dirag an niver.

Eur pennad mad a oa abaoe, Laouenan ne ouie ket pegeid : n'oa ket c'hoaz ganet ha marteze n'oa ket ganet e dad. N'eus forz ! gwad ar re dehet en ankounac'ha ket. Gwad ar Gelted, trehet, a rede e gwazied an drouiz koz, hag en eur gonta an darvoud a skragne e zent, e sache war e varo, evel pa vije bet e-unan e-kreiz an abadenn.

Ar re a oa a zelaou Laouenan, n'o-doa ket kavet hir an hent. En eun taol, hemañ a rankas chom a-zav gand e gontadenn ; ar baotred yaouank, eet a-raog, a zsitroe ker buan, ha ma'z oant eet, youhal a reent a-bouez-penn : « Chomit aze ! Arabad mond larkoh ! »

Peseurt dañjer a oa eta, a hortoz an dremenidi e traoñ an dorgenn ? Bet e tlee beza eun dra spontuz, rag an dud yaouank-se n'o-doa morse kilet na dirag ar bleizi, na dirag al loened gouesa a oa er hoajou, pa veze evel bremañ ar wareg ouz o skoaz, ar goaf en o dorn, ar gontell en o gouriz. A-veh ma lamme o halon eun tamm buannoh, pa rankent staga d'an auroch. Ouz o gweled hag o hleved a-ziabell, darn a zoñje dija en dragon, an aneval divuzul, diouaskell dezañ, a daole tan dre e fronellou, a oa, anez eur burzud, den maro an neb a vije gwelet gantañ. Nikun avad n'en-doa gwelet morse seurt loen. Koulskoude ar re goz o-doa lavaret d'o bugale ez oa anezañ. Ar vugale o-doa kredet ha lavaret d'o zro d'o bugale. Perag ne vije ket amañ eun dragon, pa'z oa dragon, pa'z oa digradoned ?

An drouiz n'oa ket, muioh eged ar re all, re asur²⁶. Ar halouperien, koulskoude, a oa en em gavet beteg ennañ. Diêz-braz 'oe d'ar mare kenta entent ganto petra 'oa a-nevez. A-greiz o zrubuill, e komzent oll asamblez, an eil o vond war gaoz egile. Laouenan a gempennas buan evelato, petra 'n-doa spontet anezo. Ar mor, emezo, a oa beo, a rede war o lerh. Poent braz 'oa tehed, distrei war gern ar menez. Ha c'hoaz piou 'oar ha n'eo ket ar mor kounnaret a-walh, evid pignad beteg eno d'o zizad ? An oll a oa dare da drei kein pa weljont an drouiz o tiroll da hoarzin.

« Re a bres a oa warnoh, va faotred-me !, emezañ. N'on nemeur doaniet e ve bet greet skol deoh. M'ho-pije bet habaskter a-walh da zelaou ho trouiz-koz, e-leh ober gwall implij euz ho tivesker, ho-pije diwallet ho kalon dioh eun heveleb spont. »

« Ha n'ez eus ket peadra da veza spontet », a respontas unan euz ar rederien. Sed aze ni amañ, ar mor a zo a-hont, pemp pe hweh kammed diouzom. En eun taol-kont emañ a-zindan on treid, hag e santom evel pa ve an douar oh en em zila a-zindannom. C'hwi ivez ho-pije tehet. Ha na dit ket da damall ahanom, e ve manket on nerz kalon deom. War-nez eun tri pe pevar-hant kammed om chomet a-zav, ha distroet da weled petra 'ree on enebour. Daoust ha bale a ree atao ? Ya, bale a ree atao ! Gwelet on-eus eur mên braz hag a oa ken pell er zeh, taget gantañ, greet an dro dezañ, goloet... Evel-se e ray ivez deom, ma ne dehom ket ahalenn, hep koll on amzer. »

An oll a skrije o halon, hag o-doa c'hoant muioh da drei o zeulioh eged da zelaou ar pez a zisreponte an drouiz.

« Ar mor n'en-deus ket muioh a gounnar ouzoh eged ouz ar roh en-deus goloet. Ober a ra hirio ar pez a ra bemdez dre urz an Hini en-deus e grouet. Bemdez e ra evel-se ;bemdez e teu a-raog hag ez a war e giz beteg an andred, merket dezañ, muioh pe nebeutoh, diouz mareou al loar... Yaouank oh : meur a dra ho-peus c'hoaz da zeski, ha n'eo ket ar wech diweza deoh da veza souezet gand an hini a vezo hiviziken on amezeg. Fazia a ran, ma ne deu ket da baea deoh ar spont hoh-eus bet, ha va hredenn eo, e vezo evidom eun amezeg talvoudusoh eged ar Romaned. »

En eur gomz evel-se, Laouenan a oa en em lakaet a-nevez da vale. An oll, heb e zoñjal, a valeas d'e heul, war-zu ar pez ma'z oant war-nez tehed en e raog eur mare a oa, kement a

²⁶ re asur : galleg : re zur dioutañ e-unan.

fiziañs o-doa e skiant an hini en-doa a-viskoaz renet anezo, hag en-doa peb gouiziegez war an traou krouet.

E vrud ne reas nemed kreski, pa zegouezas ar strollad a-bez e-kichenn an aot. Ar baotred yaouank a oe da genta oh anzañ ez oa diskennet bremañ kalz izelloh eged pa'z oa deredet war o lerh. Êz 'oa gweled c'hoaz war an trêz, chomet gleb, beteg pegeid 'oa pignet. Pell e chomjont c'hoaz da zelled ouz ar mor, pep hini o lavared e her hag o tiskouez d'an hini a oa en e gichenn eun dra bennag a-nevez dizoloet gantañ.

Laouenan 'oe da genta o tegas da zoñj dezo, n'oant ket, evid beza en em gavet gand ar mor, degouezet er Baradoz, na troet en êlez. O horv goude eur seurt beaj a houlenne distan ha bevañs. Evitañ e-unan, e izili a oa brevet. Keit ha ma oe red, evid rei nerz kalon d'ar re all, en-doa harpet, heb diskouez re ar skuizder a boueze kaled koulskoude war e ziouskoaz gand samm ar bloaveziou. N'oa ket droug-kontant da rei didorr d'e gorr.

Degas a reas eta e dud war o hiz. War an tevenn argwez ne hellent ket poulza, devet ma vezent gand an barrou avel. Goudor ebed eno. Diouz doare ar vro, an drouiz en-doa divinet ez oa eun draonienn gwaskedet etre ar menez o-doa treuzet hag eun all. E fiziañs a oa ivez kaoud eno dour-red ha marteze eienenn, eun dra meurbed talvouduz evid an neb en-deus da zibaba plas eur gêriadenn. Ha pa ne vije dizoloet netra, o ziez krohenn da lakaad dour a oa koulz lavared leun, a-walh eta evid koania. Antronoz e vije gellet klask gwelloh ma vije red. Laouenan 'n'oa ket bet faziet en e zoñj. Eur wazenn-zour a oa eno. An dour enni a rede goustadig e-touez ar glazvez, nebeud a bres gantañ d'en em goll er mor-braz, ha kredabl evid gounid amzer e ree kalz troidellerez. Ne oe ket pell an drouiz evid gweled eun tammig larkoh eur wazedenn a deue da gemmesk he dour gand hini ar waz-vraz. Soñjal a reas ne helle ket an dour-ze dond a-bell hag e kavas koulz lavared raktal an eienenn e-touez eur bodad gwez drusoh, ouz kostez an dorgenn.

Eno 'oe ehanet evid mad. Goude beza rentet gloar da Zoue dre ar bedenn, an oll nemed ar beiller en em roas da gousked, eüruz o soñjal n'oant mui tremenidi, ha meur a hini a huñvreas beza o chom en eul lochenn kalz kaerroh eged al lochenn en-doa diagent.

III

Tromilin²⁷

Antronoz vintin, an Arvoriz a reas enkalsk tro-war-dro d'al leh m'o-doa kousket, evid ober anaoudegez gand ar vro, ma'z oant degouezet enni. War an dorn dehou o vond gand ar wazenn-dour en em gavjont gand eur gêriadenn, pe da vihanna eun dra hag a oa bet eur gêriadenn, a deue ar mor beteg enni. Kêr a oa bet dilezet gand he zud o tehed a-raog ar Romaned, pe distrujet gand ar re-mañ ; an daou dra marteze. An toennou n'oa mui anezo pell a oa, ar mogeriou a oa kouezet en o foull ; an drez hag ar spern o-doa dibabet al lehiou-ze evid sanko enno o gwriziou. A-ziabell, war eur garreg, eul lez pe eur hastell, a ree ar mor an dro dezañ, a oa ivez dismantret. An Arvoriz a varhatas o klask gouzoud pe e teujent di da jom, pe sevel a rejent o lojennou el leh kenta.

Goulennet 'oe ali Laouenan. Hemañ a roas da anaoud 'oa gwelloh dezo chom er gwasked, tro ouz an heol, e-kichenn an eienenn. Raktal 'oe sentet outañ.

Da dud, boazet da boania, n'eus ket ezomm pell amzer da ziskuiza. Ar Gelted eta a stagas d'al labour. Kenta a oa da ober 'oa sevel lojeiz, rag re hir amzer a oa edont beb noz o kousked e ti ar beder avel.

Gwenn hag Agnès o-doa diskouezet o hoant e vije savet tiez gand mein ha pri, pa na'z oa ket a raz, evel ma ree ar Romaned. Laouenan n'en em ziskouezas ket beza deuz an ali-ze. Beteg henn ar Gelted o-doa bevet eüruz en o lochennou-plouz, keid da vihanna m'oant bet lezet e peoh gand an estren. N'oa ket deuet ar mare d'en em rei d'eur hiz all. An diou blah yaouank a davas gand aon d'ober poan d'o zad. Dond a rejont da gompren dreist-oll 'oa red ober buan abalamour d'ar vugale. Chom a ree ganto koulskoude o zoñj 'oa yahusoh eun ti, a yafe e-barz êr ha sklêrijenn, a yafe er-mêz ar moged dre eur siminal eged al lochennou-ze bepred teñval ha mogedet, al leur anezo ken don dindan an douar ha m'emañ an doenn war horre.

Laouenan a gare kement anezo koulskoude ma kinnigas sevel dezo eun ti hervez o hiz. Ind-i a lavaras nann, soursiuz bepred da ranna e pep tra o buhez gand o breudeur gristen.

An drouiz en-doa lakaet pep tra en e reñk ha peb den el labour a zeree outañ. Kement a oa gouest da labourad, a rankas rei an dorn d'al labour beteg ma vije lojeiz evid peb famil. Ne ankounac'haas ket an Aotrou Doue. Doue en-doe ivez e lochenn, ar vrasa e-kreiz ar re all, gouest da rei degemer da oll dud ar gêriadenn nevez.

A-veh distag deuz al labour-ze, Laouenan a vodas eur vintinvez an oll wazed hg e komzas outo evel-henn :

« Ar pezh gwella a zebr an den eo ar pezh a hounid gand nerz e zaouarn ha diouz c'hwezenn e dal. A-dra-zur gand frouez gouez an douar, gand al loened a lazoh er chase, ar famil vraz, ma'z om, a hellfe beva eur pennadig. An oll draou-ze avad a deuio buan da rouesaad en-dro deom. N'ez eus boued asur nemed ar pezh ho-pezo hoh-unan hadet, goude beza labouret an douar. N'emaom ket c'hoaz re ziwezad war-bouez poania a-zevri. N'eo ket heb abeg em-eus greet troha war ar memez tachennad ar gwez a zo eet da ober on lojennou. Eno ho-peus eur park, ho park kenta. N'ho-peus ket amzer da denna bremañ ar chosou²⁸-gwez. Toulom, turiom en-dro dezo ar gwella ma hellom gand ar benviajou dister on-eus. An douar a zo druz gand an deliou breinet. Me 'gred e hellom kaoud eost eno. »

« Mad a-walh an dra-ze », a lavaras an oll.

²⁷ Tromilin : gwelloh e vefe skriva : Tro ! Milin !

²⁸ chosou : piltosou.

« Ar park a zo frank, ma kirit ; kalz ivez a vezo da ranna etrezo an eost. Gwelloc’h e rankom da ober. Eur wech kaset da benn an tamm-labour-ze, me ‘ginnig deoh eun dra all. Gweled a rit dirazom, euz kostez an dorgenn all, eur hoad all, a zo kalz pin ennañ. Re hir e ve diskar an oll gwez-se a hini da hini. Ma ve lakaet an tan er hoad-se, o lakaad an avel a-du ganeom, eur park all, brasoh zoken eged n’ou-eus ezomm, a ve dizoloet deom a-benn eun nebeud deveziou.

Evel ma ne heller ket ober an oll labouriou asamblez, e hellom ranna or park kenta e meur a lodenn. Al lodenn genta a hellom da labourad a vezo lakaet dindan gwiniz, rag ar gwiniz a zo mall-mall e hounid. Da houde or-bezo muioh a amzer gand an heiz ; an heiz a deu atao. Ma sentoh ouzin, e vezo ivez torret peadra da deuler an oll had lin a zo deuet ganeom. En eur dehed, den n’ou-deus soñjet degas gantañ an disterra penn-dañvad. E hellom marteze paka deñved gouez, a dle beza er hoajou war-dro amañ ha dond a-benn d’o doñvaad. Marteze avad e rankom gortoz deg vloaz a-raog kaoud unan ! Arabad deom konta war ar gloan evid or gwiska. Hadom lin ha goulennom digand Doue lin mad ! »

Ar furnez a gomze dre vuzellou Laouenan. N’ou-doe poan ebed eta o lakaad senti outañ. Diêz e vije bet e gwirionez, ha mezuz da dud e-kreiz o nerz, digarezi a-barz kregi en o benveg, pa weljont an drouiz-koz o staga e-unan ar henta d’al labour. Gwenn hag Agnès a houlenas kaoud perz er boan : n’ouant ket kreñv, gwir ‘oua, o daouarn n’ouant ket kaledet a-walh dioh al labour pounner ; da vihana e hellent dastum an drez, al leton, al louzeier fall diframmet gand ar wazed dioh an douar, o bernia hag o devi. Gand ma oe asantet ganto, ne vezent ket gand ar re luguta oh ober al labour o-doa kemeret en o harg.

Netra ne harp ouz an den, pa ‘ou-deus bolontez. Nebeud a venviajou houarn a oa e-touez ar Gelted, ha c’hoaz peseurt benviajou ! Ar paliou, an trañchou, a zo bremañ, a zo burzudou en o doare e-skoaz ar re-ze. Ar halz zoken a roge, a freuze an douar gand peulioh koad, kaledet en tan. N’ou forz, dond a rajont a-benn euz o menoz, hag ar gwiniz a oe hadet a-raog ma oe krog an nevez-amzer. Kement tra a oe greet hervez alioh Laouenan. Eur miz da houde, e leh ma vranskelle diagent ar gwez braz, geotennou, rodellet o delioh, ken druz ‘ouant, a holoe an douar gand eur vantell hlaz tener, a venne roufenna dija gand an disterra c’hwez-avel.

E-pad ma pleustre ar re vraz en o fark nevez, ar vugale gouest da vale a yee bemdez war-zu an aot, fiziet gand ar mammou er re gosa anezo, a dlee beza ar furra, ar pez ne veze ket atao gwir. E-pad ‘ma’z oa o zud krommet war an dachenn, i ivez a laboree en o yez. Eur roudenn war an aot a verke da bep hini e bark. Al labour a vije greet buan en trêz gwag ; n’ou nemeur a louzeier. Trêz ‘oua ar park, trêz adarre a dalveze da had, had marhad-mad a vije taolet heb selled pegement en irvi, gand daouarn munud ar vugaligou, a boagn da ober evel m’ou-deus gwelet o zud oh ober. Gwall vrokuz ‘ouant gand o had. Bet e hellent beza avad, rag n’eo ket an had a vije diank dezo da genta, hag o veza ne zave netra, den n’ou-deus gallet rebech dezo eh hadent re stank.

Eur hrouadur ne oufe harpa pell da gemered e blijadur er memez c’hoari. Ar park a hoarveze gantañ beza dilezet aliez, hanter labourer hepken. Unan bennag ou-deus lavaret : « Groom tiez ! » Raktal an oll en em laka da zavel bosou trêz, ront evel toenn o lochennou. Eun toull biz war ar hostez, setu an nor ; eun toull biz war gern, setu ar siminal. Lagad ar hrouadur a zo lemm, ha ker buan e klask ober ar pez a wel. E spered avad n’eo ket greet evid iñvañti traou nevez. Ar re-mañ a ra lochennou, abalamour n’ou-doa gwelet nemed lochennou. Ma vije bet en o amzer hag en o bro manerioh ha tourioh, o-dije greet manerioh ha tourioh. Ne vije ket koustet kerroh dezo. O labour ou-dije bet ar memez talvoudegez : ar mor, o tond bemdez da glask ar goulenn, ou-dije laaket da goueza en o foull ha kompezet ar hestell, koulz ha ma ree al lochennou. Hag ar vugale ou-dije poaniet d’o renevezi antronoz evel ma renevezent o lochennou.

... Eur froudenn a dremen dre o fennou skañv. Piou ou-deus komzet da genta da vond da glask kregi ha bigerniel ! Lavaret e ve ou-deus bet oll asamblez ar memez soñj. Ker buan e

tilezont o zrêz, evid ar c'hoari nevez-se. Kregin a beb doare, bigerniel, dizehet er goulenn, ha beteg mein a bep seurt liou, eet kuñv dre veza bet pell o ruill gand ar mor, a vezo dastumet ha kaset d'ar gêr. En abardaez-mañ, tad ha mamm o-devezo traou a-walh d'ober, selled ouz traou, priziusoh evid o bugale, da vihanna e-pad an devez, eged oll aour hag oll deñzoriou ar bed : « Tata, sell ouz hemañ 'ta ! Sell 'ta, mamm, me eo em-eus ar braoa, n'eo ket 'ta ? Me eo em-eus kavet ar re gaerra », a lavaro eun all. Merh hemañ, pe mab egile, n'o-deus ket re ker kaer ha me. Dond a ray ar housked da gloza o daoulagad hag o bizied a skrabo c'hoaz an teñzor !

Ha neuze ar mor ne ra mui aon dezo ! O flijadur eo bremañ mond da zouba o zreid en tarziou a deu, en eur fihellad, da vervel war an aot. N'eo ket an treid hepken, an dillad ivez, bragez ha sae, a vezo ivez, siwaz ! meur a wech glebiet, hag ar vamm a hourdrouzo emberr, pa zistroint d'ar gêr, ma ne ra ket gwasoh eged gourdrouz. Ar re gosa, ar re karget euz ar re all, a zo ar re genta. An trêz n'eo mui plijaduruz a-walh evito. Pignad a reont war ar reier uhel, goloet a ginvi, bragez ha sae o veza gwaz euz ar vicher-ze ; reded a reont dre ar herreg, a vez goloet gand ar mor ; rinkla 'reont war ar bezin, mantell hleb ar reier, koueza, sevel, ha yao adarre ! Droug ebed nemed evid bragou ha sae : Doue en-deus lakaet êlez eveziant da ziwall ar vugale !

Neuze, evid doare, evel bremañ, ar mammou, evid lakaad o bugale da zenti, a oa boazet da lavared dezo : « Taol evez ! ma ne jomez ket ket en habaskter, me d'az roio d'ar bleiz du. » Kement tra a ra aon d'ar vugale a zo evito ar bleiz... En deveziou kenta ma kavjont ar re-mañ poulladou dour maro chomet e kreñ ar reier ha ma klevjont ar pesked oh ober trouz en eur vond da guzad a-zindan an deliou bezin, raktal ar strollad a-bez a yee war e giz. Ne veze nemed eur griadenn : « Ar Bleiz oh ! ar Bleiz du ! », hag e reent an dro a-ziabell evid tremen larkoh. Koulskoude a-benn eur pennad ar re hadisa a zistro da goucha ouz ar "Bleiz". Ar spont a vezo buan trehet, ha dizale, peskig bihan, penndolog ha grankig²⁹, ar vugale-ze a vezo da vrasa enebourien ; n'az-pezo ket re euz da zrein pe euz da veudou da en em zivenn outo, hag aliez e vezo an treh dezo. »

Brennig hag ormel, eur pennad c'hoaz e helloh ober goap ouz ar vugale-ze, ha lakaad droug da vond enno, oh en em starda evel a rit ouz ar roh, pa glaskont pega ennoh. Eun deiz, unan anezo a deuio gand eur broch-koad. A-raog ma vezoh war evez an tamm koad a vezo etre ar roh hag ho krogenn, ha neuze c'hwi ivez a vezo trehet.

Ormel, brennig ha meskled a zo degaset d'ar gêr gand ar vugale. Dare dezo kaoud diou goan en taol-ze. « Petra ? degas loustoni evel-se en ti. Eun doñjer eo ! » Koulskoude Laouenan en-deus taolet evez ouz al "loustoni". Soñjal a ra e tle beza e-touez al loened, krouet gand Doue evid beza er mor darn hag a hell servichoud da vagadurez d'an den, kerkoulz hag al loened en-deus lakaet da veva war an douar. Ober a ra degas dezañ leun e bodez deuz al loened krogeneg, degemeret ker fall gand e genvroiz. Eur banne dour e-barz ha tan dindan ar bodez ! Pa verv an dour e wel, souezet, brennig hag ormel o tistaga anezo o-unan diou o hregin. A-barz o zañva e ra sin ar Groaz. E hellont beza ampoezon ! Gouzoud a ra abalamour d'e dud. O burzud ! mad int da zebri ! Bennoz da Zoue !

Mall 'oe gand an drouiz rei da anaoud d'ar Arvoriz pegement e fazient oh ober fae war al loened-se, n'eus forz pegen divalo 'oa o doare. En eur dañva o-unan e rankjont anzao o-doa kavet eur bevañs nevez.

O veza n'oa mui kalz a labour da ober war-dro an douar, ar wazed a droas ouz ar mor da weled petra 'hellje kinnig dezo a-nevez. Gweled a rejont 'oa pesked e-barz a-leiz. Penaoz o faka ? Pesked a oa ivez er steriou hag evid kemered anezo, an Arvoriz a oa boazet da zistrei an dour. Kalz pesked ne daolent ket evez da vond da burchu an dour, a jome war ar zeh. N'oa, evel pa lavarfen, nemed kutuill anezo da ober gand an dorn. Siwaz ! n'eus ket da zoñjal dizeha ar mor. Agnès a ziskouezas dezo penaoz e veze greet en he bro. Rei a reas dezo da

²⁹ grankig : ?

gompren petra 'oa rouejou. Etre gouzoud petra eo eun dra hag e gaoud, ez eus a-wechou pell. Penaoz kaoud eur roued, dreist-oll rouejou. Re nebeud a lin a oa da forani ha kanab n'oa ket. Agnès a deuas eur zoñj en he spered : kemered a eure gwial, o diskoha a reas ha gand ar gohenn, e reas eur roued, eur roued n'oa ket deuz ar re finna, eur roued en-dije lakaet ar besketerien hirio da hoarzin. Gweled a ranker petra helled d'ober gantañ. Evel m'he-doa gwelet ober, e lakaas staga tammou koad deuz eun tu, mein deuz an tu all, evid ma hellje chom sonn pa deuje ar mor war-laez. Ar besketadenn oa oe burzuduz... evid ar benveg a oa. An oll a hellas kaoud eun tañva euz ar fritadenn ha lipad o mourrou. Diwar skwer ar roued-se, re all a oe greet. Diwezatoh, pa vezo lin a-forz, e vezo greet rouejou brasoh ha gwelloh. An Arvoriz a deuas evel-se da veza pesketerien. Kalz war o lerh e bro-Leon o-deus dalhet da ober daou hanter an diou vicher a gouëriad hag a besketer. Or mignoned, a helle evel-se ranna an amzer na veze ket goulennet diganto gand an douar, etre ar hoajou hag ar mor, hervez ma en em gavas peb unan douget da ober. Ar preiz avad n'eus forz petra 'veze a dlee, hervez urz Laouenan, beza lakaet e boutin, evid n'en-dije den dienez. Kemend a garantez a oa etre an dud-se, ma ne zoñjas den grozmolad.

An den pa en em ro d'eur vicher, a zo bet troet a-viskoaz da glask gwellaad ar vicher-ze. Or mignoned a deuas da zoñjal, o vond larkoh war ar mor, e teuje pesked gwelloh ganto, ha fougusoh ivez. N'oa ket eet deuz o spered en-doa eun deiz Laouenan komzet dezo deuz ar bagou a ree o zud-koz. Laouenan a asantas deski dezo. Eur wezenn, teo meurbed, a oe diskaret, trohet en hirder ma'z oa red, hervez aliou an drouiz. Da houde 'oe kleuzet ha moannaet pep penn anezi :ar vag a oa greet.

A-dra-zur n'oa kemm ebed etrezi hag al listri divent a rog hirio ar mor, dijastre diouz peb amzer, na zoken al listri o-doa an Arvoriz, o zud-koz, pa stoument ouz ar Romaned. Chom a ree avad war-neuñv : daou zen a helle pignad e-barz ; gouel ha stur a oe roet dezi, hag eun devez ma'z oa deread an amzer, daou waz, an daou hardisa, a bignas e-barz en eur grenad eun tammig. An istor ne lavar ket e vent bet klañvgand an droug-mor. Me zoñj, ma n'oent ket, eo abalamour o beaj ne badas ket pell : e pep tra, ar penn kenta eo an diêsa. Daoust hag ar hirri-nij o-deus goloet o zri-hant leo diohtu ? Ar pezh a hellan da lavared eo ne jomas ket pell ar vag kenta pennherez. Ar vag eta ne jome ket atao dres. N'ho-peus moarvad ankounac'haet an drouiz yaouank, ker kaloneg, Barravel. Hemañ ouspenn m'en-doa kalon, en-doa ivez ijin. Ar vag a douellas anezañ adaleg an deiz kenta. Ar wezenn doull avad ne ziskoueze ket beza gwall vignon dezañ. Meur a wech, pa veze Barravel an nebeuta war evez, ploup ! setu-hi o trubuilla ha Barravel o vond da dañva an dour c'hwero. Dre vurzud n'oa ket c'hoaz beuzet. Eul lesano avad a oe staget ouz e ano gwirion : Lammendour a oe greet anezañ hiviziken.

Hogen, eun tachadig a oa, Lammendour a droidelle eur zoñj en e spered. Ma vije gellet ober d'ar pesked ar pezh a vez greet d'al loened gouez evid o faka : ober dezo eun toull ma hellfent mond e-barz heb gelloud dond er-mêz ? Koll a ree ar housked, ken divouedet 'oa e benn o prederia war an dra-ze.

Eun deiz 'oe gwelet o plega skodou-haleg etre e veudou nerzuz. An dud a lavaras : « Lammendour a zo oh ober pe baner pe vouteg. »

Eur bouteg treset farsuz a-walh e teuas da veza avad. Lammendor a stagas gand haleg ha gwial ar pezh a dlee beza genou ar bouteg ; er pezh a dlee beza ar foñs e lezas eun toull, war-dro eun troatad dezañ. Ouz an toull-ze, troet da vond diabarz ha moannaet dezo o begou, e stagas tro-war-dro pennadou bizier berr. C'hwi, pesketerien, ho-pije lavaret raktal : setu ar havell-mor. Kenvroiz Lammendour, i, a houlenne kenetrezo : « Petra 'n diaoul a raio Lammendour gand eur seurt bouteg ? » Ha den ne ouie.

Gevier a lavaras : unan en-doa gwerzet. D'an ampoent ma n'ez oa c'hoaz nemed Barravel, ha drouiz war ar marhad, Lammendour en-doa kemeret pried. E garg a zrouiz a roe gwir dezañ da zibaba e-touez ar re gaerra hag ar re wella. N'oa ket kouezet fall, rag priziet en-doa

muioh furnez eged kened. Dizoloet en-doa dezi e vennou. Hogen ped ho-pije kavet, e-touez bugale Eva, da zelher 'n e herhenn, evel ma reas hi, ar pezh en-doa fiziet enni he fried ?

Lammendour – a-hend-all Barravel – a lezas an dud da lavared, hag al labour achu hervez e zoñj, e kasas e vouteg diabarz e lochenn. E-pad an noz warlerh ez eas da gas e vouteg a hiz nevez, d'an aot, ha, pa oe ar mor en e izella, ez eas gantañ e-touez ar herreg, keit ha ma hellas mond. Eno e varhas e vouteg en eur horn-tro, en eur lakaad e-barz daou pe dri mên da vired outañ da vond gand ar mare.

Drailla a reas a-dammou eur hrah-koz, en-doa paket en derhent hag e stagas an tammou-ze e diabarz e vouteg gand gwial. A-raog dilezer eno e beadra e reas da Zoue ar bedenn-mañ : « Va Doue, Mestr pep tra hag eta mestr ar pesked, grit d'al loened-se mond unan bennag anezo em havell-mor ha chom e-barz, evid ma ne vezo mui greet goap ouz ho servicher Barravel ! »

Antronoz 'oe gwelet Barravel pe Lammendour, evel a geroh, o vond war-zug e vag, e zaouarn gantañ e tro e gein, rag n'en-doa ket evel ar re all sammet war e chouk e roued, a jomas da beurzeha war an tevenn. C'hoant en em ziskouez dijastre en-doa, daoust ma lamme eun tammig re vuan e galon ; e hellit kredi e bedenn a oa bet c'hwek er vintinvez-se.

Eur wech war ar mor, e reas d'e vag dispartia diouz ar re all evid mond da denna boursiadou en-dro d'ar herreg. Evel-se e reas, beteg ma oe ar mor izel a-walh da zizolei e vouteg. Ne harpas ket e habaskter avad beteg ma oe e venveg er zeh : c'hwi, en e leh, daoust ha n'ho-pije ket bet kement a vall ? Tridal a reas e galon, pa welas ez oa eun dra bennag o loh er mor, a oa c'hoaz er havell. Dre ma'z ee an dour kuit, e welas 'oa eet an traou dreist e hoant. Eul loen, heñvel ouz eun naer, braz avad ha teo evel eun êrouant, a ree an dro er bouteg, evel ma ra eul labous an dro d'e gaoued, o klask mond er-mêz.

Barravel a skrabas e benn. Arsa ! penaoz tenna eun heveleb pikol aneval ahano ? Ha m'en-deus eur flemm ? Ma taol tan dre e henou evel a ra an dragoned ? Dare 'oe dezañ lammed en e vag ha tehed. Ya, mez hag e gavell-mor neuze ? e gavell-mor a zo didalvez evel-se : ma'z ay netra e-barz keit ha ma vezo hennez an Aotrou-ze eno, evel en e gêr. M'en-dije bet soñj da vihanna, da zegas e hoaf gantañ ? Gwelom ! marteze gand gwern ar vag ?

Distaga a reas ar wern hag e krogas er stourmad, o klask tizoud dre an toull ar zarpant diwar e benn. Poan gollet ! ar zarpant a ouie en em ziwall, hag a-barz m'en-deveze ar pesketer tennet e arm kuit, egile a oa krog enni gand e zent, ha peseurt dent ! lemmoh eged drein-spern ! Drailla a ree ar hoad. Diwar ar mare or gwaz a hellas sachas e wern kuit, a skoas adarre meur a daol ; ar hwezenn avad a deue war e dal ha n'en em wele nemeur tostoh da gaoud an treh. Er hontrol eo : an êrouant, imoret, a sko gand e benn, a sko gand e lost dreist-oll taoliou ker pounner war gostennou ar havell-mor, ma teu Berravel da gaoud aon na vroustfe e gaoued re zister... Ha neuze, petra 'oa eñ ? paour-kêz ? Eun taol a-gleiz, eun taol a-zehou, hag e zivesker a oa draillet. Eur wech c'hoaz e vennas tehed, en eur lavared : « Me 'raio eur havell all... »

Goude ober eun all, ha mar da eun aneval all evel hennez e-barz adarre ? Ha petra 'lavaro d'e wreg en distro ? Houmañ he-devezo plijadur o c'hoarzin goap dezañ ha marteze ne vezo ket evid he zeod dirag ar re all. Arabad goulenn re digand eur vaouez³⁰.

Evel a welit Berravel a oa penneg, hag eun draig lorhuz : chom a reas. E-pad ma klaske eun dra nevez bennag da renevezi an emgann ouz e enebour, e welas o tifourcha a-douez ar bezin, a oa e strad ar havell-mor, meudou heñvel ouz re eur hrant, meudou plato avad ha kalz lemmoh eged re ar hranted ; war benn an aneval-ze 'oa sanket, evel eur gribell, daou gorn hir, hirroh eged e gorv a-bez ; goloet 'oa evel eur hrant gand eur grogenn, mez eur grogenn rannet e mellou, setu ma helle en em zastum evel eur voul, hag, o lakaad e lost da strakal, en em zispaka da houde gand herr.

³⁰ Arabad goulenn re digand eur vaouez. : **notenn gand "Embann an Hirwaz"** : en amzer-ze e veze ar maouezed dindan o gwazied. En iliz e veze ar baotred dirag, hag ar maouezed a-dreñv.

Droug ennañ evid doare da veza tennet euz e gousk gand ar zarpant oh en em zifreta, en em lakaas da gregi ennañ gand e veudou. E enebour a champe³¹ muioh c'hoaz eged p'en-doa afer ouz Barravel, beteg ma kouezas war gwen³² e grohenn war an aneval meudeg.

Hemañ ne zaleas ket da gregi en e chouk, hag hiviziken ne ziskrogas mui. Ar pesketer a welas neuze ne helle mui an êrouant digeri e henou.

Eur zoñj a deuas dezañ ha taer, evel eul luhedenn, e tennas e hourgleze euz e houriz. Eun taol war chouk an êrouant hag hemañ a oe koulz lavared dihouzouget. Fiñval a reas c'hoaz, nebeud avad hag anad 'oe edo en e angoni³³.

N'oa ket achu an abadenn : chom a ree egile, an aneval krogeneg, al legestr, mar kirit, -rag divinet ho-peus ez oa hennez eul legestr, -eul legestr avad deuz ar seurt a vez gwelet rouez, brasoh eged eur hrill. Hag egile n'oa ket bravoh kregi ennañ, rag o weled ez oa eun enebour all dirazañ, al legestr a droas ouz hemañ e gounnar. E zaou veud savet e bep tu dezañ evel diou durkez digor, e oa prest da gravad. Ne helled ket kaoud eun êrouant heb dond a-benn da genta euz al legestr. Barravel koulskoude a hell, o teuler muia ma hell, sila e zorn er havell ha kaoud an tu da gregi en e gein. Evel-se an diou durkez, kaer o-deus serra ha digeri, ne bakont netra. Eur wech dibrad en em laka da hoari-vaz gand e lost. Barravel diouz e du a zo peg mad ha meudou dir en-deus.

Ya, ar pesk kornieg a rankas dond er-mêz, o lezel er havell-mor unan euz e gerniel. Neuze e teuas tro egile ; an toull a hellas a-veh rei digor dezañ. Teo 'oa evel morzed Barravel, daoust ma'z oa or mignon morzedet mad ha keid 'oa, ma stleje e lost war an douar, goude ma oe sammet ouz e gein gand an hini en-doa e drehet. Daoust d'e vent, n'oa ket eun êrouant. Nemed Barravel n'oa ket souez n'en-dije ket gouezet petra 'oa, rag an dro genta 'oa dezañ da weled eur zilienn-vor.

N'oa ket nebeud a fouge ennañ, pa hellas teuler war ar gourlenn, dirag ar besketerien all sebezet, ar pez en-doa paket. Ar brud a redas en e raog d'ar gêriadenn : pa vez eun dra bennag a-nevez, ar vugale o-devez diouaskell. Kement a helle bale a oa eta o hortoz Barravel, pa en em gavas gand e zamm. Ar goulennou a goueze warnezañ puill evel ar grizill : « Penaoz az-peus-te paket an dra-ze ? O ! che ! eun êrouant ? Maro mad eo da vihanna ? Petra 'n aneval-ze a zo eur varvenn keid ouz e fri ? »

E-leh respont, Barravel a yeas war e-un da gaoud an tad-koz Laouenan, da lakaad dirazañ al legestr : « Tad, emezañ, ne ouezan ket petra eo ar pesk-se ; va zoñj eo ne dle ket beza re fall. Me 'ginnig anezañ deoh ha da'n intronezed... Evid an êrouant, poazet e vezo ha ma vez gellet sanko an dent ennañ, pep hini en-devezo an tañva. » Ar re avad, a oa deuz gouenn ar varmouzien e-touez an Arvoriz, a jomas digor o beg. Barravel ne lavaras ket penaoz en-doa gret e daol kaer. E wreg hepken a ouezas, ha, tra zouezuz, ne lavaras ket zoken d'he gwella mignonez !

Evel en-doa lavaret Barravel e oe greet. Nemed Laouenan a rankas kas Agnès da glask eur bodez vrasoh eged e hini evid lakaad al legestr e-barz da bozad. Pa vervas an dour, 'oe gwelet eun dra vurzuduz, burzuduz memez evid an drouiz, en-doa gwelet ha klevet koulskoude meur a dra : al legestr, rouz evel bezin, pa oe lakaet er pod, a oa deuet da veza ruz-tan-glaou...

An oll a hellas klevet, en abardaez-se, n'o-doa morse an "intronezed" tañveet en o buhez netra koulz hag ar pesk-se. Brud Barravel a oa greet, rag n'oa neb unan o tiskredi o-dije diagent bevet an diou "intron" evel ar binvidika rouaned euz ar bed.

Antronoz, kavell-mor Barraavel en-doa desevel adarre meur a besk, ha deuz ar re wella. En trede deiz e oe pell adarre diouz ober taol gwenn. Bremañ e helle komz, embann e venveg

³¹ champe : ? Marteze "champale"

³² gwen : ?

³³ e angoni : e dremenvan.

nevez e-touez e genvroiz. E fouge en-doe en deiz-se leiz e gov a veuleudi, pe, evel ma vez lavaret, a gaol. Salv e vez atao ar meuleudiou a ro an dud dud kerkoulz miritet.

Ne veze ket atao brao a-walh an amzer da vagou dister ar Gelted da vond war vor. On tud n'oant ket koulz all tud-aod a-walh c'hoaz : meur a rumm tud a rank dond an eil war-lerh egile a-barz ma vez greet ar gwad diouz ar vicher, dreist-oll pa'z eo ar vicher-ze micher riskluz meurbed ar vartoloded. O gwraze n'o-deveze ket ezomm eta da lavared diou wech dezo : « Ar mor 'zo diêz : na yit ket en ho pag ! » evid lakaad anezo da jom war leurenn muioh-mui an douar ; hag ar mor a veze diêz evito bep tro ma c'hweze eun tammig an houlenou, aliez eta. Red eo anzaou ivez ez oant bet a-viskoaz tud an Argoad ha nann tud an Arvor, en despet d'o ano, ha gand ma ne oe mui ar mor tra nevez evito, ar hoad a zacher anezo davetañ muioh eged ar mor. Anaoud a reent bremañ ar hoajou tro-war-dro hag ar gwenojennou greet enno gand al loened gouez. Muioh eta eged na oa red e vije degaset d'ar gêriadenn a gig hag a besked.

« Arabad lezer da vond da goll ar pez a zo deom dorn madelezuz an Aotrou Doue », a lavare an drouiz. Hag e ree dezo salla ha mogedi ar pez a vije a re. Gouzoud a ree re vad, pa deuje pred al labouriou pe ar goañv, e vije gras kaoud an nemoramant.

Rag dond a reas ar mare ma oe ranket dilezer ha chase ha pesketerez. Miz Eost a oa. Dija an heiz a oa en tu all da zare. Medet e oe ha dornet gand pennadou bizier, talvouduz ar freillou : pell emao mui c'hoaz diouz an amzer ma vezo gwelet ar marh-du o tisonka moged el leuriou o lakaad an dornerez da vond en-dro.

Morse ne oe gwelet heiz ken teo hag an heiz-se savet e douar gwerh. Ar gwiniz avad en-doa kavet douar re zruz, en-doa greet re a golo, hag, o veza ma'z oa bet hadet re ziwezad, n'en-doa ket gellet boueda mad a-walh e bennou a-raog ma teuas heol bero miz-Eost d'e zarevi.

Gand ma oe dornet heiz ha gwiniz, kenta tra a reas Laouenan 'oe rei urz da lakaad a-gostez kement a oa red evid gounid ar bloavez war-lerh, o konta e hellje e dud dizelei kement a zouar e-pad an diskar-amzer hag o-doa dija torret. Da houde e rannas an nemorant etre oll dud ar gêriadenn, n'eo ket avad hervez al labour en-doa greet peb unan, mez diouz an dud en-doa da vaga.

Na dit ket da zoñjal e ve al lodenn ziweza-mañ euz va istor lakaet amañ ganen evdi rei kred da dud euz on amzer, a lavar e tlefe beza an oll draou e boutin. Gweled a reom Laouenan e-unan o ranna hag eveltañ e karfem gweled delher kont, e pae ar vicherourien euz an niver a dud o-deus da vaga. Klask lakaad e boutin avad pe ranna en eur rei kement da bep hini, pe eñ en-deus labouret pe n'en-deus ket, a ve mond gand hent e-eeun d'an dispah. Ne heller ket lakaad daou-hanter ar pez a hounid an dud diouz c'hwezenn o zal koulz hag ar pez a deu dezo digand o herent heb lakaad grozmol ha revolt. Eur seurt tra ne hell beza greet nemed e-touez tud santel, o-deus greet da Zoue ar zakrifis a bep tra, pe e-touez eur rummad kristenien nevez, entanet c'hoaz o harantez gand ar Feiz a zo deuet da sklêrijenna anezo. Ha zoken e-touez ar vozad Kelted-mañ, it a-benn eun deg vloaz amañ da glask ober heveleb tra ! Ar re-ze ivez a ouezo respont deoh : « e dra da bep hini ».

Laouenan, koulz all, a anavez mad e dud. E zoñj n'eo ket delher da viken ar Gelted boutin war o danvez. E hoant hag e volonteze eo mired na ve nikun o houzañv dre an naon, beteg ma vezo torret a-walh a zouar evid gelloud rei da bep hini e bark, eun atant gouest d'e vaga, eñ hag oll dud e di.

Souezet e vezo ouspenn unan ahanoh ma kontan deoh penaoz e ree ar Gelted o bara. Ne veze ket evel bremañ malet an ed pell a-raog lakaad an toaz e go. Bep tro ma veze ezomm bara, ar wreg a daole an ed en eur veol pe eul laouer, evel a oa anezo stank gwechall en on tiez da bilad lann. Da houde e kemere eur maill, pe gentoh eur mên hag e flastre ar pez a greun he-devez ezomm war ar mare. Raktal e ree he zoaz. Ar goel avad a oa anavezet, ha zoken ne veze ket ankounac'haet morse e lakaad en toaz. Pa veze go a-walh, c'hwi 'zoñj deoh marteze

emañ ar wreg o vond gantañ d'an ti-forn hag emaoñ o hortoz diganen lavared deoh ha kement a wiskamantchou nevez a vije greet neuze d'an nesa ha ma vez greet bremañ e seurt tiez-se³⁴. Hogen n'oa ti-forn ebed. Pa veze prest an toaz, e veze lakaet an toaz en oaled a-zindan al ludu ; Tan a veze greet warnañ evid aoza ar pred, dastumet e veze piz ar glaou-beo war horre hag eno an toaz a deue da veza bara. Ma ra avi deoh bara ar Gelted n'eo ket diêz deoh kaoud an tañva.

Agnès ha Gwenn a oa falvezet dezo ober evel ar merhed all. Ind-i eo a ree bara evid Laouenan hag evito o-unan. Diêsa e kavent, 'oa mala an ed. Nebeud boazet ma'z oant ne skoent ket atao dres gand o maill hag ar greun a winte kuit. Agnès a a dlee kaoud eur zoñj bennag en he empenn, eun tachadig a oa. Gwelet 'oa bet o kutuillad, gand Barravel, an den a ijin. Hemañ ne veze mui war-dro aot na war-dro koad. Goulennet en-doa skoazell digand e amezeien da stleja beteg ar ganol gwez dero en-doa dibabet ha diskaret. Agnès hag eñ o-doa kavet mein kaled ha rust. Ar vein-ze a lakaas ivez degas dezañ. Abaoe taol e gavell-mor Barravel en-doa brud da veza eun hanter-sorser. Petra 'nevez edo o vond da ober ? Nag eñ nag Agnès ne gomzent muioh eged pesk euz ar mennoz a oa etrezo o-daou, pa veze eun all bennag war al leh. Gand ar vein renket ha stardet an eil ouz egile gand pri mezet mad ha kelhet gand eur gouriz-koad, en-doa greet e doare diou rod.

« E peleh, a zonnje an dud, e kavo ejenned kreñv a-walh da zacha rodou ker pounner war o lerh. Arsa, emezo, poud e vezo ar harr... Hag ar jao koulz all, e peleh ema ? Daoust ha soñj en-defe da baka ez-veo eur jao tirvi-aurok³⁵ ? »

Tammou koad war ront a veze greet dezo. Aheliou dero a veze lakaet enno. N'eo ket tud a veze diank da zelled ouz al labour. Pep hini a lavare e zoñj... Ouz o hleved, Barravel a vousec'hoarze, gand eun taol lagad war-zug Agnès, pa veze eno.

Setu-eñ bremañ o farda danvez hag ar pez a ra a zeblant beza eur rod vraz-vraz. Ar rod achu, emañ an oll nehetoh eged biskoaz : Barravel a stag outi, hag en diavêz c'hoaz, tammou koad ledan ha plad evel paliou. Agnès, heh-unan, a zo ker souezet hag ar re all bremañ. M'he-deus beteg henn hentchet ar micherour, e-unan a labour hiviziken euz e benn e-unan. Ha, bep tro ma houlen-hi d'ober petra an dra-ze, e respont : « Gweled a reoh eun deiz, ma hellan dond da vad gand va mennoz. »

Eun devez koulskoude Agnès a ziskouezas mond droug enni. Penaoz 'ta ! hi eo he-doa bet ar zoñj euz ar mekanig-se, hag he-doa diskouezet penaoz ober anezañ, ha bremañ Barravel a ya da guzad outi ar pez a ra ! O ! ar mignon fall !

Lakaad an "intron" da facha ! Barravel n'oe ket evid herzel pelloh hag ez eas beteg anzao : « En ho pro-hu, hervez ma lavareh din, ar sklavourien eo a rank gand nerz o divreh kas ar mekanig-se en-dro, rag ma'z oa eul labour bonaiuz meurbed. Amañ n'ez eus nemed kristenien ha Kelted. Ne fell ket din a rafent labour ar sklavourien. Ar rod-se, ma plij gand Doue, a raio al labour en o leh. »

Agnès ne hellas ket gouzoud larkoh.

Al labour ne yee ket d'ar haloup ha n'eo ket souez, pa zoñje n'en-doa ket Barravel koulz lavared netra e-hiz benviajou. Red 'oa zoken kaoud eur volontez dir, evel e hini, evid chom heb fallgaloni. An dud 'oa skuizet o vond d'e weled war e labour.

Hogen eun deiz e halvas davetañ ar wazed kreñva euz ar gêriadenn. Ganto e lakaas an diou rod vein an eil war horre eben ha demdost e lakaas sevel eur rod vraz en he sav a-zioh an toull en-doa greet, en heveleb doare ma ne harpe mui nemed war he ahel ha ma veze gellet lakaad anezi da drei. An dra-ze greet, e lavaras : « Bennoz Doue dezo ! » An oll a zistroas en eur lavared : « Arsa ! evid doare n'eo ket eur harr eo ema Barravel oh ober. Petra 've 'ta neuze ? »

³⁴ hag emaoñ o hortoz diganen lavared deoh ha kement a wiskamantchou nevez a vije greet neuze d'an nesa ha ma vez greet bremañ e seurt tiez-se : ?

³⁵ aurok : galleg (?)

Pep tra a oa prest. Ne oa mui nemed eur c'hoari evid Barravel staga eur rod danteg en eur penn deuz ahel ar rod vraz. Eun ahel all a varhas war an izella euz ar rodou mein, en heveleb doare ma helle ar rod uhella hepken trei da bourchu an ahel. Ouz an ahel ivez 'oe staget eur rod danteg, a oe lakaet gand Barravel da angreni³⁶ war eben. Achu 'oa ar mekanig. O veza ma'ez oa, dre vuzud, den war al leh, e falvezas dezañ ober eun esa. E galon a lamme stank-stank, e-pad ma pounte gand e oll nerz war ar rod vraz. Ar rod a lohas ; deut ar rod danteg all ; ar mên war-horre a lohas d'e dro, a droas o tiruska, koulz lavared, ar mên all a oa a-blên didannañ. Tenn 'oa meurbed : mond a ree ar stal en-dro koulskoude. Barravel a oe fouge-vraz ennañ, rag soñjal a ree : « An dour en-deus muioh a nerz egedon-me. »

Eun dra a jome c'hoaz da ober : degas an nerz-se da bounta en e leh war ar rod. Barravel a houlenas digand Laouenan rei dezañ a-benn antronoz an oll wazed gand an oll benviji a vije kavet er gêriadenn, gand ma vijent mad da doulla. Mintin-mad, an dud a oa war al leh, rag Barravel en-doa greet ar bromesa dezo e weljent en deiz-se d'ober petra 'oa e vezanig.

Rannet 'oe da bep hini e glazad el labour a oa da ober : toulla eur wazredenn euz eun arroud d'egile euz ar ganol, o treuzi a-zindan ar rod vraz. Ar wazed a boanias a-zevri. Hervez soñj Barravel al labour a dlee padoud beteg ar pardaez. Padal an heol a oa uhel c'hoaz hag ar foz a oa toullet.

Barravel en-doa greet lezer eun torgleuz etre ar ganol pe ar waz hag ar foz. Lavared a reas neuze d'al labourerien : « Ehanit bremañ eur pennadig : « Diskuizit d'am gortoz. Ne vezo ket pell dale. »

Mond a reas war-zug ar gêriadenn ; distrei a reas, eur zah leun gantañ war e ziouskoaz. Ouz e heul 'oa Laouenan, Gwenn, Agnès ha kement hini a helle ober implij euz e zivesker. A-veh dizammet, e kemeras eur bal hag e halvas daou pe dri all da vond gantañ etrezeg ar penn kenta euz ar foz. A-barz nemeur 'oe gwelet an dour o tond en houmañ. Agnès a gomprenas raktal. Ne gredas ket avad strakal he daouarn, rag aon he-doa na vije ket kreñv a-walh an dour da rei lañs d'ar rod da vond en-dro. Disfiziañs a helle da gaoud, rag an dour ne deue ket buan, evel pa vije dihoant o tilezer an hent merket dezañ gand Doue. E gwirionez abeg a oa a gement-se. Barravel n'en-doa ket c'hoaz peurstanket ouz an dour, da vired eta da reded dre e hent koz, hag ivez douar boug ar ganol nevez a eve eul lodenn euz an dour, dre ma teue warnañ. Pa oe avad stanket

a-bez ar waz koz, an dour a gemeras muioh a diz ; an douar, torret e zehed, hel lezas da dremen. Barravel en-doa distroet an dour pell a-walh evid ma vije kalz pouez-traoñ.

A-benn eun nebeud amzer an dour a deuas da skei a-gas ouz palennou³⁷ ar rod vraz.

Barravel en eur redadenn a zo en he hichenn ; selled a ra ankeniet : « Tro, milin, en ano Doue, tro ! » a youh-eñ evel pa hellfe ar vilin e gleved. Goustadig meurbed e loh erfin. En dro-mañ, Agnès n'eo ket evid moustra pelloh war he halon : « Ar vilin a dro, Barravel, ar vilin a dro », a lavar-hi en eur strakal he daouarn. Barravel a zoñj n'eo ket deuet c'hoaz ar mare d'en em rei a-bez d'al levenez. A-vozadou e kemer gwiniz euz e zah hag e taol ar gwiniz-se en eun toull en-deus lezet e-kichenn an ahel e-kreiz ar rod-vên a zo war horre. A-benn eun nebeud troiou, ar bleud a gouez,touezet a vrenn, en-dro d'ar mên izella. Neuze 'oe gwelet Barravel o vond d'an daoulin ha, goude beza dastumet an dornad bleud kenta, her strinkas en êr en eur lavared : « Da Zoue ar zakrifis-mañ e testeni a genta meuleud a gas va halon war-zug Ennañ. » O veza dastumet eun eil dornad, hel lakaas en dorn Agnès, en eur boket d'an dorn-ze : « Deoh-c'hwi, Agnès, an eil meuleudi ! Bennoz Doue deoh, Agnès ! Bennoz Doue en ano an oll dud-mañ ! Ra ouezo an oll ma tro ar vilin-mañ eo dreizoh eo e tro. »

³⁶ angreni : galleg distumet : kendentia.

³⁷ palennou : galleg : pal, bann.

Koulsoude milin Barravel n'oa ket deuz ar re barfeta. Meur a dra a oa diank en-dro dezi. Kaoud a rafen konta deoh kement a reas evid gwellaad e stal, heb na deuas Tromilin da veza unan deuz ar milinou kaer-ze, a vez gwelet hirio, a val munud hag a damouez war eun dro.

Delher a rankom soñj emaom o konta istor an drouiz Laouenan hag aon em-eus da veza tehet re bell diouz va mennoz. Goude beza lavaret deoh e kemeras neuze, hervez ali Agnès, ar gêriadenn nevez an ano a Dromilin, ho pedan d'am heuill hep kaoud re a geuz da Varravel. Marteze e kavim anezañ c'hoaz war on hent.

IV

Ar Honan Meriadeg

Notenn gand an oberour : Amañ adarre an dud abil a zo deuet da houzoud n'eus bet morse euz a Gonan Meriadeg. N'eo ket va mennoz lakaad ahanoh da gredi ez eus bet anezañ, beza ma kaver meneg anezañ e buhez Santez Ursula (21 a viz Here).

Soudarded gwisket hag armet evel soudarded Rom, a gerz en eur ziviz a-hed an aot. An neb a zelaoufe anezo a-dost a ve souezet : ar yez n'eo ket hini a Romaned, na zoken ar yez-se kennebeud, greet a heriou kelt hag a heriou latin, toueziet, ha meur a dro dislivet, a zo diwanet war douar Bro-Hall, abaoe ma'z eo bet deuet enni ar Romaned. Bez' ez int, kredabl, tud savet gand kêrbenn ar bed diwar ar broiou, gounezet ganti, tud hanter-ouez marteze, mad d'ar stourmad, gand ma vezint gouarnet ha bleniet gand an hini a zo o lakaet en o fenn, ha ma ne zaleo ket re ar bae. Piou 'lavare euz pe vro e teu ar re-mañ ?

Koulskoude an hini a zo o komandi warno, a zo eun den yaouank c'hoaz, bleo melen dezañ, daoulagad glaz, a ve diêz a-walh rei liou ebed dezo pa zeller outo, rag para 'reont, evel daou damm glaou beo, doare dezañ da veza euz gouenn ar Gelted kentoh eged euz bugale Rom.

Komz a ra ouz ar zoudarded hag ouz o "chefou" all er memez yez ganto. Mond a ra war droad euz an eil rumm d'egile, daoust ma'z eus eur marh euz ar re gaerra oh heuill, eur zoudard krog en e benn, eur marh ha n'en-deus c'hoant evid doare da zelher troad ebed war an douar, evel pa zoñjfe, en e entadamant a varh : « Me 'oar ar priz euz ar galoñsou arhant hag aour a zispak o roudennou war an dibr, a stard an drên, war ar pallenn a holo va zailler : me eo marh ar jeneral, ar Honan viktoriaz Meriadeg. »

E gwirionez lavaret e ve ez eus muih a lorch er marh eged en e berhenn.

Rom n'eo mui ar gêr a roe he lezennou d'ar bed anavezet. – Nebeud a geleier a zo en em zilet a-dreuz ar hoajou da gaoud Laouenan ha setu perag ne oar ket. O ! nag a fouge a ve ennañ, ma oueze pegement e vrall war he zreid enebourez touet e vro hag e ouenn ! – En diabarz hag en diavêz eus savet dizuniaj. Jeneraled Rom, da vihanna ar re vrudeta anezo, n'o-deus ket ankounac'haet pennou Sezar hag ar re a zo deuet war e lerh o-deus dianavezet o zron a impalaer. « Mar deo a-walh evid beza mestri war bobl Rom gounid viktoriaz, ni ivez, on-eus trehet ; perag ne vem ket mistri d'on tro. »

Gand ma vezent deuet mad d'o zoudarded e hellent deseio o arme aliez d'en em zebel a-eneb gouarnamant Rom. Gwech an impalaer a deue a-benn anezo, gwech ivez, dihalloud d'o zrehi, e ranke o lezer da gomandi er vro o-dije dibabet – evid kaoud peoh diouto. Abred n'eo ket hepken eun impalaer a oe, hogen daou pe pevar. Ma chome Bro-Hall stag c'hoaz dre ano ouz Rom, pell a oa oa divoazet da zenti outi. Eur gouarnet bennag a oa e-barz c'hoaz en ano ar gêrbenn ; peurvuia avad hennez a vije ar henta oh ober fae war gourhemennou an impalaered. A-eneb hennez eun all a zave aliez. Ma veze treh hemañ, Rom, evid lavared edo c'hoaz Bro-Hall a-zindan he galloud, n'en-doa ken da ober nemed rei an ano a houarnet d'an hini a veze an treh dezañ.

D'ar mare m'emaom, Bro-Hall a oa adarre brevet abalamour d'ar c'hoantedigeziou daou zen a vrezel. Unan anezo, Maksim, a deuas da zoñj dezañ euz ar ouenn dud en-doa en-dro dezañ en enez Vreiz. Ar henta 'oa bed euz ar Romaned o tiskouez karantez d'ar bobl tud-se, gwasket bete neuze, hag aliez kuzet er menezioù, 'oa eet da glask repu enno. Greet en-doa anaoudegez gand eur Helt a renk uhel, Konan Meriadeg. Daou vignon 'oant deuet da veza, hag an oll a ouie eo ar Breizad a houarne dre e guzuliou ar gouarnet a rene ar vro.

Bro-Hall he-deus a-viskoaz greet avi d'an oll. Maksim a zoñjas ne vije ket dizegar staga an douar burzuduz-se ouz e leve tramor, hag e kargas e wella mignon, ar Honan, Breizad, da dreuzi ar mor gand eun arme keltieg mesket gand diou pe deir lejion Romaned. Ar Honan yaouank a ziskouezas n'edo ket e vrud dreist e halloud hag a-benn eun nebeud bloaveziou e hellas lavared 'oa achu al labour fiziet ennañ : « Maksim, emezañ, ar vro az-peus roet din da hounid, a zo dit. Kê a-zehou, a-gleiz, da ano a zo e peb leh anavezet evid ano ar mestr. Va lez bremañ da zistrei da enez Vreiz gand va Bretoned. »

« Gwelloh em-eus da ginnig dit, va mignon, a reas Maksim. Ne vezo ket dianaoudeg a-walh va halon da lezer heveleb labour heb ar hobr a zere outañ. Aour, arhant n'int ket a-walh. Er rouanteleziou, ho-peus gounezet din, te ha da dud, ez eus frankiz a-walh evidom on-daou. Sell er hreizteiz hag en hanternoz, er zao-heol hag er huz-heol, ha diviz al lodenn a fell dit. »

« N'em-eus greet, eme Veriadeg, nemed va dever a zoudard ; me 'fell din e ve lavaret : Meriadeg en-deus stourmet evid ar gwir, ha ruzia a rafen, ma ve unan bennag o kredi em-me klasket prena eur gurunenn gand gwad va Breiziz evid priz. »

« Mad, a respontas Maksim, pa'z out soudard ha pa fell dit chom soudard hepken, digand ar zoudard eo e houlennan chom heb distrei c'hoaz d'an enezenn kement karet gand e galon. On enebourien d'ar mare a zo trehet ha sioul. Foll e ve avad deuz va ferz kredi ne glaskfent morse azdigeri ar brezel. Ha ne vezi-te ket re ziwezad da zond d'am zikour d'an deiz ma 'mezo ezomm ha ma halvin ahanout, ma vezez en tu all d'ar mor ? Soñj pegen treiz eo ar mor, ha pegement e hellez beza daleet a-raog treuzi, pegement a boan ivez o klask boda listri a-walh da lakaad da arme da dreuzi ! Ha ne gomzan ket euz an anken a vezo em halon keit ha ma ouezin va mignon e periz³⁸ e vuhez abalamour din. Sent ouzin, erur wech c'hoaz ! »

Evid kaoud nebeutoh dienez euz da vro, kerz war-zu bro an Arvoriz. Gouzoud a ran ez eus chomet eno, en despet da grizder ar Romaned, kuzet en o raog er hoajou, Kelted euz ar memez gouenn gand Kelted Vreiz. Deuet ar mare da ziskouez dezo ne glaskom mui nemed o mad. En o zouez e vezi er gêr, ha gweled a ri, o kleved da vouez o komz ar memez yez koulz lavared ganto, e teuint d'en em starda en-dro dit, ha, dineh hiviziken da veza gwasket gand neb unan ; divennet ma vezint gand da vreh gallouduz, e tilezint o hoajou evid labourad adarre o douarou ha sevel a-nevez o hêriou. Kred ahanon : Breiz a zo en tu all d'ar mor, Breiz a vezo ivez en tu-mañ.

Ma ne fell ket dit troka da ano a Gonan ouz an ano a Roue, me a jomo da vestr, da lavared eo, em ano-me e roi lezennou d'az pobl hag e laki an Arvoriz da lavared va ano en o fedennou, mar gallez lakaad anezo da bedi ar memez Doue ganez. »

An dra-mañ a drohas berr mouez ar vro, a gleve Meriadeg en e galon o helver anezañ war-zu douar benniget e gendadou, ha setu penaoz e kavom anezañ o vale a-dreuz an Arvor... Eur Roue o klask e bobl !

Dre ma'z ee, e leze eul lodenn euz e zoudarded e-touez ar bodadou tud a helle da gaoud. Jul Sezar, koulz ha Romaned all deuet war e lerh, a oa bet ken didruez e-keñver Kelted an Arvor, kement euz ar re-mañ a oa bet lakaet d'ar maro, kement euz o gwraegez ha bugale zoken a oa bet sammet gand an estren digalon ha kaset da Rom evid mervel en tourmañjou pe mervel er sklavaj, ma'z oa chomet ar spont rag ar Romaned e kalon on tud-koz. Pevar-hant vloaz a oa pe war-dro 'oa bet lazetao bourreo kenta : euz an eil rumm d'egile avad an tadou o-doa lavaret d'o bugale : evito Sezar a oa c'hoaz beo e peb Romaniad a deue er vro. Hag an Arvoriz a gendalhas da veva en o hoajou don, dornadig amañ, dornadig a-hont, dre aon, dre gasoni ivez.

Kaer o-deus bet ar Romaned en amzer Jul Sezar hag en e houde, ober hentchou braz, ledan hag eeun, dre ar vro, delher soudarded e-barz, morse n'o-deus gellet lavared o-dije e gwirionez renet war an Arvoriz. Evel-se ne zigouezas ket en Arvor ar pez a oe gwelet en

³⁸ periz : galleg "péril" : riskl.

nemorant deuz Bro-Hall : ar Gelted skuiz oh enebi, o-doa gouzañvet an estren ha toueziet zoken o gwad e hini, en eur goll war eun dro hag o yez hag o gizioù. Ahano e teuas gouenn ar Hallaoued. D'ar Hallaoued morse kennebeud an Arvoriz ne bardonjont, ha malloz d'an hini en-dije kenwerz ganto.

Evel-se an Arvoriz a oa chomet e-kreiz o hoajou, heb gouzoud grik ebed koulz lavared deuz ar pez a dremene e-touez o amezeien. Gwelet on-eus penaoz e veve Laouenan, hag e dud : ar re all a oa evelto.

Diêsoh a ze n'oa ken gevridi ha mennoz ar Honan Meriadeg : poania a rankas muioh evid degas fiziañs e kalon an Arvoriz, evid terri ar spont o-doa a-raog o bourrevien, eged diagent da drehi e enebourien.

Gwella 'welas da ober 'oe an dra-mañ : lezer beb an amzer, amañ hag a-hont, eun dornad soudarded, ranna dezo douar da derri ha da labourad. En-dro d'ar re-mañ ha dindan o skoazell an Arvoriz a deue d'en em voda, nebeud ha nebeud, pa welent 'oant prest ha gouest d'o divenn, e-leh klask trabas outo.

N'oa mui gand Meriadeg, pa gavom anezañ en istor-mañ, nemed eur c'hweh pe seiz-kant ; bet ez oant avad deuz e wella soudarded, deuz ar re o-dije treuzet an tan evitañ.

Ar pardaez a deuas, hag evel bep pardaez e tibabas e-unan an arroud evid tremen an noz. Dalhet o-devoa, ha n'ez oa ket heb abeg, da hiz ar Romaned, da glask evid se eun dorgenn, ne vije lent, 'oant prest ha gouest d'o divenn, e-leh klask ar gwel a-bell diwarni.

Pep soudard a zouge gantañ peulioù ; ar peulioù-ze a vije sanket en douar tro-war-dro d'ar plas merket gand ar "chef", hag evel-se e vije kaead en-dro dezo. Da houde, oh red, e vije savet teltennou. Pa veze achu al labour-ze eh aozent o fred hag e hellent en em rei da gousked. O veza ma'z edod bremañ en hañv, ne veze ket greet a dan. Pevar beiller hepken a ziwalle ar re all en o housk.

Koulskoude unan euz tud Laouenan, o veza o chaseal er hoad war-dro eno, a welas anezo. Douetañs ebed na vijent Romaned ! E spered, maget evel m'on-eus lavaret gand ar zoñj euz an dismantrou greet ganto diagent dre ar vro, a gredas 'oant deuet adarre da lakaad reuz hag a oa greet gand tud Tromilin, ma vijent gwelet gand ar zoudarded-se. D'ar red eta ez eas beteg ar gêriadenn da gas ar helou trubuilluz.

Ar spont a nijas euz an eil lochenn d'eben. Darn a yee da houlenñ kuzul digand Laouenan, darn all a zastume buanna ma hellent o zammig peadra, dare da dehed. An drouiz evelato n'en-doa ket kollet e benn evel ar re all. Ne falveze ket dezañ e vije, en eun taol, kaset da netra eur bloavez poan.

Gweled e vije ranket da genta peseurt youl a zegase an dud-se adarre er vro. Eñ en-doa hiviziken nebeud a vloaveziou da dremen war an douar-mañ. Kinnig a ree eta mond da gomz ouz ar jeneral roman, pe n'eus forz petra 'oa : ma tlee evid e bobl koll an nebeud buhez a jome gantañ, meuleudi da Jezuz-Krist, pazegwir ez aje kentoh a ze da weled Anezañ d'ar Baradoz.

Koulskoude e houlenne digand an oll kaoud fiziañs : an diou verh en-doa Doue degaset dezañ, an diou a "intron", a yaje gantañ. Ind-i a ouije kaozeal ouz tud o bro, hag abalamour dezo marteze ar gêriadenn a vije espernet.

Kement-mañ eta a oe en em glevet etrezo : Antronoz vintin, Laouenan, Gwenn hag Agnès a dlee mond da "gamp" ar Romaned. Kas a rajent ganto Barravel. Hemañ a jomje kuzet a-wel d'ar "Hamp".

War-dro eun eur³⁹ da houde ma vije eet an drouiz hag e ziou verh er "Hamp", ma ne welje ket anezo o tistrei, e tlee dereded war-zu Tromilin, hag an oll neuze a dleje tehed donna ma helljent er hoajou.

War an dra-ze, Laouenan a halvas da vond da bedi da lochenn an Aotrou Doue. N'eus ezomm nemeur da anzav e pedas an oll en noz-se gand muioh a wir-galon c'hoaz eged ar

³⁹ eun eur : eun eurvez.

hustum. Ar bedenn a roas nerz dezo. Laouenan a zantas e helle gortoz digand Doue skoazell hag a-raog dispartia e hellas lavared d'e dud : « Gand bennoz Doue, it da gousked e peoh. »

Antronoz, etre e ziuo verh hag ouz e heul Barravel, an drouiz a gerzas etrezeg al leh ma'z oa lavaret dezañ e kavje ar Romaned. Barravel n'en em ziskouezas ket el leh dizolo. Gand ma helljont gweled ar "Hamp" a-dreuz ar skourrou, Barravel en em guzas eno : ar re all a gendalhas gand o hent. Pa 'n em gavjont gand an ode a oa digor war ar "Hamp", Laouenan a reas da Agnès goulenn digand ar zoudard, a oa oh ober gward, beza kaset dirag an hini a zalhe penn ar "Hamp". Evel just, o kredi kaoud dirazi eur Romaniad, ar plah yaouank a gomzas e latin. Ar zoudard ne lavaras grik : merka 'reas dre zin hepken dezo mond d'e heul, hag o hasas war-eeun da gaoud ar Honan, a oa o vale a-dreuz ar "Hamp", e spered a-bell, o soñjal en enez Breiz. Chom a reas a-zav, o weled ar Helt koz ha diou werhez ker koant o stoui o fenn dirazañ evid e zaludi.

Agnès, adarre e latin, a lavaras : « Chef-braz, salud deoh a-berz an drouiz-meur, Laouenan, a welit dirazoh. »

Ha pa vije kouezet ar gurun e-harz o zreid, on tud ne vijent ket bet muioh sebezet, eged o kleved an hini a oa evito eur Honan roman, o respont dezo e yez Vreiz. – E vrezonég n'oa ket heñvel a boent da boent ouz ar arvorieg ; koulskoude e hellent entent anezañ frêz a-walh.

« N'eus forz peger flour eo yez ar Romaned o tond diwar muzellou evel ho re, dimezell, me, Kelt, a zo kerkoulz ganen komz ouz eur Helt e yez ar Gelted. Tad-koz, me ivez, leun a zoujañs evid ar bloaveziou o-deus roet d'ho pleo liou an erh, me a zalud ahanoh hag a reket eurvad da yaouankiz ha kened an diou zimezell, ho-tiou verh vihan ma ne fazian ket. Ma 'zo Meriadeg, soudard demeuz Breiz hag a zo Konan war an dud-mañ, Breiziz evedon. »

« O ! chef-braz, C'hwi Kelt ! piou en-dije kredet ? », a glaskas eilgeria outañ Laouenan.

« Evid ar re all on e gwirionez Konan Meriadeg : c'hwi avad ho-peus oad a-awalh da lavared din : va mab, a drohas Meriadeg. Ya, Kelt on ha sellit en-dro deoh : euz an oll zoudarded a zo aze n'ez eus ket unan ha ne ve Kelt. »

« Koulskoude, ho kwiskamant, hoh armou ? »

« A zo re ar Romaned, gwir eo ! Bet ez eus Romaned hag a zo mad : ar re ze a zo va mignoned ; bet ez eus hag a zo fall : ar re-ze o-deus gwelet pe bouez en-deus va hleze. Ha kendelher a rin evel-se, setu ma hellan, me, Konan Meriadeg, toui deoh ez eo hiviziken, gand skoazell Doue an Neñvou, ar Gelted, mistri en o bro. »

« Neuze, deom dienkreiz ! ni 'zoñje deom 'oah Romaned ! Hag edom en aon na vije en ho spered, o tond er or horn-douar, ar memez mennoz o-deus bet ar re-ze ken aliez. Bremañ e welan eo bennoz a deu deom e-leh reuz. Ma plij eta ganeoh, Konan, e reoh eun diskenn beteg ho preudeur kelteg a zo bodet eun daou-vil kammed ahalenn. A-berz va zud e prometan deoh degemer c'hwek. Ha ma ne helloh ket, evid eur wech kenta, degas ganeoh hoh oll zoudarded, da vihanna degasit unan bennag deuz ho kwella mignoned : on divreh hag or halon a vezo digor dezo evel deoh. Groom buan avad, me ho ped, rag kompren a rit pegement a vall em-eus da ziankenia va zud paour ». Meriadeg a asantas : goulenn a reas hepken eur mare evid, emezañ, rei e urziou.

Pa deuas a-nevez dirazo, en-doa kemeret gwiskamant Kelted Breiz-Veur : ar bragez-rodog⁴⁰, ar zae varellet, digor war e stomok, ar gouriz ruz en-dro d'e ziuo groazell. An tok brezel a oa chomet en deltenn ; e vleio hir, a nije beteg beteg war e ziouskoaz, a holoe hepken e benn. Daou zen, eun draig yaouankoh da weled egetañ, gwisket er memez doare, a oa gantañ.

« Setu amañ, emezañ, va daou vignon gwella ; koulz lavared va breh dehou ha va breh kleiz. Hemañ a zo Withur, hemañ Even. Diskenn a reont o-daou euz eul lignez vrudet en tu all d'ar mor. Deuet int ganen da vrezelekaad da Vro-Hall ha nag an eil nag egile ne fell dezañ distrei hebdon da Vreiz. Ma kirit, bremañ, en em lakaim en hent. »

⁴⁰ rodog ? Marteze "rodell".

Dre ma'z eent, Laouenan a drugarekaas Meriadeg hag e zaou vignon da veza evid an Arvoriz lakaet gwiskamant o bro. E galon a oa meurbed frealzet... 'Hed an hent e roas da anaoud d'an tri Breizad petra 'oa an diou werhez yaouank a oa gantañ. Ar Honan Meriadeg, diouz e du, a gontas penaoz 'oa deuet e Bro-Hall ha beteg an Arvor. Displega a reas gand peseurt mennoz e teue. Kement a eürusted o-doa o selaou an eil egile, ma tizoñjas Laouenan gervel Barravel.

Koulskoude Meriadeg a jomas eun taol a-zav, hag o trei ouz Withur :

« Withur, petra on-eus-ni greet ! »

« Petra, Konan ? »

« Ha c'hwi a zo bet ken dizoñj ha me ! Hag an Tad Fabianus ? Ganet eo en Arvor : arabad laerez digantañ ar joa da gomz ouz e genvroiz... » hag o kemered Withur en e bart e-unan – « ar relijion gristen kennebeud n'he-devezo ket da goll. Ma plij ganez, distro hag he degas d'on heul. »

Withur a redas d'ar "Hamp" ; ar re all a gendalhas o hent war bouezig.

Meriadeg, den leal, mar doa unan, a zoñjas 'oa deuet ar mare d'en em rei da anaoud a-bez, daoust ma soñje, hervez komz Agnès, kaoud dirazañ unan euz beleien Teutates, eun drouiz gwirion. Rei a reas e gaoz evel-henn :

« Tad-koz, c'hwi a zo d'am zoñj ker stag ouz giziou or hendadou, me 'zo o vond da ober poan deoh a-dra zur. An Tad Fabianus a zo beleg evel-doh ; e Zoue avad n'eo ket hoh-hini. Eñ ha ni oll gantañ on-deus bet ar wirionez euz ar Zao-heol... »

'A-walh, va mab ! Rag bremañ e kredan rei an ano-ze dit », a reas Laouenan o vond war gaoz Meriadeg. N'az-peus ket ezomm da vond larkoh. C'hwi kristenien ! ni 'zo ivez ! Ha ganeoh beleg ar Hrist ! An hini a houlennom bemdez en or pedennou : o ! bennoz, mil bennoz da Zoue ! a degas deom war eun dro peb eürusted. »

An drouiz-meur hag ar Honan yaouank en em vriatas evel pa vijent bet e gwirionez tad ha mab.

Laouenan ne gavas ket amzer da rei da anaoud da Veriadeg penaoz eur vozad Arvoriz hag eñ o-doa bet perz er wirionez. Ar wenodenn a ree eur pleg dirazo ha setu euz ar pleg-se o tiroll Arvoriz Laouenan, o strakal o daouarn, o youhal a leiz korzenn : « Buhez hir d'ar Honan Meriadeg ! Gloar d'ar Vretoned ! »

Petra 'oa a-nevez 'ta ? C'hwi 'zivino raktal pa lavarin deoh emañ en o fenn hag ober ar brasa jolori or mignon Barravel. Ya, Barravel ! Deuet 'oa buan da skuiza e korn e goad. Gweled a ree peulioù ar "Hamp" ha netra ken : dond a reas youl dezañ da weled petra 'oa en tu all. Evel eur gaerell, o sevel evelti e benn beb an amzer, eh en em ruzas war e gov, heb ober muioh a drouz eged n'he-dije greet ar gaerell he-unan. En em gaoud a reas evel-se el leh ma c'hoantae, tost a-walh evid teurler eur zell dre ar peulioù.

Hogen daou zoudard, harpet ganto o hein ouz ar hleuz-koad demdost d'al leh-se, a zivize kenetrezo. O burzud ! Barravel a gompren anezo. Hep soñjal e hellje an dra-ze kousta ker dezañ, e savas en e zav hag oh astenn e benn dreist ar sklotur e lavaras : « Salud deoh, gwazed ! Evid doare c'hwi 'zo Kelted ivez ? Hag ar re all o-deus kemeret ahanoh evid Romaned ! ! ! »

Ha Barravel diroll da hoarzin. Ar zoudarded n'oant ket droug-kontant kennebeud da gaozeal gand eun den euz ar vro, diwar-benn an doareou, ha marteze da houzoud en dra bennag euz an den koz-se ha deuz an diou blah yaouank, eet bremaig er "Hamp".

Peb rumm a gontas d'egile ar pez a ouie, hag evel-se Barravel a zeskas ha piou 'oa e penn ar Vretoned hag e teuent e-giz mignoned er vro. Penaoz e hellent-i en em entent kerkoulz ? N'ez oa ket kemend a gemm etre or brezoneg-ni hag hini Breiz-Veur d'ar mare-ze ha ma'z eus bremañ : nag an eil nag egile n'o-devoa ket c'hoaz kemmesket gand o gerioù estren kemeret diwar-goust yezou all.

Barravel ne zaleas ket re hir koulskoude da jaokad geriou gand e gamaladed nevez. Sanket en-doa en e benn ar zoñj da ober eun dro euz e zoare da Laouenan.

Lavared a reas eta kenavezo, ha kenavezo dizale, dezo. E zivesker ugent vloaz a oa distroet dezañ, hag e nijas kentoh eged na valeas war-zu Tromilin. Evid lavared ar wirionez penn-da-benn e rankom anzav o-doa an daou Vreizad greet dezañ tañva eur veradenn win, boeson n'oa tostaet morse ouz muzellou Barravel, hag, o kaoud mad an evaj, hemañ en-doa lezet diskarga rêz ar picher. Ne yeas ket keit hag an tad-koz Noe koulskoude, peadra hepken da domma e wad ha da lakaad herr en e zivesker.

Skoliet gantañ, oll wazed ha paotred yaouank ar gêriadenn a yeas en em lakaad en hent. Barravel a gonte tizoud beteg ar "Hamp", a-raog ma vije Laouenan lohet ahann. Eno, evel on-eus gwelet, 'oa bet faziet. Ne gollas ket e benn koulskoude, hag, o soñjal eo ar Honan eo a oa gand an drouiz, en-doa youhet da genta : « buhez hir d'an Aotrou Konana Meriadeg ».

Eveljust ar re all a roas mouez eveltañ.

An evnigou a dehas en eur hournijal ; ar brini hag al laboused brasoh a zavas a-uz d'ar gwez hag a droidellas a-zioh, chastreet ; al loened all a redas euz ar horn-ze euz ar hoad, trubuillet gand heveleb trouz, n'oant nemeur stummet da gleved.

Meriadeg n'oa ket boazet da veza degemeret evel-se gand an Arvoriz. Ar re all, en-doa kavet bete neuze war e hent, a oa hanter-ouez, a dehe kentoh dirazañ ; hag e-unan eo e ranke mond d'o hlask en o hêriadennou, kuzet e-mesk ar hoajou.

E zoñj raktal a zo greet : e-touez ar re-mañ eo e fell dezañ chom, da vihanna beteg ma vezo eet ar brud dre bevar horn ar vro. Emañ an Arvor hiviziken er-mêz a wash, ha ma vezo deuet dre ar helou-ze ar bobl da hadisaad. Marteze ivez, heb gouzoud dezañ, eur zoñj all a venne, evel a welim, staga anezañ eno... diwar-bouez e galon.

Kaoud a reas eta komzou tener da respont d'on Arvoriz hag, - heb e veuli re - e heller lavared ne hounezas priñs ebed ker buan kalonou e zujidi.

Edo c'hoaz mel e gomzou o tivera war an Arviriz, pa erruas war al leh Withur, gantañ an hini 'oa eet da gerhad, ar beleg Fabianus. Meriadeg en em gargas raktal da zeski dezo piou 'oa an den-ze, n'oa ket gwisket evelto e-giz den a vrezel, arm ebed gantañ.

« Arvoriz, emezañ, pazeogwir ez oh kristenien ; bezit eüruz o weled dirag ho taoulagad beleg Jezuz-Krist, ho tad dre e garg, ho preur dre ma'z eo, daoust d'e ano, Kelt hag Arvoriad evelдох. »

« D'an daoulin oll, da reseo bennoz ar beleg, a zav e zorn en ano ar Hrist ! », a hourhemennas Laouenan, hag e-unan e taoulinas da rei skwer d'ar re all.

Nag a jeñchamant ! Diagent, eñ, an Drouiz-meur, a halve Teutates hag ar bobl a stoue, e-pad ma chome e-unan en e zav, braz, sonn e benn, evel skeud e zoue. Hirio eo daoulinet ha stouet evel ar re all, izelloh eged ar re all, dirag eun den a hellfe beza e vab, eun den avad a hell, o sevel e zorn, ober merk ar Groaz a-zioh o zal en ano ar Hrist. Goude, an eil goude egile, eur hlin pleget beteg an douar, ez eont da boket d'an dorn, en-deus o benniget.

Seizet oll, o veza evid ar wech kenta dirag eur beleg, Laouenan n'en-deus ket kredet c'hoaz sevel e zaoulagad da gompren ennañ. Bremañ e sell outañ : n'eo ket evid distaga e zaoulagad diwar d'e zaoulagad. Fabiennus e-unan a zo en e galon eun herrder, na 'n-deus tañvaet nemed diou wech en e vuhez : pa lakaas ar beleg Marsellus dour ar vadiziant da reded war e dal, ha diwezatoh pa astennas ar memez Marsellus, deuet da veza eskob, e zaouarn a-zioh e benn evid sakri anezañ beleg...Sur eo da veza gwelet an dremm-ze en amzer dremenet. E peleh ? O ! Doue, ha bez' e hellfe an den-ze beza !...

Ar geriou ne yeont ket buan a-walh evid merka, dre ma tiwanont, ar zoñjou a dremen e spered an den. Buannoh eged na heller da gonta, an daou zen a lamm a-vriad-kloz an eil d'egile. - « Va zad ! - Va mab ! ». Setu an daou her a glever anezo o lavared a-greiz an daelou a levenez. - « Va zad, ha va zad kristen ! » - « Va mab, ha va mab beleg ! » Den ne gred lavared grik, gand aon da derri eur seurt levenez.

Koulskoude, Laouenan a zistro hag a wel an diou blah yaouank, daelou a joa ivez o ruill euz o daoulagad.

« Va mab, emezañ, setu amañ diou hoar dit, ha n'az-peus ket gellet anaoud. Setu Gwenn ! setu Agnès ! Ar gwad a red en o gwazied n'eo ket or gwad. Dreizo avad eo em-eus anavezet Jezuz-Krist, hag i a zo bet boazet da rei din an ano a dad, i o-deus va skoazellet, ha dalhet em heñver plas ar vugale dilamet diganen. Deuet int da veza ken tost-kar din ha pa vijent bet dleour din euz ar vuhez... »

Hag en eur ziskouez an Arvoriz all :

... « Ha setu ivez da vreudeur, rag an oll dud-se o-deus anavezet ar Hrist. Evid beza Dezañ o-deus dilezet ha kerent ha lochennou, hag ar vro ma'z oant ganet enni. En o zouez, a-dra zur, eh anavezi hag a oa bugale pa'z oas bugel. Sed amañ da vihanna Barravel a oa evel dout deuz gouenn an drouized. »

Soñj a deuas d'an eil ha d'egile euz o yaouankiz, euz o c'hoariou. En em starda a rajont en eil egile war boull o halon.

Doue ne oe ket ankounac'haet. Daoust ha n'oa ket Dezañ e tleent, an tad hag ar mab, da veza en em gavet, poulzet, evel pa lavarfen. Gantañ en eil etre divreh egile, goude eun disparti ker paduz, ma soñjed ez oa evid biken ?

Nag ar brezoneg, na yez ebed n'o-deus geriou a-walh evid depeign eur seurt levenez. An oll a vesk o daelou a joa gand o re, beteg Konan Meriadeg, an den a vrezel, a dlefe ar hant stourmad, ma n'o-deus bet perz enno, beza lakaet en e greiz eur galon arem.

Lezom anezo da vond war-zug ar gêriadenn, an tad harpet war skoaz e vab, hag ar strollad a-bez war o lerh. Taolom evez hepken en-deus ar Honan, war zigarez lezer an tad e-unan gand ar mab, kavet tro-vrao da jomz skoaz ouz skoaz gand an diou werhez yaouank ; e ra dezo meuleudi o breur Fabianus, e lak anezo da gonta o istor o-unan, gand plijadur kleved o mouez.

V

Alan Fabianus a zispleg e vuhez

Pa oe deuet an abardaez, ar Honan, koulz lavared en desped d’ezañ, a rankas reketi noz vad d’e vignoned nevez. Laouenan o veza koulskoude roet dezañ da ananoud ‘oa boazet ar gêriadenn a-bez d’en em voda, evid ober ar pedennou diouz an noz, e lochenn an Aotrou Doue, Meriadeg a falvezas dezañ kaoud perz en o fedennou, o kaoud an eürusted en-devoa tañveet asamblez ganto en deiz-se.

Ar beleg Fabianus a gemeras plas e dad. Kaoud a reas êz a-walh, -rag d’ar haloup e teuent en-dro en e vemor – geriou arvoreg evid gelloud lavared ar pedennou ‘oa boazet da lavared e-touez ar Vretoned.

Goude ar bedenn e kuzulias eun tachadig ouz Meriadeg. Hemañ, Withur hag Evel gantañ, a gimias, en eur lavared d’ar beleg :

« Neuze eo ententet evel-se ? »

« Ya, ya », a respontas Fabianus, a dlee chom gand e dud.

« Kenavezo warhoaz !... »

Pa helljont en em denna o-fevar e lochenn Laouenan, hemañ a houlennas digand e vab displega dirazo an hent merket gand Doue dezañ, abaoe ma oa bet diframmet euz e zivreh gand ar Romaned kriz. – Alan – deuet eo ar mare da restaol dezañ e ano arvoriad – a oa bet gwallgaset e peb doare gand an enebourien, o-doa kemeret anezañ : taoliou kleze, taoliou baz evid an disterra digarez ; tamm ebed aliez e-doug an deiz, beteg ma rankas koueza meur a wech, trehet gand an naon-du, a-raog ma vije roet eur wrizienn dezañ, koulz ha d’ar gaptived all. E gorr en-doa poan ; e spered muih c’hoaz er hêriou, deuet da veza roman aliez, e veze greet goap outo, e vijent disprizet gand ar bobl. Pebez ranngalon evid eur Helt lorhuz ha n’endoa bete neuze soublet nemed dirag e zoue hag e dad ! Hag Alan koulskoude a lavare :

« O ! perag ne anavezen-me ket d’ar mare-ze relijion Salver ar bed ? Eüruz e vijen bet, oh anaoud ar Groaz en-doa ar Hrist douget evidon, da zougen va hini a-unan Gantañ. Ha bremañ zoken pa ouezan da be leh e kase ahanon dre eun hent ker poaniuz, e rankan E drugarekaad. Siwaz ! dall ‘oan c’hoaz neuze ? Va fougerez hepken a vire ouz klemmou an den re wasket, da zevel euz va halon beteg va muzellou.

Hag ar veaj a bade. Mond a reem a-zehou, a-gleiz, morse war-eeun gand an hent a dlee kas da Rom. Evel-se em-eus gwelet Bro ar Hallaoued a-bez, koulz lavared ; bet on bet beteg he harzou en tu all, beteg ar ster vraz a halvont ar Rhin.

Koulskoude, eun deiz, ar “chef, ar hantener didruez en-doa karg ahanom bete neuze, a oe galvet war e giz hag eur hantener yaouank, e ano Martinus, en-doe urz da gas larkoh ar strollad kaptived... »

O kleved an ano-ze, Gwenn a reas eur skrijadenn, hep kredi koulskoude delher Alan a-zav gand e gontadenn ; ar beleg avad n’endoa ket gwelet trubuill e hoar hag a gendalhas :

« Hemañ a oa ar vadelez memez ; ranna ‘ree e vara gand ar re a wele ar muia dinerzet ; divenn a ree groñs ouz e zoudarded rei mestaol ebed deom. Lavared a ree dezo : « an dud-se a zo kadourien, brezelourien eveldoh ; n’o-deus greet nemed divenn o bro, evel ma tivennit, c’hwi, hoh hini. N’ez eo ket eun torfed an dra-ze, ha c’hwi a dle beza en o andred ar pez ma karfeh e vije hoh enebourien en hoh andred hoh-unan, ma vije troet ar stourmad en hoh eneb. »

« Ha n’eo ket hepken en on andred-ni ‘oa madelezuz. Ar halz euz e bae a ingale etre daouarn an dud reuzeudig a gave war e hent. E-pad ma redem bro, ar goañv a deuas, rust meurbed. War-dro kêr Amiens e tleem beza neuze, ma ‘m-eus soñj mad. Eun deiz ma skorne kaled ar hantener madelezuz a gavas dirazañ eur paour-kêz hanter-noaz, o krena gand ar riu.

Goullonderet en-doa diaraog e yalh : petra ‘helle d’ober ? Me ‘welas anezañ o tiskrava⁴¹ e vantell diwar e ziouskoaz ; eun taol kleze dre greiz : ar vantell a oe roet d’ar paour-kêz.

O veza distroet e benn, e welas ahanon hag, evel mezuz, a lavaras :

« Sell, te ‘zo aze, Alan ? Kompren mad an dra-mañ ; ar pez em-eus greet a zell ouzin-me, hag ouz den all ebed ;dalh ganez ar pez az-peus gwelet. »

« Ar Gelted o-deus brud da veza tud a galon-vad. Morse koulskoude n’em-oa kavet heveleb madelez e-touez or henvroiz. Nebeutoh souezet e vijen bet koulskoude, ma ‘m-e gouezet neuze petra eo relijion ar Hrist, ma ‘m-e klevet – evel ma klevjon o tegouezoud e Rom – ez oa Martinus kristen a galon, daoust ma n’oa ket c’hoaz redet dour ar vadiziant war e dal.

Na me ‘garje kaoud an den mad-ze war va hent c’hoaz evid lavared dezañ va anaoudegez-vad ! Ne hellan a gen pedi evitañ bemdez, ha, dihalloud va-unan d’e baea, goulenn digand Doue restaol dezañ, kant evid unan, ar vad en-deus greet evidon.

Eun dra a gaven souezuz en e gomzou : me ‘zoñje din bete neuze ‘oa an oll Romaned payaned hag eh adorent doueou heb niver. Hogen, Martinus a gomze euz eun Doue hepken. Euz ar memez oajou oam, eñ koulskoude eur bloavez bennag yaouankoh. Abalamour da ze, kredabl, azaleg ar penn kenta, e tiskouezas brasoh karantez c’hoaz din-me eged d’ar re all. Frankiz em-oa da vond ha da zond, hervez va giz hag evel-se eo em-oa gellet surpren anezañ o ranna e vantell gand ar paour.

Komz a ree ganen aliez hag hir amzer. Kaoud a reen ennañ, ker yaouank, eur furnez na gaver ket atao er re goz. Lavared a ree din priz ar vuhez, pa ouezer implija anezi da hounid eur vuhez all. Gwelloh eged oh-c’hwil c’hoaz, va zad, e teske din selaou mouez va houstiañs, mouez Doue ennom, evel a lavare.

N’em-oa netra kuzet outañ ; anzav em-oa greet outañ ‘oan mab eun drouiz hag eh adoren Teutates, hep kaoud c’hoant ebed da zilezer an hini a adoren abaoe m’am-oa skiant. Eñ a vousec’hoarze, karantezuz meurbed, hage lavare din :

« An Doue, a adoran-me, en-deus e vare ha d’ar mare-ze, merket gantañ, en aner e klaskfe an den enebi. Va mignon, va sklêrijenn, sklêrijenn ar wirionez, a zo ouz da hortoz e Rom. »

Eur marheg oa deuz ar re gaerra ; an amzer da zond a bromete dezañ unan euz ar hargou uhella er rouantelez ; an oll zellou a veze warnañ, pa dreuzem eur gêr bennag. Ha ne ree seblant ebed, soursiuz hepken da vired na vije greet re a zismegañs deom. Morse ne daolas e zaoulagad war eur plah yaouank : Doue a oar koulskoude ped en em ginnige dezañ o-unan pe a vije kinniget gand o zad. N’oa ket unan ha na vije ket laouen d’e gaoud da bried. Tremen a ree... Unan koulskoude, a anzavas-eñ ouzin, unan eun deiz, eur gristenez euz bro an Naouetiz, he-doa lakaet e galon da lammed. Siwaz ! kalon ar plah yaouank-se he-doa kavet perhenn hag ouz ar perhenn-ze n’oa ket da enebi. »

Ar ruzder a livas adarre dremm Gwenn, a zoublas he daoulagad : Alan ne welas ket muioh eged en taol kenta he-doa gwisket al liou-ze hag a gendalhas :

« ... pa ouem a-wel da Rom, e lavaras din :

Va mignon, amañ eo deuet evidom pred an disparti. Va halon a zalho ahanout eur zoñj karantezuz, ha te ivez... Mez piou ‘oar ? Distrei a ri abred pe ziwevad d’an Arvor, ha me, marteze e vezi gwelet c’hoaz ivez e bro ar Gelted, ha ne vezo mui gand eur wiskamant soudard. Stard evel ar herreg euz da vro emañ em spered ar gredenn ez out galvet gand Doue da ober vad dre ar bed... Ne hellan ket savetei an oll, siwaz ! rag gouzoud a reer em-eus prizonerien em harg. Evid beza unan re nebeud war an niver, ne vezo ket soñjet kalz a dra. Te eo a fell din savetei. Ma teufe dit, Doue ra viro beza dizoloet diwezatoh, da vihanna n’az-pezo ket ar vez da veza stlejet a-dreuz strêjou kêr, evid plijadur ar bobl. Na vez ket re jastreet ! Gwella tra da ober evid chom kuzet ouz an hini ho klask, eo mond tosta ma heller dezañ. Abalamour d’an dra-ze, e-leh lezer ahanout da vond kentoh gand da vale, em-eus

⁴¹ o tiskrava dis-krava :tenna kuit.

degaset ahanout beteg kêr an impalaer. An hini a gasin ahanout dezañ, morse n'az kwerzo, rag kristen eo. »

« Kristen eo ha te ivez, Martinus, a zo kristen ! bermañ on sur. Koulskoude nag a zroug n'em-eus-me ket klevet, tamall d'ar gristenien ! Padal n'em-eus nemed vad euz o ferz. Gevier ha gevier, netra ken, ar pezh em-eus klevet drailla diwar o fenn ! Pa'z eo gwir ez an en eun ti kristen, e vezo êz din gweled. Setu ar pezh a zoñjen hag e c'hoanteen kaoud va mestr nevez heñvel ouz Martinus. »

Ober a reas d'e zoudarded ehana. E-pad ma'z edont o tiskuiza en em lakeas da gomz outo evel ar hustum. Evelato gand beg e gleze, evel pa vije o c'hoari, e reas furm eur pesk war an douar. Eur zoudard koz a welas ar merk-se ha raktal e reas eru merk heñvel outañ⁴². Kas a reas an den-ze a-gostez hag, o veza greet sin din-me da dostaad, e komzas outañ evel-henn :

« Marcus, perag az-peus-te lakaet merk ar pesk war an douar ? »

« Kantener, eme Varcus, abalamour c'hwi hoh-unan ho-peus greet ar merk-se. »

« Ha perag, soñj dit, em-eus-me greet ar merk-se ? »

« Abalamour ma'z oh kristen ha ma kalskit e-touez ho soudarded eun diskibl d'ar Hrist. Re all a zo c'hoaz : me avad a zo unan anezo. »

« Mad eo ! Euz a beleh out genidig ? »

« Euz Kêr, kantener. - Evid ar Romaned n'ez eus nemed eur gêr, o-hini. »

« Hag anaoud a rez-te Fabius ? »

« Piou, e-touez ar Vreudeur, ne anavezfe ket Fabius ? »

« Mad-tre ! Sell ouz an den yaouank-mañ. Me 'fell din e ve degemeret e ti Fabius evel unan euz or Breudeur. Ra vezo dalhet eno keit ha ma 'n-devezo ezomm d'en em guzad ! »

« Kristen eo ivez ? »

« Nann, n'eo ket c'hoaz ; din⁴³ eo avad da veza... »

Hag o trei ouzin-me.

« Va mignon Alan, amañ e rankom kimiadi an eil diouz egile. Fizoud a ran ahanout en den-mañ. Kas a ran ahanout da eun ti, ma vezi ennañ dizañjer, ma weli ivez ennañ petra eo relijion ar Hrist. Ma ro an impalaer amzer din da jom e Rom, me 'yelo d'az kweled. Ma ne ro ket, kenavezo, kenavezo er Baradoz ! »

« An disparti a oe tenn meurbed evid va halon, ouspenn ma'z oan droug-kontant dre na gaven ket geriou diouz va hoant, da drugerakaad Martinus. Ha ne vijen ket Kelt ha desket ganeoh ar gounnar ouz armeou Rom, buan a-walh em-ije goulennet digand Martinus lakaad ahanon war roll e zoudarded evid daouhanteri va buhez gand e hini. N'eo ket lavaret en-dije asantet ganen, rag, sklêrijennet gand Doue, daoust ha ne vale ket dija en amzer da zond, ha petra a dlee madelez ar Hrist da ober ouz an diweza demeuz e zervicherien, ma'z on-me ? »

« Marcus a reas din gwiska dillad evel ma toug an dud euz ar bobl a Rom. Martinus en-doa gourhemennet din delher kloz va genou ha lezer atao va rener da gaozeal, ma vije tro. N'em-oe ket da zenti outañ, rag Marcus a harluas ahanon dre strêjou striz eur harter paour beteg ti Fabius.

« Perhenn an ti o veza lennet an taolennou-koar en-doa Martinus skrivet evitañ ha fiziet e Marcus, a ouezas eta raktal ha piou 'oan hag euz a-berz piou e teuen. Gervel a reas eur servicher. Hemañ a oa, a dra-zur, leun a zoujañs evid e vestr : ne greden ket avad en-dije eur mestr euz a Rom komzou ken dous en andred an hini a zoñjen beza eur sklavour. Ne gomprenen seurt en o homzou ; gweled a reen evelato ez oant an eil e-keñver egile evel pa vijent euz ar memez famill.

« Fabius en em dennas kuit gand ar zoudard Marcus. Ar zervicher neuze a lavaras din en e yez : « Va mignon yaouank, truez am-eus ouzit. Da weled amañ e Rom a lavar din ez eus bet

⁴² heñvel outañ : **notenn gand an oberour** : E gwirionez n'oa mui ker red d'ar gristenien en em guzad evel ma'z oa gwechall. Hiviziken ar gristenien o-deus kemeret renk er rouantelez evel an dud all. Koulskoude o veza m'emaer a-zindan gouarnamant Julian an *diskreder* (*l'apostat*) e vez greet gwall vuhez adarre d'ar gristenien hag eo da d'ar re-mañ en em zivall diouz spierez an impalaer, en em zile e peb leh.

⁴³ din : dellezeg.

adarre stourmad etre ar Gelted hag ar Romaned hag out bet kemeret gand ar re-mañ. Me ivez a zo Kelt, deuet evel dout e-giz sklavour er gêr-mañ. Fabius avad en-deus gallet prena ahanon hag en-deus roet din ar frankiz. Netra nemed an anaoudegez-mañ ne zalh ahanon en ti-mañ. Eüruz out bet da-unan da gaoud an ti digor dirazout, rag o veza en ti, e vezi hiviziken evel unan euz ar vugale. Or mestr karet en-deus lavaret din kemeroud soursi ahanout ha da gentelia evid ma helli deski yez ar vro, ha kaozeal gantañ. »

O ! va zad, gwelit a-vremañ pebez teneridigez a galon en-deus an hini ma'z oan bet degaset davetañ gand Martinis. Beva em-ije greet en ti-ze an deveziou eürusa euz va buhez anez ma vije chomet don em halon ar zoñj ahanoh hag euz va Bro. E bried hag e vugale, dihalloud da rei din da gompren em yez pegement 'oant eüruz da rei degemer din, a vousc'hoarze ouzin, a glaske gouzoud pehini a raje ar muia plijadur d'an divroad.

« Va dever 'oa en em lakaad a-zevri da zeski ar homzou a hellje rei tro din da lavared dezo va anaoudegez-vad ; va mestr-skol n'oe ket droug-kontant ahanon. A-benn diou pe deir zizun eh hellen dija mond da heul an diviz a veze ganto ha sila va-unan eur ger bennag e-touez. Red an amzer ivez e ouien diaraog muioh eged na zoñje Fabius, ha ne ziskouezen gouzoud. Daoust ma n'am-oa c'hoant ebed da zeski al latin, en despet din ar geriou a lavare Martinus hag e zoudarded kenetrezo, a deue beteg va diskouarn ha d'ar mare ma'h achu va beaj, ne vijen ket gwerzet ganto.

Den koulskoude ne gomze din euz relijion ar Hrist, daoust ma santen ar zoñj anezi atao endro din. Gouarn a reen ti Fabius, eun tiegez braz koulskoude. Dirag an dud, ar famill-ze, kristen, hervez ma 'm-eus klevet lavared diwezatoh, abaoe an trede pe ar pevare rumm, n'he-doa cheñchet netra en he doare. Ouspenn kant den a oa e servij an tiegez. Disheñvel-braz 'oa doare ar re-mañ diouz doare ar sklavourien, stag ouz an tiegeziou all. Ar sklavourien-ze a oa tra o mestr kenkoulz hag e chatal. Gwerzet e hellent beza evelto, lazet zoken diwar an disterra digarez en tiegeziou payan : ar Feiz kristen, skignet bremañ koulz lavared en oll famillou, n'he-doa ket c'hoaz torret ar sklavaj, mez an amzeriou gwechall. Re Fabius o-doa bet oll o frankiz ha ne joment en e di nemed dre ma felle dezo.

« Sebezet 'oan o weled pegement a unaniaj a oa etre oll dud an ti. Ma vije trouz,tra ral meurbed, eur ger a-bez an tad a famill a oa a-walh evid lakaad pep tra en urz. Ar brud e-touez ar Gelted a lavar deom eh en em roe ar Romaned da bep seurt dizursiou. E-touez kemend a zervicherien ouenn, souezet deuz ne welen nikun oh ober an disterra tra a hellje beza rebechet dezañ gand ar goustiañs ar strisa.

Daoust eta ma ne gomzent ket din euz a relijion, daoust ma ne gasent ket ahanon ganto pa'z eent d'o zemplou da heul o lidou sakr, me, heb gouzoud din koulz lavared, me 'oa dija kristen ha bemdez e koueze hini da hini ar rebechou em-oa klevet ober d'ar relijion-ze. N'oa ket beteg ar pedennou na gemerjen perz enno. A-raog ha goude pep pred, diouz ar mintin a-raog ma stage ar zervicherien d'al labour, diouz an noz pa 'n deveze pep hini achu e zevez hag a-raog en em rei da gousked, an tad a famill, evel eur beleg, a zastume e oll dud en eur zal vraz hag a ree ar bedenn.

A vare da vare e teue da zoñj din evelato euz taoliou-mein va Bro, euz unan, a garen muioh eged n'eus forz piou er bed-mañ, hag a ginnige war ar zakrifis d'an Doue a oa bet va hini bete neuze.

Raktal koulskoude e teue neuze em spered ar brud a oa a-bell 'zo e-touez ar Gelted, desket ganen diwar o muzellou : e tlee eun Doue nevez genel d'an dud, e tlee eur Werhez lakaad er bed. Oh anaoud bremañ istor Jezuz hag e Vamm, n'em-oa douetañs ebed na 'mije kavet an Doue nevez hag ar Werhez edom oh hedat war lavar on tud-koz. Hag e soñje din : kemered ar relijion nevez-se n'oa ket nah a-bez va relijion goz. Setu ar zoñjou a dremene dre va spered pe, ma kirit, an abegou a roan-me deoh, va zad, rag evel pa vije aliez ho skeud a Zrouis-meur o sevel dirazon evid ober rebechou din. Rag evidon-me e oa gounezet, buannoh eged na ouien. Ar pez brasa euz al labour, sur on bremañ, a oa bet greet gand Martinus.

Ha sed amañ eun digarez all em-ije displeget dirazoh ivez, va zad, digarez evidoh da vihanna ma vije chomet an deñvalijenn da ouarn ho spered, digarez hag a zo koulskoude ar wirionez penn-da-benn. Gouzoud a rit pegement ar Gelted a zo troet da gaoud truez ouz kement hini 'zo e poan, pegen braz karantez o-deus ivez evid ar frankiz. Hogen muih ha gweloh eged e-touez ar Gelted e kaven a garantez e-touez va mignoned nevez, ar gristenien, a en em gare oll e-giz breudeur, ha kenetrezo n'oa na braz na bihan. Fabius a lavare aliez en eur huanadi : « Siwaz ! a galz a draou me 'mezo da renta kont da Zoue, rag kalz en-deus fiziet etre va daouarn. Nag ez eo diêz da eun den pinvidig pignad war-zug e Zoue ! An disterra euz va zervicherien a zo brasoh dirag Doue eged na 'z on-me ! »

« Ha ne welen-me ket, koulz all, dirag va daoulagad er gêr-ze, brudet dre he ourgouill, e veze kavet enni ouz eun den frank eur mil pe ouspenn a sklavourien, ar relijion gristen o terri chadennou ar re-mañ⁴⁴ gand lorch ar re-ze, o kelenn erfin d'ar bed n'ez eus ket daou seurt tud war an douar, int oll diouz ar memez danvez.

« Er stad-se edon pa deuas eun deiz da di Fabius eun den koz a oe degemeret gand ar vrasa doujañs. E-leh saludi anezañ hepken en eur stoui e benn, mestr an ti a zaoulinas dirazañ evid poked d'e dreid : ar re all a reas eveltañ. Heb gouzoud petra 'reen, me evel ar re all a stouas, o houlenn ouzin va-unan hag hennez a vije ar Hrist, an Doue lakaet d'ar maro gand ar Yuzevien, ha savet a varo da veo. An den, pe an Doue-ze, koulskoude a reas din sevel , ha gand madelez a lavaras :

« Fabius, ne anavezan ket an den yaouank-mañ ho-peus en ho ti. Gwir eo : abaoe ma'z eo lakaet war va diskoaz karg Per da ziwall deñved ar Hrist, n'em-eus nemeur a amzer da zond da weled ahanoh. »

Tad santel, eme Fabius, edon o vond raktal da lavared deoh piou eo. A-raog, plijet ganeoh va lezer da zeski d'an den yaouank-mañ piou oh hoh-unan ! Va mignon Alan, emezañ din-me, souezet oh o weled ahanon o tiskouez ker braz enor da eun den. E gwirionez an den on-eus an eürusted da zegemeret hirio en on ti a zo muih eged eun den. Dirazoh emañ Eskob Rom, an hini a zo azezet war gador Per an Abostol, lakaet gand Jezuz e-unan e penn an Ebestel all, Eskob Rom, tad an oll gristenien, skeudenn ha galloud ar Hrist war an douar. Dreizañ or Zalver a fell Dezañ merka e volonteiz. O senti outañ, o renta enor dezañ, n'eo ket eun den a enorom, on Doue E-unan eo avad, evel an enor greet da eur hannad a bign beteg ar roue pe an impalaer en-deus kaset anezañ.

Tad santel, an hini a zo dirazoh, a zo euz gouenn ar Gelted hag euz rann an Arvoriz. Prizoniet eo bet gand soudarded Rom. E-leh lakaad anezañ etre daouarn an impalaer, Martinus en-deus greet e zegas din. Chom a ray stag ouz va zi, beteg ma kavin tro da zistrei anezañ d'e vro heb aon na zegouezfe gwalleur ganatñ. »

« Va mab, a lavaras din neuze Eskob Rom, me 'gar kalz ar Gelted ha bolontez an Aotrou Krist, va Mestr, eo ober euz ar bobl-se E wella servicher etre ar poblou. Dija kalz anezo o-deus anavezet an Aotrou Krist, dreist-oll ar re anezo a zo o chom e enez Breiz. Goulenn a reont diganen kas dezo eun eskob. Va zoñj a zo greet : dizale eh astennin va daouarn evid sakri eskob ar beleg santel Marsellus. An den-ze a ray plijadur deoh, Fabius, rag n'am-eus ket ankounac'haet eo c'hwi ho-peus prenet anezañ war marhad ar sklavourien, roet dezañ ar frankiz, hag ar pez a zo gweloh greet dezañ anaoud sklêrijenn ar Feiz er Hrist.

Hogen, en eur zond amañ eur zoñj a droe em spered : goulenn diganeoh ha ne anavezfeh ket eur Helt, a rofen dezañ da genseurt e-giz avieler, evid diskouez dre ze da Vreiziz ar garantez am-eus evito ; Doue a laka war va hent an den em-eus ezomm. »

« Tad santel, eme Fabius, me ho trugareka demeuz ar fiziañs ho-peus en ho servicher Fabius. An den yaouank-mañ avad n'eo ket zoken kristen, ha mouez Doue n'he-deus c'hoaz marteze komzet sklêr a-walh en e galon evid lakaad anezañ da drei kein d'an doue faoz, a

⁴⁴ eur mil pe ouspenn a sklavourien, ar relijion gristen o terri chadennou ar re-mañ : gwir eo, mez sklavourien a oa bet gand ar gristenien kalz diwezatah, dreist-oll en Amerik.

gemer heb gouzoud evid an Doue gwirion. Gouzoud a ran ivez ez eo tenn meurbed evitañ dislavared e dad, a zo drouiz-meur e-touez Kelted an Arvor. »

« Kent a ze ! E dad a zo beleg ; eñ ivez a vezo beleg, ma plij da Zoue. Va mab, emzañ din, klevet ho-peus komz euz Jezuz, ar Hrist. Mab Doued, Doue e-unan, deuet war an douar evid silvidigez an dud : ha kredi a rez-te Ennañ ? »

« Evel pa vije eun nerz ennon ouz va foulza en despét din, me ‘respontas heb marhata : ya !

« Darn a zoñjo marteze em-oa, o veva e-touez ar gristenien, evel pa lavarfen paket o relijion evel ma paker eur hleñved staguz en eur veva war-dro tud hag o-deus ar hleñved pe c’hoaz ‘oan troet dre anaoudegez-vad da zegemeret ar relijion he-doa maget madoberourien evel ma’z oant bet evidon ha Martinus ha Fabius. Hen anzav em-eus greet dija : an traou-ze oll o-doa lakaet ahanon war an hent ; ha ne vijen ket bet souezet oh en em gaoud eun devez e penn. D’ar mare-ze evelato an oll abegou pe rezoniou ma komzan anezo, a oa diank euz va spered. Eur sklêrijenn vurzuduz he-doa diskouezet din en eun taol ar wirionez. Meulet ra vezo Doue ! rag e hras hepken, n’eo ket nerz va skiant, a lakaas ar ger-ze da strinkal diwar va muzellou...

« Ya, Bennoz da Zoue, rag evidon-me en-deus greet ar memez tra, » a drohas Laouenan.

« Eskob Rom a welas labour Doue ennon, rag kendalher a reas :

« Va Mab, an den en-deus nebeud da ober el leh-mañ ma ‘n-deus Doue greet ar pezh brasa. A-benn pemzeg deiz amañ, setu goueliou Pask. D’ar zadorn a-raog ma savas Or Zalver a varo da veo om boazet da vadezi ar gatekumenned a vez desket a-walh hag o-deus diskouezet int gouest da veva hervez lezenn ar Hrist. Dit-te, va mab, n’eus diank nag an eil nag egile. Azaleg hirio me ‘laka ahanon war roll ar gatekumenned ha d’an deiz merket dour ar vadeziant a redo war da dal. Ne zalei ket da vond da-unan, da ranna bara ar wirionez gand da vreudeur enez Breiz, ha diouz ma hentcho Doue ahanout gand da vreudeur Arvoriz. »

« O ! va zad, nag ez on bet eüruz e-pad ar pemzeg devez-se ! Soñjal a reen en-dije an diaoul, an êrouant milliget, degaset em spered douetañsou pe da vihanna digareziou da glask lakaad ahanon da zale. Nann : kemend a dud a oa o pedi evidon ma reas Doue din treuzi an trepas gand dudi, heb na vijen touellet an disterra da zond war va hiz.

« Badezet e oen eta d’ar zadorn a-raog ar Fask ha kel laouen evidon ha ma’z oa evitañ e-unan, Martinus em hichenn a gemeras ivez an dour a walh an ene. En eñvor euz va madoberour me ‘houlennas ma vije roet din an ano a zougan bremañ, Fabianus, a zo e-giz pa lavarfen en or yez, Fabianig.

« Lavared deoh petra ‘oe deiz va badiziant, n’her gellan ket ; hoh-unan e ouezoh, va zad, pa’z eo gwir ho-peus bevet an deiz-se. Ken dihalloud on ivez da rei deoh eur skeudenn euz va levenez en devez war-lerh, er zal-fask kenta em-eus bevet e-giz kristen, ma teuas va Doue da weled va ene. Eno adarre, skoaz ouz skoaz ganen, Martinus, va mignon muia-karet ; eno ‘oe greet ar himiad diweza, ar himiad a dle padoud, me ‘m-eus aon, beteg ar Baradoz, etre eñ ha me, goude peb a bedenn greet an eil evid egile.

Ha c’hwi ivez, va zad, c’hwi a dañvo a-barz nemeur en eürusted-se p’ho-peus en ho touez bremañ eur beleg, eur beleg en-deus galloud da lakaad Jezuz-Krist da zond en ho touez beo dindan gwiskamant ar bara hag ar gwin a hell E ingala d’ar gristenien re ar gomunion. »

Pell c’hoaz en noz e padas istor Alan Fabianus. Lavared a reas d’e dad hag e veaj a-dreuz Bro-Hall hag an degemer greet d’an eskob Marsellus ha dezañ en enez Breiz hag ivez pegement a levenez en-devoe o weled pegen stank ‘oa dija e-touez Breiziz, ar re a oa en em roet d’ar Hrist.

A-veh ma oe lezet bloaz gantañ, da ober tro Breiz gand e eskob, a gelenne bemdez, e-unan, pa zoñje dezañ e vije ententet, dreist-oll er hêriou braz o-doa bet muioh a zarempred gand ar Romaned, o karga Fabianus da brezeg en e leh ma ne ouier nemed brezoneg. Diouz ma veze ezomm ivez e tibabe gwazed, ar re furra e peb doare hag an desketa war ar relijion evid rei

dezo ar velegiaj. Eñ e-unan en despet d'e yaouankiz ha n'eus forz pegen nebeud din⁴⁵ e oa, a oe beleget.

Ar bloaz tremenet, e teuas euz a Rom urz da zistrei d'ar gêr-ze, evid renta kont d'an hini a zalh plas Per ar pesketour, ha lavared e pe stad en-doa kavet ar gristienaj e bro ar Gelted en tu all d'ar mor.

Hel lezer a reas e Breiz : N'oa ket c'hoaz distro, pa houlennas ar Honan Meriadeg Fabianus da vond gantañ en tu all d'ar mor. Chastreet gand ene e zoudarded vreizad muioh c'hoaz eged gand o horv, heb anaoud kennebeud pegeid e vije dalhet e Bro-Hall, ne falveze ket dezañ lezer e zoudarded da veva ha da vervel e-giz chas. Alan Fabianus a welas eno an dro da dostaad ouz Kelted an Arvor, o konta war madelez Doue evid ambroug anezañ beteg e dad hag e rumm, evid diskouez dezo ar wirionez.

E-pad pell amzer, siwaz ! ar brezel a viras outañ da lakaad e vennoz da vond da benn.

Setu deuet koulskoude, abretoh eged na zoñje, ar mare merket gand Doue, ha Doue a zo eet dreist youl e zervicher. Gand an eürusted da gaoud e dad, Doue en-deus roet dezañ an eürusted, kalz talvoudusoh, da gaoud e dad kristen.

Pa oe achu gand Alan, Laouenan a falvezas dezañ ivez konta d'e vab ar grasou en-doa bet e-unan digand Doue. Alan a houlennas digand e dad gortoz antronoz, o weled ervad 'oa mall dezañ koulz ha d'e ziou verh, mond da gousked.

Koulskoude a-raog ma'z eas an diou werhez war-zug o lochenn, Laouenan a falvezas dezañ gouzoud peur, hervez promesa e vab, e hellje rei degemer da Jezuz en e galon.

Alan a anzavas outo ar pezh 'oant en em glevet da ober, Meriadeg hag eñ. – Ar Vreiziz a dlee diskenn antronoz-vintin beteg ar gêriadenn. Dirazo, dirag e dad hag e genvroiz, ar beleg arvoriad a dlee lavared e overn genta war zouar e gendadou. E zoñj 'oa badezi a-raog ar re 'oa desket a-walh evid beza badezet, koves ar re o-doa ezomm da goves ha rei Jezuz d'ar re a oa abaoe keid all war hed Anezañ.

Pedi a ree eta e dad da zastum azaleg goulou-deiz an oll dud euz ar gêriadenn e lochenn ar bedenn.

⁴⁵ din : dellezeg.

VI

Overenn genta war douar Arvor

Antronoz ‘oe gwelet Breiziz o trei kein d’ar “Hamp“, eun dornadig soudarded hepken, tennet dre ar zort, lezet d’e ziwall. Eüruz ‘oant, hag abalamour ma’z eent da ober anaoudegez gand tud euz o gouenn hag abalamour o veza ma’z oant kristen, ez edont o vond da gemered perz en eur gouel kaer en enor da Zoue.

Oh en em gaoud e Tromilin en em lakajont raktal, hervez urziou ar Honan, da zewel eun aoter. Eur mas uhel a rajont d’an aoter-ze, en heveleb doare ma vije ar beleg a-wel d’an oll. Goude beza greet ar horv euz an aoter, en em drojont da gaerraad anezañ. Darn a drohas skourrou gwez evid kloza anezañ diou eun tu, darn all a glaskas bleuniou pe a zraillas a-dammou skourrou pin, a zo kalz roujin⁴⁶ enno, evid ober goulaou⁴⁷. Al labour-ze greet, ez ajont koulz lavared oll, i ivez, da houlen digand ar beleg ar pardon euz o fehejou, evid mond da reseo Bara an Êlez. Peadra a oa da skuiza meur a veleg : Alan Fabianus avad a oa kement a levez en e galon, ma ne zante ket ar skuizder.

Eun dousenn vad euz an Arvoriz n’oant ket c’hoaz badezet, a resevas a-raog an overn an dour burzuduz a walh hag a bare koulz lavared an ene diou ar pehed orijinel. Neuze ‘komañsas ar pez kaerra a zo er relijion gristen : sakrifis santel an overn. War ar mas, e-kichenn an aoter, unan a bep tu, an daou “chef“, Meriadeg ha Laouenan, o-doa kemeret plas. En traoñ an Arvoriz a oa da dosta, Breiziz en a-dreñv.

Penaos ne vije ket deuet an dour e daoualagad Laouenan, pa welas e vab, gwisket gand e zillad beleg, e zillad overennou, o pignad ouz an aoter, pa glevas e vouez o sevel da bedi evid an oll hag evitañ e-unan ? E gwirionez Alan a oa destinet dezañ beza beleg. Hogen perag, e-leh beza chomet e-touez e goajou, el leh beza drouiz eun doue faoz, ‘oa bremañ beleg an Doue beo ? Nag a zaelou skuillet gantañ, Laouenan, nag a hirvoudou nag a glemmou war-zug an Neñv abalamour ‘oa bet dilammet digantañ ar mab-se meurbed karet ! ha padal an Hini a ouarn pep tra en-doa bleniet e vab, dre hentchou kuzet ouz an dud hag anavezet Gantañ hepken, beteg ober deuz mab an Drouiz-meur eur beleg d’ar Hrist.

Hag eñ e-unan, perag n’ema ket mui o voda ar Gelted en-dro d’an taoliou-mên, hag o kinnig da eun doue kriz gwad divlamm ? Ped drouiz ‘zo war douar Arvor, a gendalh en o dallentez ? Ha perag eñ, eñ e-unan gand Barravel, a zo bet dibabet euz o zouez oll, evid beza galvet d’ar sklêrijenn ? Nag anaoudegez vad a-unan gand re e vab ?

D’ar mare-ze an Iliz ne zoñje ket c’hoaz e vije red, evid merka n’ez eus nemed eun Iliz hag e penn an Iliz-se Eskob Rom, lakaad ober al lidenn-zakr e latin. Ar homzou a lavare Alan Fabianus a oa eta komzou sakr an overn, distroet e yez ar Gelted. A-bell ‘oa Breiziz o-doa desket respont d’ar pedennou-ze. Pleget o-doa o yez koz d’ar relijion nevez. Rust ‘oa o mouezioù : ar ganaouenn n’oa nemed nerzusoh a ze, ha Doue a ouie e teue diou kalonou eeun hag a volonteze vad.

Dond a reas ar mare ma lavaras Alan komzou burzuduz ar Hrist e-unan : an dra-mañ a zo va horv ; an dra-mañ a zo va gwad. Ar pennou a stouas oll. Pa oent savet a-nevez, eur Breizad, gand eur vouez leun ha frêz, a zisplegas ar mister braz en eur ganaouenn entanet. Ar ganaouenn-ze, koulskoude Laouenan ne ententas ket anezi, rag en e galon e kleve eur ganaouenn all, kanaouenn e vloaveziou tremenet. Eñ, a zoñje dezañ gwechall e veze Teutates, ar fals doue, en e gichenn er hoajou o komz outañ a-dreuz an avel, eñ na ‘n-doa ken youl nemed beza gand e zoue, komz en e ano, evel beza unan gantañ, setu ma’z eo roet dezañ kaoud aze, daou gammed dioutañ, etre daouarn e vab, an Doue gwirion ! Ha bremaig an Doue-ze en em roio dezañ, a raio unan hepken gantañ ! A-greiz kalon e kas pell dioutañ an oll

⁴⁶ roujin : ? Marteze “roudennou“

⁴⁷ goulaou deuz ar verb “goulaoui“.

fallaennou a goustiañs en-deus bet, ha beteg an dallentez-se he-doa dalhet anezañ keid amzer pell diouz ar sklêrijenn, e servij eur skeudenn a zoue, daout ma 'n'oa ket kabluz anezi.

Setu deuet ar mare : selaou a ra e vab, a lavar 'n eur skei war boull-e-galon :Va Doue, n'on ket din⁴⁸ ...

Ma n'eo ket din an den-ze, e vab, en-deus Doue dibabet evid beza mestr war e Gorv, an den-ze a zo en em vaget ken aliez dija euz e Zoue, hag en-deus kerzet meur a vloavez dija war hent ar zantelez, penaoz eñ, ker yaouank c'hoaz er relijion gristen hag eur bugel dirag ar vuhez, penaoz e ve din da reseo e Zoue ? Nag e sko ivez war boull-e-galon !

Koulskoude ar mab en-deus evel gwelet doujañs an tad dirag ar mister heb a bar. Distrei a ra ouz ar bobl ha lavared a ra d'an oll, ha d'e dad ispisial, madelez an Aotrou Doue, ne hortoz ket ma vem en Neñv ha distrob kaer diouz liammou ar pehed, evdi diskenn gand dudi e kalonou an dud, pardonet gand ar beleg. E berr gomzou e tesk dezo, hervez an Aviel, penaoz Jezuz-Krist en-deus greet ar burzud a-barz distrei daved e Dad euz an Neñv da jom c'hoaz gand an dud kalon ouz kalon. Diskouez a ra dezo bolontez Jezuz, a fell Dezañ e ve debret e gorv hag evet e wad gand e zeskibien, beteg gourdrouz anezo da veza daonet, ma ne zentchent ket. O ! dirag eun heveleb karantez, piou ne garfe ket Jezuz-Krist ? Hag ar garantez-se gand eur galon direbech a zo a-walh. Tostait eta heb aon, Drouiz koz, a zo bet bepred den a volontez vad ! Tostait, tud a beb oad !

Bremañ ema tro ar bobl da skei war boull ar galon ha da lavared pep hini evid e gont : Va Doue, me n'on ket din.

D'an Arvoriz ha da Vreiziz Jezuz a zo ingalet. Ar haner a gemer a-nevez e vouez evid rei da gleved anaoudegez vad an oll. Ha setu-eñ o tevel : ar beleg a zo achu gantañ da zastum al lienachou sakr, a zo servichet d'ar zakrifis, hag en em laka da gomz en ano an oll, da ober ouz Jezuz a vouez uhel ar goulennou a ra an oll Dezañ e goueled o halon.

Neb unan avad ne oufe lavared ar pezh a dremenas etre Laouenan hag e Zoue. Beuzet int an eil en egile beteg ma chom an drouiz dizeblant ouz kement a vez greet en-dro dezañ. Doue a ra eun dibab e-touez an dud hag a ro d'ar re a joas eur galloud-karet, ne hell beza tizet na komprenet gand ar re all. Pa vezint er Baradoz, o harantez ne hello ket beza brasoh ; bet emaint dija er Baradoz war an douar rag netra all, na poan na joaiusted, netra nemed ar garantez n'en-deus priz evito. Da Laouenan, Doue en-doa roet eur galon evel-se, hag hiviziken e hoant d'hemañ, e youl, e vuhez, a vezo kaoud Jezuz-Krist bepred, hag e peb leh.

Peb devez koulskoude en-deus eun termen da hortoz an devez a bado da viken, an devez n'eo ket greet evid an dud a zo er bed-mañ : Arvoriz ha Breiziz a rankas kimiada an eil diouz egile.

⁴⁸ din : din : dellezeg.

VII

El leh ma weler petra ‘zo e soñj ar Honan Meriadeg

Evelato soñj ar Honan Meriadeg a oa greet : gouzoud a ree ar himiad-se n’oa ket da vad ; ne glaske mui mond larkoh. Er beg-douar-ze e falveze dezañ sanko an nemorant euz e dud. Ar re-mañ a dlee beza war eun dro soudarded ha kouerien, soudarded dare da vale d’ar galv kenta a vije greet outo, dare raktal da gemered ar hleze, ar goaf hag ar wareg ; kouerien a dlee poania da zegas adarre druz an douar-ze, dibrofid abaoe pell amzer abalamour, hervez m’oneus gwelet, an Arvoriz o-doa ranket tehed e-kreiz ar hoajou ha lezer o farkeier, a zouge gwechall an ed alaouret, da vaga hepken drez ha spern.

An douar a oa frank dirazo ha Meriadeg en-dije gallet ingala e dud a-dreuz ar vro, o lakaad anezo da zewel tiegez amañ ha tiegez a-hont, heb en em striza re. Re voazet ‘oa avad diouz ar brezel evid chom hep soñjal e hellje c’hoaz estren dond da glask trabas er vro-ze, e vije zoken Arvoriz, chomet payaned, droug-kontant o weled tud diouz o gouenn koulskoude, tud gand eun Doue nevez avad, o tond da jom en o bro, hag a hellje sailla warno, ma ne helljent rei an dorn an eil d’egile. Dre ze e falvezas dezañ e chomje e zoudarded bodet ; hag en em lakaas da glask evito plas eur gêriadenn na vije ket re bell diouz kêriadennig an Arvoriz. Ano a zavas euz ar gêr dismantret a oa demdost da Dromilin, en eul leh ma ree ar mor eur pleg don en douar, evel pa ‘nije bet c’hoant da vond da zirenkoud pe da ambrouga ar ster he-doa beh o ruill he dour beteg eno. Al leh-se a blijas meurbed da Veriadeg, rag, ouspenn ma plije gantañ restaol ar vuhez da eur gêr geltieg maro, en-doa gwelet e-kreiz ar pleg-mor eur garreg ledan a-walh da rei degemer oh red⁴⁹, d’e dud ha d’an Arvoriz. Gouzoud a ree n’eus forz peger kreñv kastell a heller da zewel war zouar, eun arme niveruz, gand ma vezo oh he ren eun den pennog, a hell atao dond a-benn dioutañ.

D’e zoudarded, ma teuje dezo beza re zister da stourm war ar mêziou, e falveze dezo rei eur Hastell-kreñv, diêsoh da gelhia ha da gemered eged ar re o-doa Sezar hag e zoudarded degaset ar hiz anezo er vro. Ar garreg-se a oa frank a-walh evid rei degemer ivez d’an Arvoriz ha dreist-oll d’an diou werhez yaouank, a oa en o zouez.

Meriadeg n’en-dije ket anzavet, ha marteze ne ouie ket mad a-walh c’hoaz, ez oa ivez unan pe unan euz ar re-mañ a ree dezañ chom el leh-se. Evel-se e hanas eur gêriadenn nevez war relegou eur gêr goz, gwall vihan, evid c’hoaz, da zougen an ano a gêr, a oe anvet gand Meriadeg Mor-tro-lez, - eur ger re hir da lod hag a deuas da veza war o zeod Mor-lez -, abalamour d’al lez a oa en e zoñj e vije savet e-kreiz ar mor evid rei repu d’ar re a garfe.

Ne spontin den ebed ma tisklêrian dezo n’ez oa d’an ampoent kazetenn-voull ebed, na kennebeud deuz an orjalennou-ze, ker stank hirio, a gas ar heleier euz eur penn d’egile d’ar bed ker buan ha ma vezer ouz o lavared. Daoust da ze, ar brud euz ar Honan breizad, euz ar youl a ziskoueze da ober vad d’e vreudeur geltieg, a oa en em zilet a-zindan deliou pounner ar gwez hag eet beteg al lochennou ar gwella kuzet e-touez ar hoajou donna.

Ma ne vije bet an drouized e vije deuet an Arvoriz d’ar red d’e gaoud, evid en em zikour gantañ da renevezi ar vro. Abalamour da veleien Teutates al labour da zonnaad an Arvoriz a oe kalz tennoh hag hirroh. Ar re-ze n’edont ket heb gouzoud ez oa Meriadeg hag e dud kristenien, ha santoud a reent : ma lezjent o re d’en em ober ganto, abred an darn vrasa euz ar re-mañ a vije touellet da vond da heuill ar relijion nevez, ha neuze ‘oa greet gand o galloud war ar bobl !

En o gwella e tiarbennjont eta an Arvoriz o rei dezo disfiziañs ouz Meriadeg, ha zoken m’o-dije kredet kaoud nerz a-walh da stourm ouz ar Honan breizad, ne vije ket bet souez

⁴⁹ oh red : diouz red.

gweled anezo, oh isa o zud da gemered o armou evid teuler er mor an diavêzidi-ze. Hogen, rumm amañ, rumm a-hont, aliez dispartiet gand koajou, na helled ket da dreuzi, an Arvoriz a oa diêz meurbed da voda.

En despet d'an drouized koulskoude, hiniennou a gerzas beteg Meriadeg, evid goulenn sikour digantañ. Nebeud a deue bemdez, e oe a-barz ar fin kalz re ; an douar tro-war-dro a oa treud ha dihalloud da vaga re an oll a dud. Arabad 'oa koulz all ober gaou euz tud Tromilin, o vired outo d'en em skigna.

Meriadeg eta a halvas eun deiz e zaou vignon, Withur hag Even, evid goulenn kuzuill diganto, evid gouzoud pe e vije mad, pe ne vije ket, ober bodadou nevez larkoh er vro, heñvel ouz an hini o-doa greet e Mor-tro-lez, hag ouz ar re o-doa greet e meur a leh all a-raog. Soñj Meriadeg a oe kavet mad.

Gwasa pez a oa eo ma ranke dre-ze an tri mignon kimiada an eil diouz egile. Ranna a oe greet etrezo ar zoudarded. An diou lodenn anezo a gouezas warno ar zort da vond larkoh, a gavas tenn meurbed, rag boazet 'oant dija d'ar vuhez greet dezo e Mor-tro-lez. Plega 'rejont koulskoude, pa ziskouezas frêz dezo Meriadeg al labour talvouduz ma'z oant galvet da ober. Ouspenn-ze, el lehiou ma chomfent a-zav, e vije savet ivez kêriou heñvel ouz an hini a rankent dilezer.

Withur en-doe urz da vond war-zug ar Huz-heol, o telher atao tost d'ar mor. Even a dlee klask hag heulia unan euz an hentchou didroidell-ze, a oa meur a hini anezo er vro, hentchou greet gand ar Romaned gwechall hag a yee war-eeun koulz lavared atao. Mond a dlee, ma kavje eun hent evel-se muioh e-kreiz ar vro. Pep hini en-doe frankiz da zibab e-unan plas ar gêriadenn nevez.

Lavarom diohtu, pa ne dleom ket ken her haoud war on hent, eh en em gavas Even, hag e chomas a-zav, el leh a dlee diwezatoh dougen e ano : Lez 'n Even. E-touez ar merhed, a deuas davetañ gand o rummou hag a houlennas dizale ar vadiziant, e kavas eur wreg diouz e zoare, merh Brenn⁵⁰, unan euz ar rummou brasa a Arvoriz a oa war-ro eno ha dre eno e teuas da veza doujet braz raktal en eur hounid war ar memez taol fiziañs tud ar vro.

Gand e zornad soudarded, Withur en em lakaas ivez en hent. E-leh mond tre etrezeg ar Huz-heol, ar mor a verkas dezañ e hent war-zug ar gwalarn-uhel. N'oa ket c'hoaz achu an deiz pa zoñjas dezañ beza kavet ar pez en-doa c'hoant. An douar en-doa doare da veza kalz drusoh eged war-dro Mor-tro-lez. Ha dond a reas da zoñj dezañ er pez a oa bet pennabeg da Veriadeg da joaz e blas : amañ ivez e vije êz kaoud skoazell ar mor, ma vije red. Koulz lavared dirazo ez oa eun enezenn, hag a-zioh ar mor, e vije êz mond dezi, rag ar wazenn-vor he dispartie diouz an douar braz, n'oa ket ledan nemeur.

Eno 'oe kavet ivez relegou eur gêrig dismantret. Diwezatoh, Withur a glevas gand tud ar vro 'oa bet ar gêr-ze kêr an Oksismoriz. Ne falvezas ket dezañ treki ano ar gêr : ar gêr a zalhas an ano o Oksismor beteg ma teuas da veza Kastell-Paol.

A-raog kimiada diouz e vignon Meriadeg, Withur en-doa bet amzer da zisklêria dezañ ar pez a dremene en e galon. An dra-ze a oa ken heñvel ouz ar pez a dremene en e hini e-unan, ma welas raktal ar Honan sklêr en e ziabarz e-unan ha n'en-doe poan ebed o prometi da Withur e raje evitañ koulz ha pa vije evitañ e-unan.

Ar Honan Meriadeg n'oa ket den da goll e amzer e troidellerez ; kemered a reas an hent eeun, da lavared eo, an hini a gasas anezañ eur vintinvez da gomz ouz Laouenan evel-henn :

« Tad, anaoud a rit va bolontez da jom hiviziken er vro-mañ. Hogen bet e vem, me ha va Breiziz, estren e-touez an Arvoriz evid pell amzer c'hoaz hag ar c'hoant am-eus da ober vad da renta dezo o sked-koz a redo en aner euz va halon, keid ne vezo ket, evid staga ahanom ouz an Arvor, eul liamm hag a hello beza gwelet gand an oll, eul liamm a lakafe ahanom da veza, n'eo ket hepken euz ar memez gouenn, euz ar memez famill ganto avad. Koulz all e-

⁵⁰ Brenn : **notenn gand an oberour** : « Brenn » 'oa an ano a roed d'ar "chef" a vrezel pe ar "jeneral" e-touez ar Gelted. Breiziz avad a ree anezañ "Konan".

touez va zud a-wechou e tiwan kleñved ar vro ha ne hoarantan ket gelloud o delher atao pell diouz o Breiz, ma ne gavont amañ nemed ti, nann eun tiegez. C’hwi ho-peus brud e-touez an Arvoriz, ha ne hellfeh ket kaoud gwraez d’am zoudarded ?

Evid ar pez a zell ouizn-me, lezit ahanon da zigeri frank va halon dirazoh. Beteg-henn ho kalvan tad, abalamour d’ho oad ha d’ho furnez. Hogen va youl vrasa eo kaoud eun abeg muioh ha startoh da rei deoh an ano-ze. En ho ti ez eus eur berlezenn, a halvit ho merh... Me a gar anezi : ar plas kenta he-deus em halon goude Doue. Ha soñjal a ran, an hini all a halvit ivez ho merh, daoust ma n’eo ket a wad keltieg, ne zisplij ket d’am mignon Withur. Petra ‘zoñjit ? O ! komzit buan ! Va halon he-deus mall da gleved. C’hwi a dle gouzoud ha kavet he-defe va harantez eun hekleo e kalon ho merh Gwenn. »

« Va mab, a eilgerias outañ Laouenan, eur respont am-eus da ober dit ha ne rey, ‘m-eus aon, nemeur a blijadur dit. Kalon va merh Gwenn a zo perhennet a-bell zo. Ne fell ket din rei dit eur fiziañs n’am-eus ket va-unan. Anaoud a ran anezi re vad, evid kredi e hellfe trei kein d’an Hini he-deus choazet ha terri ar bromesa he-deus greet Dezañ. »

« O ! tad, ha ma komzfeh dezi, c’hwi ? Ma rofeh dezi da gompren peger kaer e ve eviti digeri klas da enor he Bro, skoulma ar chadenn etre diou bobl, a zo breudeur dre ar gwad. »

« Klask a ra brasoh enor. »

« Brasoh enor ? Ne garan ket en em veuli va-unan. Koulskoude, pa rankan ober ! Piou en-deus, e penn eun arme bepred viktoriaz, galoupet euz an eil penn d’egile da Vro-Hall ? Piou en-deus trehet ar Romaned, roet e halloud da Vaksim, ken dous evid ar Gelted, ha greet gwir d’ar re-mañ da zavel o fenn ? »

« An dra-ze az-peus greet, va mab, hag enor dit ! An Hini, he-deus Gwenn dibabet, en-deus greet brasoh. »

Hag e ve roue ? hag e ve impalaer ! Me ivez, warhoaz, ma karan, a zougo va-unan ar gurunenn, hag am-bezo gwir da lakaad ar gurunenn war benn an hini a vezo plijet ganti beza va fried. »

« Kurunenn Gwenn a vezo kaerroh. »

« Mez neuze, piou an den-ze ? »

« Ganti he-unan e klevi : deus ! »

O-daou ez ajont beteg lochenn an diou werhez. Kaoud a rejont ganto Alan Fabianus, a oa o teski dezo psalmou, evid ma helljent gand komzou ar Profed meuli an Aotrou Doue.

Ehana a rejont evid respont : « Bennoz Doue deoh ! » d’an « Doue ho pennigo ! » a ree dezo Laouenan ha Meriadeg ‘n eur zond en ti.

Ne zispliche ket a-wechou d’an drouiz kemered an traou grevusa war du ar farserez, dreist-oll pa vije teneraet e galon. Rag se, e-leh mond war-eeun gand ar gevridi ‘oa en em garget d’ober, e komzas en doare-mañ ouz Gwenn :

« Va merh, brudet out e-touez an Arvoriz da gaoud furnez. N’on-eus ket disprizet eta kemered da ali en eur gra (= afer) a-bouez, on-eus da zirouestla : goulenn a reom eta petra ‘zoñjez euz an denjentil, a zo amañ dirazout hag a vez greet Konan Meriadeg anezañ ? Pe, ma karez, peseurt ali a rofes da eur plah yaouank a renk-uhel, a ve kinniget dezi kemered anezañ da bried ? »

Gwenn evel just ne reas nemed ruzia ha tevel.

Laouenan a gendalhas eta :

« Lavar heb aon da zoñj. Konan Meriadeg a fell dezañ kleved diwar da vuzellou ar pez a zoñjez. »

Ar re a zo kemeret o halon, a zo êz da fazia. Raktal ma welas ar plah yaouank o ruzia hag o chom mud, Meriadeg a zankas adarre don er garreg eor e fiziañs, o kredi he-doa Gwenn komprenet komzou Laouenan hag ez oant an arvezioù, a ree, eur merk da rei he asant. Komzou Gwenn ouspenn ne rajont nemed rei muioh a gredi d’e zoñj, rag stetu ar pez a lavaras :

« Ar Honan Meriadeg a zo ar gwella euz ar re en-deus Doue lakaet e karg. Nerz ha dousder o-deus kavet an tu da boket an eil d'eben en e galon. E vrud vad er vro a vezo eur gurunenn a hloar evid an hini a vezo e bried. Ha tra priziusoh c'hoaz, kaoud a rey ennañ eur hristen ha na zoñjo morse marhata diwar-goust netra, pa vezo keal da zervicha Doue. N'eus forz pegen uhel e ve ganet, ne welan ket e ve na dizegar na difur da eur plah yaouank kemered an dorn kinniget dezi ha lavared dirag Doue ha dirag an dud : ya, me 'fell din beza pried ar Honan Meriadeg. »

« Ha ma ve ar plah yaouank-se he ano Gwenn ? », a reas Laouenan en eur vousec'hoarzin.

« O ! va zad, petra livirit ? Gouzoud a rit, c'hwi, perag on-me tehet a di va zad hag em-eus lavaret nann da Vartinus... »

« Heñ ? », a reas Alan, sebezet, heb na daolas Gwenn evez outañ.

« ... Gouzoud a rit n'eo ket posubl ! »

Hag o tizrei ouz Meriadeg, he daoulagad leal o para lintruz war e zaoulagad :

« Konan, komzou va zad a ro din da entent ho-peus taolet ho taoulagad war eur baour-kêz divroadez, degemeret eun deiz gand Laouenan, d'ar mare ma'z edo o vond da vervel gand an naon. Ho kalon a ziskouez dre ze petra 'dalv hag eun dudi e vije bet evidon, daoust ma n'on ket din⁵¹, kemered asamblez ganeoh samm ar vuhez, ma vije bet distrob va halon.

Gouezit eta, c'hwi ivez, on tehet a di va zad evid mired va gwerhed da Jezuz-Krist. Bezit dineh eta, hag en em goñsolit, Konan Meriadeg : n'eo ket eun den en-deus kemeret em halon ar plas a hoanteeh gounid. Doue, on Doue deom on-daou eo ! hag ouz Doue ne hellin ket kaoud gwarizi ! »

« Siwaz ! », a huanadas hepken Meriadeg.

« Klemm a rit, Konan Meriadeg », a lavaras Gwenn, kaer meurbed en he harantez evid Jezuz-Krist, « klemm a rit ! Daoust ha c'hoant ho-pefe da rebech da Zoue beza kemeret ar pez a oa Dezañ ! »

« O ! Gwenn, na dit ket da varn re vuan. Eun huñvre kaer em-oa greet. Moustra 'rankan war va halon vid laza an huñvre-se. An dra-ze ne vez ket greet hep poan. Doue ra viro na gavfen morse abeg en e volonteiz sakr ! Ha ma 'mije bet eur gwir bennag warnoh, em-bije kentoh bruzunet va halon eged enebet, ha lavaret deoh : pa fell da Zoue ho kaoud, bezit da Zoue ! »

« Er homzou-ze, Konan Meriadeg, me hoh anavez a-bez. Ne ouezan ket petra eo ar hleñved, a halver amourusted ; klevet em-eus avad lavared ez eo poaniuz meurbed, pa ne hell ar galon tizoud ar pez he-deus c'hoantaet. Mar deo eet ho kalon deoh-c'hwi beteg eno, me 'bed Doue da zerra buan ar goul am-eus greet enni, heb her gouzoud ; me 'bed Doue da ober deoh ankounac'haad dizale ho servicherez ha da zegas da zoñj deoh a-nevez euz ar werhez yaouank ho-poa marteze dibabet gwechall e-touez merhed yaouank ho pro ! »

Meriadeg a oa en em lakaet da ouela hag eun dra zouezuz ha trubuilluz ivez 'oa gweled ar Honan, an den a vrezel, dinerz evel eur hrouadur hag en e gichenn eur plah yaouank, eun dorn dezi war e skoaz, an dorn all o tiskouez dezañ an Neñv hag o lavared :

« Kouraj ! kouraj !, va breur kristen ! Doue a wel ha Doue ho paeo ! »

O tond da veza mestr warnañ e-unan, ar Honan a gendalhas :

« Diskouez a rit, o ! Gwenn, ma ne vije ket Doue ho perhenn, ho-pije gellet skora hag harpa unan euz bugale an dud war hent ar vuhez. Me ho trugareka ! Ho promesa da bedi evidon a zo eur merk e teuio dorn madelezuz an Aotrou Doue da barea va halon. Va list da houlenn eun dra all diganeoh : gand ho pedennou, roit din ivez eun nebeud karantez, eur garantez euz ar memez danvez gand an hini ho-peus evid ho preur Alan, eur garantez ha na dle ket beza divennet gand Doue. »

⁵¹ din dellezeg.

« Va mignon, a respontas Gwenn, setu an ano a roin deoh hiviziken, ha setu ar merk a garantez a roan deoh : toui a ran e teuio bepred azaleg hirio em fedennou hoh ano goude ano va zud. »

Heb aon na mez e roas neuze he dorn da boked d'ar Honan. Hemañ, an enkreiz c'hoaz en e vouez koulskoude, a zistroas ouz Agnès :

« Pa n'am-eus ket gellet, emezañ, ober va eürusted va-unan, daoust ha me a hello ober eürusted eun all ? »

« Gouzoud a ran, a drohas Agnès, petra ho-peus da lavared din. Ho mignon ar Hont Withur en-deus anzavet e hoant ouz or breur Alan evel ouzoh. Va ger ne hell ket beza disheñvel diouz hini Gwenn. Dre or breur, ar Hont Withur, d'ar mare ma loh euz Mor-tro-lez, en-deus gouezet em-eus greet a bell zo le da veza da Zoue ha da Zoue hepken. »

War ar homzou-ze e varvas ar gaoz etrezo.

Goude beza reketet bennoz an Aotrou Doue an eil d'egile, hervez kustum ar gristenien, Laouenan ha Meriadeg en em dennas, an drouiz karget a vloaveziou o skoazia ar Honan Meriadeg, rag bet ez eus sammou diêsoh c'hoaz da zougen eged hini e gozni !

« Va mab, a reas outañ Laouenan, pa oent o-daou er-mêz, truezi a ran meurbed dit, kemered a ran perz er boan vraz a zo war da galon. Ma 'pije digoret er penn kenta ar galon-ze d'an drouiz koz, hemañ en-dije dalhet ahanout abred a-walh a-zav, ha ne vijes ket eet beteg eur seurt anken. »

« N'on ket dizeblant ouz ho komzou, tad : bera 'reont evel eoul war ar goulï 'zo em halon. Anzav a ran eo me a zo bet faziet, pa 'm-eus kuzet ouzoh ar pezh a oa o tiwan a-ziabarz ennon azaleg an devez kenta ma'z on deuet en ho touez : daoust ha me 'ouie mad a-walh neuze petra 'oa ? Faziet on bet dreist-oll o sevel va daouladag re uhel. N'on ket din⁵², den n'eo din anezi. Eur zantez eo ha Doue a dlee, evel m'en-deus greet, diviz anezi evid e lod. Va buhez-me, avad, a zo achu. Petra 'hellfe hiviziken poulza va bolontez da ober eun dra bennag ? Yaouankoh ha va halon distrob, me a gare hepken ar fougerez. Setu ar pezh am-eus klasket e kant ha kant stourmad ? Gwelet am-eus abaoe ne hell ket an toufad moged-se, a halver ar hloar, karga kalon eun den.

Pa'z eo deuet Gwenn avad da garga va halon, me am-eus gwelet adarre eun hent kaer digor dirazon : renta anezi eüruz, he hargha a enoriou hag a vadou, gweled eur bobl a-bez o stoui dirazi evel dirag he rouanez... ! Huñvre hag huñvre hepken, siwaz ! Bremañ pa'z on dihun, petra 'rin-me ? Dirazon an hent a zo teñval hag evel stanket. Distrei da Vreiz ? Êr ar Vro a leverer, a zo mad da barea ar halonou taget evel va hini-me.

Ha koulskoude nann ! Tehed er hoajou, pell diouz an dud ; eno gand skourrou gwez sevel eun tamm lochenn ha pedi Doue heb ehan, o soñjal e pedin assemblez gand Gwenn ? Ya, an dra-ze a dlean da ober. »

« Mar deo bolontez Doue, eme an drouiz, ne vezo ket lavaret en-devezo Laouenan klasket da zistrei. Koulskoude ar volontez da badoud er vuhez-se ne vez ket roet da beb den. Aon am-eus zoken, hervez da gomzou memez, na ve evidout eun doare da zigeri ha da astigeri bemdez ar goulï en da galon. Va lez ivez da lavared dit e rafes eun ermit treud dirag an Aotrou Doue, rag da galon diouhanteret, evel ma'z eo, em-eus difiziañs na ve ket atao en da spered ar plas kenta da Zoue.

Ma vijes bet payan, ar boan he-dije greet dit mond da zirankontr⁵³ ar maro. Bremañ, o veza kristen, e houzout hervez n'ez eo ket da vuhez dit. Mond a rez avad, dre zipit, da guzad anezi, gand aon na deufe unan bennag da brofita anezi. Ha ne deo ket an dra-ze evel en em laza da-unan ?

⁵² din : dellezeg.

⁵³ zirankontr : galleg. Ger bet savet gand an oberour.

Selaou eun den koz, en-deus desket dkiant diwar-goust ar bloaveziou... ; evid eun den boazet evel dout da dregas ha da vrezellekaad, an inouamant⁵⁴ a deufe buan. Kred ahanon : ar pare a gavi o kendelher gand an hent az-peus kemeret.

D'ober petra out deuet er vro-mañ ? Da-unan az-peus lavaret din : da denna eur bobl diwar he housk ; da rei dezi da houzoud ez eo c'hoaz eun dra bennag er bed. Lavared a reas bremaig, en aner ar fougerez. Ya ! gloar an den a vrezel, ne ra nemed taga ha distruja dre ma'z a war e hent, a zo vên ; da hini-te avad ne vezo ket.

Ar pez a ra e gwirionez gloar an den, da vihanna dirag an dud ha kredabl ivez dirag Doue, eo ar pez a vad en-deus greet, hag a jom war e lerh. Hogen da hloar-te a vo bet sevel eur bobl en he sav. Ar mennoz-se, me 'gred, a zo a-berz Doue.

Ma vije bet Gwenn amañ, hi he-unan a bedfe ahanout da jom heb dilezer da labour hanterhreet, a-veh komañset, a fell din lavared. Rag an Arvor ne vezo eur vro renevezet nemed pa reno enni ar Feiz, pa redo e gwazied he zud gwad kristen. Gwel neuze ha tost eo an termen euz da labour ?

Gwenn a zo ar skiant-vad ganti, ha marteze he-deus kavet al louzou a dle da barea, pa lavar dit selled en da vloaveziou tremenet, war-zu da vro Vreiz. Amañ, va mab, e teuan da respont d'ar goulenn kenta az-peus greet ouzin, a-raog ma'z om eet da gaoud va merh. Ya, pep hini ahanoh, Breiziz, deuet war zouar Arvor, a dle sevel tiegez, kaoud gwreg ha bugale. Va ali n'eo ket avad e klaskfeh gwraez e-touez va henvroiz. Evid mond da benn gand ar zoñj eüruz az-peus bet da renevezi Arvor, da renevezi Arvor dre ar Feiz kristen, e rankez teuler e-barz, evel ar goell en toaz, eun dornad famillou kristen : evid kaoud eur famill gristen e ranker kaoud eur vamm gristen. Da ober eur bugel, kristen beteg mel e eskern, n'eus ket a-walh gand gwad kristen an tad, bet e rank beza ivez lêz kristen ar vamm.

Hogen her gweled a rez, koulz ha me, nebeud om c'hoaz a gristenien, hag en on touez eo rouez ar plahed yaouank da zimezi. Ma selaouez eta va ali, e kasi kemennadurez da enez Vreiz evid lakaad degas dit danvez mammou kristen ahano.

Evid ar pez a zell ouzit da-unan, e tleez skwer d'ar re all. Daoust ha ken diêz-se e ve ? Eur wech c'hoaz ha n'he-deus ket Gwenn bizet ar wirionez ? Gouzoud a ran, da spered a nij aliez war-zu da Vro. Anzav ouzin : pa vezez er mareou-ze, daoust hag-eñ da enezenn goloet a hlazvez, en da dud, en da vignoned, chomet en tu all d'ar mor, e soñjez-te hepken, ha bremañ ha pa vez kent, a-hed hag a-dreuz da Vro-Hall, ar viktor bepred a-du ganez ? Ha ne deue ket dirag daoulagad da spered, dirag daoulagad da galon, e tlefen lavared, eur skeud a lakae ar galon-ze da lammed buannoh ?

Unan a oa : Ursula a veze greet anezi. Siwaz ! dreist va ment edo : merh eur roue 'oa, merh ar roue Dionok. Edo a-veh o ren he femzeg vloaz, pa 'm-eus dilezet Breiz, ha d'ar mare 'n-oa c'hoaz nemed eur vroñsenn, c'hwezet gand ar seo, dare avad da zigeri, ha da rei eur rozenn deuz ar re gaerra. Va spered, beb an amzer, dre ma helle kaoud eun nebeud didorr etre ar stourmajou, en em blij e o tiskouez din furm an hini ne greden ket sevel va daoulagad beteg enni, pa'z edon em Bro.

Em spered 'oa deuet da veza eur vaouez kaer ha fur, eun dra bennag heñvel ouz Gwenn, hag evel-se, o weled an hini ho-peus kemeret da verh, raktal e soñjas din kaoud dirag va daoulagad an hini a oa dija em spered, ha kerkent am-eus he haret.

« O ! va mab, setu ar zilvidigez, setu ar pareañs evidout ! Buan-buan, kerz da gerhad anezi ha dirag Doue ra vezo da bried ! »

« Siwaz ! meur a vloavez 'zo abaoe. Eur mare zo bet marteze hi ivez a zoñje ennon. Pa vezer a-bell e vezoh, siwaz ! buan ankounac'haet. Hi 'hell beza selaouet goulenn eun all ha beza bremañ e bried ! »

« Doue n'en-devezo ket aotreet ! Treuz, kenta ma helli, ar mor : eun dra bennag a lavar din emañ o hortoz ahanout. »

⁵⁴ inouamant : ger bet ijinet gand an oberour : enoe.

« Ne gredan ket mond gand aon 'raog eun taol all. Ne hell ket beza gwasoh eged an hin i en-deus skoet bremaig va halon. Peurober a rafe avad e labour, hag ouz an taol-ze ne hellfen ket herzel. »

« Pa ne greder ket mond on-unan emañ ar hiz da gas unan all e leh. Kas eur hannad. Goulenn a raio war ar memez tro gwerhezed yaouank da briejou d'az soudarded. »

« Ha ma'z on kemeret du-hont evid eur reder-bro, hanter-zoudard, hanter-laer, evel ma'z eus kalz ? – ha peadra 'zo pa n'am-eus ket gwelet distro pelloh. Ar heleier o vond keit-se a zastum meur a haou war an hent, hag ar wirionez penn-da-benn ne vez ket kredet. Daoust ha ger eur hannad a ve a-walh evid e rei da gredi ? »

« Unan 'zo hag a hell skriva war e daolennou koar ar pez az-peus greet, ha gwaranti gand merk e ziell ar pez ma'z out deuet da veza. Gouzoud a rez peleh ema da vignon Maksim ? »

« E gemennadurez ziweza hel lavare din ha ne gredan ket e ve lohet ahan... Ar goulenn greet gand Maksim a ve mad ; greet gand eun all, a zoñjan ennañ, e ve gwelloc'h c'hoaz. Ne gredan ket avad... »

« Ne gredez ket petra ? »

« Ne gredan ket goulenn digand ho mab ha diganeoh-c'hwi dispartia adarre an eil diouz egile. Ha koulskoude, hervez va zoñj, ar beleg Alan Fabianus a deufe ar gwella a-benn euz ar gevridi, gand ma kavo en tu all d'ar mor an eskob Marsellus. »

« Va mab a yelo ! Te, lak ober da houlenn dre skrid gand Maksim. »

« Hag ho kalon deoh-c'hwi ? ar mor a zo ken treiz ! »

« Va halon-me a zo o houzoud a-bell 'zo ouz ar boan. Plega a ranko da Vad ar Vro, kousto pe gousto.... Ha me ivez, me 'm-eus eur gevridi da fizioud enni. N'eus ket relijion heb beleien. Va mab e-unan amañ, petra 'raio ? An eost a zo dare war zouar Arvor. Doue, a dra zur, ker braz e halloud hag e vadelez, a hell degas deom eosterien euz Rom pe euz eul leh all. Hogen me a zo koulz ganen e teufe deom Feiz euz Breiz ; ha Doue, a zeblant din, a zelaou va fedenn. Meur a wech, dre va housk, am-eus gwelet listri o regi ar mor, ha warno beleien ar Hrist, beleien geltieg, o tond da zegas ar helou mad d'o breudeur Arvoriz. Bremañ e welan sklêr perag Doue a hentchas ahanom war-zu an Aotchou-mañ : da ziambroug ahanoh ez oa, Breudeur Vreiz. »

VIII

Ar “Steredenn-Vor“

Evel-se eh achuas an diviz etrezo. Ne gouezas ket avad ar mor. Ar pezh diêsa ‘oa kaoud eur vag vraz a-awalh da helloud ober en treiz etre an Arvor hag enez Vreiz. Bremañ e vez kavet n’eo netra mond euz Brest, pe euz Sant-Brieg, euz Sant-Malo pe euz an Haor-Nevez da Vro-Zaoz. Al listri dredan a dreuz buan ha peurluvia dizañjer ar Vreh-Vor. En amzer-ze avad ‘oa nebeud, zoken deuz al listri war lien. An Arvoriz, red dezo, evel m’on-deus gwelet, tehet e-kreiz koajou o Bro, o-devoa lezet da berisa⁵⁵ al listri o-devoa gwechall.

Meriadeg, gwir eo en-dije gellet gouenn eul lestr amparaillet⁵⁶ digand Maksim, dre ar memez kannad en-doa kaset dezañ evid gouenn eur roudenn skrid bennag da gomz evitañ en tu all d’ar mor, ma vije deuet ar zoñj-ze en e spered. O veza ma n’en-doa ket soñjet keit-se, e rankas gourhemenn d’e dud ober eul lestr nevez-flamm, ha diskouez dezo penaoz e felle dezañ e vije greet.

Heveleb labour, fardet gand tud a vicher, ne vije padet nemeur, rag d’ar mare ar vicherourien d’ober listri ne labourent ket c’hoaz dindan ar houarnamant, n’o-doa ket desket laerez an amzer, o chom da zora. Breiziz avad a rankas kaoud tri miz a-benn ober eun dra bennag a hellje harpa ouz ar mor braz.

N’oe ket bihan an abadenn, koulz all, da stleja beteg ar mor don, beteg ma hellje chom war neun, eul lestr ken pounner. Ar Vretoned a zo bet a-viskoaz pennou kaled, hag a-benn miz Gwengolo o lestr a oa o vrañskellad war ar gwagennou.

Mil-braz ‘oa, rag an avelioug foll a oa dare da hweza ha nebeud a zale a vije, ar beleg Alan ne hellje ket distrei a-raog ar goañv. Ar re a oe dibabet da ober martoloded a lakaas eta pres da zeski o micher nevez. A-benn hanter ar miz ‘oant gouest da ambrega⁵⁷ o lestr.

Deuet ‘oa ar mare evid Alan hag ar genseurter roet dezañ gand Meriadeg da fizioud o buhez er mor treiz, war o hrogenn gwall digonfort. Kaoud a reas en e galon a veleg nerz a-walh da zelher e zaelou en eur gimiaada diou e dad hag e hoarezed, goude beza o briatet stard war boull e galon, daoust ma ouie e helle beza ar henavezo-ze eur henavezo er Baradoz.

Piou ‘oar petra ‘deuio an den da veza pa ne vezo etre eñ hag an islonk nemed tammou dister a goad ? Evid an neb en-deus gwelet ar mor en e gounnar hag an avel-feulz o c’hweza, ne jom nemed eur fiziañs : pedi Doue hag ar Werhez da ziwall ar veajourien.

Setu ar pezh a rejont, Laouenan hag e zious verh. Breiziz hag Arvoriz, goude beza reketet beaj-vad d’ar “Steredenn-vor“ : an ano-ze a zo bet roet d’al lestr, hervez c’hoant Alan Fabiennus. Ar bedenn a badas keit ha ma helljont gweled ar gouelioug gwenn, sorohellet⁵⁸ gand an avel mad, a boulze al lestr war-eeun d’an hanternoz.

Kerz, kerz skañv ha seder, lestrig breizad ; desk an hent, a dle unani an diou Vro !

Setu bremañ al lestr teuzet en tu all d’ar heinvor. Pep hini a zistro d’e lochenn pe d’e labour.

Ar Honan Meriadeg en-doa karget ar beleg da zaludi ezuz e berz priñsed Vreiz. D’ar re en-doa anavezet gwechall, en-doa klasket e-touez e breiziz a vrezel prezañchou⁵⁹ kaer, braoiogou aour hag arhant. Eur walenn pe vizaoued, hep priz, en-doa fiziet ivez en e vignon Alan, hag ar beleg a dlee kinnig ar walenn-ze, gwalenn an akord⁶⁰, da Ursula, mar doa chomet da hortoz anezañ, ma falveze dezi beza e bried.

⁵⁵ da berisa : galleg : da vond da goll.

⁵⁶ amparaillet : galleg : renket.

⁵⁷ ambrega : selled ouz “ambreg“. Marteze “ambrouga“

⁵⁸ sorohellet : avel e-barz evel pa vefe eur “zorohell“.

⁵⁹ prezañchou : galleg : roadou.

⁶⁰ akord : galleg : emgleo.

E galon a oa dihabaster ⁶¹meurbed ha peb unan moarvad a vije bet eveltañ. Evid rei tregas d’e nervennou re imoret, ez eas da ober eur bale e-touez ar zoudarded en-doa diaraog lezet a-doulladou war e hent.

Ar veaj ne oe ket dibrofid evid tud Tro-milin, rag, pa zistroas, Meriadeg a oa gantañ anevaled a bep seurt, a ginnigas e prof d’e vignoned. Gwelet en-doa pegen dibourvez ‘oant, hag e galon he-doa desket dezañ petra da ober. Ar zaout evid o lêz – hag ivez al labour a vije gellet d’ober ganto – an deñved evid o gloan a oe dreist-oll degemeret gand levenez. Benviajou a beb doare a oa ivez da heul. Mall ‘oe yevia⁶² eur houblad ejenned, o staga ouz eun alar nevez-flamm. An oll a oa deredet. Nebeud deread e ve euz da ferz lavared e chomas digor o genou ganto da zelled ouz an alar o regi an douar hag o tistrei ker kaer e vommou ; ha koulskoude petra da lavared ken evid merka o zouezamant. Hag arabad c’hoarzin goap dezo, pe me ‘houlenno diganeoh, tud euz va amzer, ped genou a veze digor en ho leuriou pa deuas en ho touez benviajou a hiz nevez, evel an dornerezou dre dan pe dre eoul.

Laouenan bremañ a oa dineh evid e bobladig tud diwar-goust an amzer da zond.

A-raog ha goude distro ar Honan, n’oe ken ano nemed euz ar re o-doa kemeret ar mor gand Breiziz Mor-tro-lez koulz ha gand an Arvoriz, rag an eil rumm hag egile en em gave aliez, e milin Barravel dreist-oll. Eno Barravel a oa mestr hag ar gaoz a oa dre wir dezañ. Daoust ma ne ouie ket muioh eged ar re all, e ranke respont da e-leiz a houlenno, klask merka pegeid amzer a oa red d’al lestr da vond ha da zond, pegement a zervichou a ranke Alan da gaoud, evid dond a-benn euz e oll gefrediou. Lavared a ree : hirio e tleont beza o touara, pe : hirio ar beleg a hell beza e lez Kaerleon, pe dirag ar Roue Dionok.

Ne ouie ket zoken nag hirder na lehed ar vro a oa en tu all d’ar mor, ha n’eo ket souez, ha koulskoude an oll o-doa fiziañs ennañ hag a eve e lavarou.

Keit ma n’oe ket degouezet an deiz merket gand Barravel da zistro ar “Steredenn Vor“, ne oe ket eta re a jestre en dud. Hogen tremen a reas an deiz-se ha re all, heb n’o-dije an dud pignet war an tevennou gwelet an disterra gouel oh en em zistaga en tu-mañ d’ar hein-vor. An deveziou a dremene, hir meurbed evid ar re a oa o hortoz : netra ne deue ; an anken a darzas er halonou. Daoust ma ouie pegen nebeud harp o-doa komzou Barravel, Meriadeg e-unan a deue da veza gwall nehet. Daoust ha ne rankjent ket gortoz en nevez-amzer ?

Pedi hag aspedi a reent : daoust ha Doue a jomje bouzar ouz o fedennou ? Gwragez ar vartoloded pe ar besketerien a oar peger braz anken a speg en o halonou, pa vez ar pried war vor ha pa ne welont ket liou anavezet e vag o tostaad ouz ar porz d’ar pred merket dezi gand ar mare, pe c’hoaz ar re o-deus o zud a-ziavez bro, pa vez tremenet eur zizun pe ziou abaoe an deiz m’o-doa prometet beza distro.

Piou zoken n’en-deus ket gouezet petra eo an anken-ze e-doug ar brezel on-eus greet siwaz ! nevez-gwelet ? rag rouez ‘oa moarvad ar re n’o-devoa na kar na mignon e-kreiz an tan, ma hellent euz eur mare d’egile kleved ez oa bet an hini a garent gwall-varhagnet pe lazet. M’ho-pije gellet neuze lenn e kalon ar vamm pe ar wreg ar beh a veze warni pa jome an hini a garent, eun daou pe dri devez muioh eged ar hustum, heb degas euz e gelou, neuze e komprenfeh e pe stad edont e Mo-tro-lez hag e Tromilin, e pe stad edo dreist-oll Laouenan koulz hag e ziou verh ha Meriadeg.

Ar re ne vijent ket kemeret gand o labour, a bigne bemdez war an tevenn, fiziañs dezo koulskoude da weled en deiz-se oh en em ziskouez en dremmwel hag o kreski war gein bolzennet ar mor diou askell gwenn ar “Steredenn“.

An amzer koulz all a drouz ouz an tu fall. Avel a zavas, avel gwalarn ; an houlenno a hweze, a deue da veza menezioù, a darze gand eun trouz spontuz war ar herreg pe a gase lark o eonenn war an trêz a-barz mervel.

⁶¹ dihabster : dihabask.

⁶² yevia : “gevia“ er skrid orin. “yeva“, lakaad ar “yeo“.

O ! Doue, diwallit ar gristenien geiz a hell beza war ar mor garo ! Eun deiz ma'z edo an avel en e wasa hag ar mor fuloret muioh c'hoaz eged en deveziou all, n'ez oa chomet war an tevenn nemed or mignon Barravel. An oll o-devoa soñjet : ha pa ve ar "Steredenn Vor" a-wel d'an Arvor, foll e ve dezi, dre eun heveleb amzer, klask douara, hag 'oant distroet d'ar gêr nemetañ.

Hogen Barravel a welas, a zoñje dezañ, eun dra bennag oh en em zistaga teñvalloh e-touez mogidell ar hein-mor pe an dremmwel. Gand aon da fazia e chomas eur pennad mad da zelled, ha pisa ma helle : dizale n'eus douetañs ebed evitañ ; eun dra bennag a oa o neun war lein ar mor, gwech a-wel, gwech kuzet e-touez an tarziou mor gwenn, eur vag kredabl ha tud e-barz heb mar ! Paour-kêz tud !

Poulzet gand an avel ha gand ar mare a-unan e teu buan war-zug an douar : kreski a ra a daol-lagad. Barravel a wel bremañ n'eo ket eur vag vihan eo ; eul lestr an hini eo, eul lestr en-deus kollet e ouel ha gwern ; anad eo ne zent mui ouz ar stur ; Aotrou Doue ! ha ma ve ar "SteredennVor" !

D'ar red Barravel a ya da gas ar helou ; raktal kement hini a hell bale a gerz war-zug an aot hep teurel evez ouz an trêz-nij pe ar "hanaviz", a zall o daoulagad, a zank en o hrohenn beteg ar beo. En aner ar wazed a bed hag a asped merhed ha bugale da jom er gêr ; n'int ket selaouet. A-veh ma kaver unan da reded beteg Mor-tro-lez, da rei kelou euz an darvoud a zo da gaoud.

Diwar an tevenn e heller gweled en-deus al lestr e hent merket gand ar gwalleur, rag, dihalloud ma'z eo d'en em houarn, ne hell ket beza saveteet gand dorn an dud : eeun-pik ez a d'ar garreg. An dud a ziroll etrezeg ar garreg-se, darn hardisoh a ya warni keit ha ma hellont, beb beza e riskl da veza skubet gand an tarziou, darn all a ya d'an daoulin dirazi, war leton berr an tevenn : oll e pedont, o hortoz ar pez a dle en em gaoud, ma ne ra Doue eur burzud.

Mantruz eo gweled ar mor en e gounnar, an tarziou eonennet o reded an eil war-lerh egile, o wintal an eil war egile, oh en em hweza, evel da zastum o oll nerz a-barz steki ouz an douar, a vennont freuza en o imor. Koulskoude an Dorn gallouduz en-deus roet kemend a nerz d'ar mor, en-deus ivez savet ar garreg da ziwall an douar, hag ouz ar reier an tarziou a deu d'en em vruzuna. An dour-mor a strink en êr, freuzet e kant ha kant mil paterenn a gouez e-giz ar glao c'hwero beteg war ar re a zo war an tevenn. An trouz a zo gouest da vouzara eun den, hag, evid en em gleved, an dud a rank sevel uhel o mouez. O ! mor diêz, pa vezet dirollet da vad nag ez out gouest da rei da gompren d'an den pegen nebeud a dra eo dirag an Hini en-deus krouet ahanout !

Al lestr paour a gendalh e redadeg d'ar maro, brallet tu-ha-tu, a-wechou douget war eur menez dour, en heveleb doare ma ve kredet ema dibrad etre ar mor hag an neñv, dizale taolet en eun toull ken don, ma ne vez mui gwelet, ha ma heller soñjal bep tro ez eo konfontet⁶³. Ema tost bremañ. Breiziz hag Arvoriz a hell anaoud o henvroiz : ya, siwaz ! ar "Steredennvor" eo a zo dirazo !

Eun den a zo en e zav. Gweled a reer e komz ouz e dud, o tiskouez dezo an Neñvb hag o rei an absolvenn diweza dezo gand an dorn a jom diampech, rag gand an dorn all e rank en em starda ouz eur pennad-gwern a zo chomet, evidid mired na ve sammet gand an tarziou.

War an tevenn, gand ar re all, ema e dad, rannet e galon gand an enkrez : ha piou ne ve ket ? Ar vugale o-unan, daoust ma ne gomprenont ket mad a-walh koulskoude ar pez a zo o vond d'en em gaoud, a en em ro da ouela hag a guz o fenn e-touez sae o mamm.

Setu ar mor trubuiluz : setu eñ ouz ar garreg ! An oll a gloz o daoulagad evid chom heb gweled al lestr oh en em zrailla, o lezer o diousskouarn hepken distank da zelaou ar strakadenn, a lavaro dezo peur e vezo peurachu an darvoud. Hogen n'eus strakadenn ebed. Eur youhadenn a levenez a ra dezo digeri o daoulagad. Dre vurzud ar "Steredenn vor" he-deus

⁶³ konfontet : ?

treuzet etre diou garreg, douget gand eun tarz brasoh eged ar re all dreist ar reier kuzet er mor. Gand an herr, he-deus kemeret, ez a da steki ouz an trêz : an tarz, o tistrei, n'en-deus mui nerz a-walh da zibrada anezi ahano. Prim-ha-prim an eor a zo taolet war ar zeh. Ugent, tregont gwaz a zo raktal krog ennañ. N'eus mui aon ebed da gaoud : n'eus mui nemed gortoz ar mor da ziskenn ; an dremenidi a hello douara ha briata ar re a zo ouz o gedal.

Eur martolod ne fell ket dezañ gortoz ar mare-ze. Lammed a ra er mor.

Siwaz dezañ ! Eun houlen gwasoh eged ar re all a zo treh d'e nerz ; an trêz a deh a-zindan e dreid ; koueza 'ra hag a-raog ma hell enebi eo sachet gand an tarz, o vond war e giz, war-zug an islonk.

Strobet gand e zillad, ne hell ket en em zikour : eun den kollet eo !

Setu eun all o tilamm euz ar vag. Neun a ra evel eur pesk ; gouzoud a ra en em lakaad a-benn d'ar gwagennou ; gounid a ra, gounid a ra : emañ e-kichenn an hini a zo o vond da veuzi. Hemañ a wel pe a zant eun dra bennag en e gichenn, ha gand dizesper ar maro e krog ennañ a-vriad. Gwalleur dezo o-daou ! Ar saveteer a zo speget e ziouharr evel etre dent eun durkez. Kaer en-deus en em zifreta, ne hell ket lakaad egile da ziskrapa. Ma hellfe da vihanna abafi anezañ ? Ne hell ket distrei outañ. Eur mare, gand nerz e ziuovre hepken, e hell chom war ar mor. Pouez an daou gorv avad a zo re evitañ : anad eo e skuiz buan. Eun tarz a holo anezo o-daou ; gortoz a reer ma teuint adarre war horre. En aner ! ar mor a vezo o bez, pa, ma restaol anezo, ne restaolo nemed korvou maro !

Hag a-hont war an tevenn an drouiz Laouenan a zo kouezet, semplet. Evel an oll en-deus anavezet an hini en-deus klasket savetei e vuhez d'ar paour-kêz martolod, hag a zo maro gantañ : e vab eo !

Pell e chomas semplet, hag aon a oa na vije ehanet da vad e galon da lammed. Bez'e oa koulskoude euz an dud-se ha ne hallont mervel nemed dre ar gozni, greet ma'z int diabarz ha diavêz evel gand dir, ha dir mad na dorr nemed peurgaset gand an amzer, pe zebret gand ar mergl. A-benn eur pennad mad, Laouenan a deuas e anaoudegez dezañ. E zaoulagad, o weled a-nevez sklêrijenn an deiz, a daolas eur zell war an dud, a oa bodet en-dro dezañ. En o zouez ez oa na anaveze ket, unan dreist-oll, eur groaz gantañ en e gerhenn. Goude e welas ar mor hag ar zoñj euz an darvoud a zistroas dezañ. An dour a deuas en e zaoulagad ; e vuzellou a fiñvas ; an den, a oa gantañ ar groaz, soublet warnañ, a dostaas e skouarn : a-walh a ouiziegez en-doa euz yez an Arvoriz evid entent ar pez a lavare : « Va Doue, ho polontez bezet greet, nan va hini-me ! Gwerhez, Mamm Doue ha va Mamm, kennerzit ho servicher ma hello dougen e groaz, heñvel ouz hoh-hini-C'hwi ! »

E-pad ma'z edo Laouenan kollet e anaoudegez gantañ, ar re a oa war al lestr o-doa gellet douara, ha dirag an den-koz-se edont sebezet oll : klevet o-doa edo dirazo tad ar beleg en-doa roet e vuhez. An hini or-beus gwelet o talher tost d'an drouiz hag a zo evitañ sellou kenta hemañ, a zo ivez unan euz beleien ar Hrist. Brasoh eo zoken : resevet en-deus galloud an Ebestel da ober beleien all : bez' ez eo an eskob Marsellus.

Hemañ a gavas raktal en e galon a veleg ar homzou a dle, evel an eoul, louzaoui ha dousaad gouliou ar galon. Lavared a ra da Laouenan emañ e vab o hortoz anezañ er Baradoz. Den gwelloc'h egetañ, Marsellus ne oar petra eo bet Fabianus war an douar, peger braz 'oa e zantelez, e garantez evid an eneou, e aket d'o gounid da Zoue. Ha n'ez eo ket maro o rei an testeni brasa a garantez a oufe eun den da rei ? Evitañ n'eus douetañs ebed : Doue en-deus raktal roet digor d'e zervicher en e Varadoz.

An diou Werhez yaouank a gemere o lod euz ar homzou-ze ivez. Ma n'he-doa ket ar boan-galon lakaet anezo da zempla evel Laouenan, eo abalamour an daelou, dirollet euz o daoulagad raktal m'o-devoa komprenet an darvoud, o-doa diskarget eun tammig ar pez a oa arez er galon. Bremañ gand Laouenan e ouelont atao. O daelou avad n'int mui c'hwero. Daoulagad o ene, hentchet gand komzou an eskob Marsellus, a ziskouez dezo o breur hervez ar garantez o ren dija e-kreiz an eürusted e barr ar Baradoz.

Eur helou all estlammus a sklases kalonou Breiziz koulz ha re an Arvoriz o-unan, pa hellas ar re a oa diskennet diwar al lestr konta o beaj. Alan a oa deuet a-benn, dreist peb fiziañs, euz ar gevridi fiziet ennañ gand ar Honan Meriadeg. Kavet en-doa war-dro tri-hant plah yaouank da dreuzi ar mor, evid mond da glask eur pried war zouar Arvor. War ar “Steredenn-vor“ ‘n-oa gallet kemered nemed kant anezo. An nemorant a oa pignet war eul lestr all brasoh.

Ursula he-unan he-doa goulennet gand kemend a nerz pignad ganto, ma oe ranket asanti ganti. Hogen al lestr-se a oa bet paket gand ar memez barr-amzer en-doa kollet e stur hag e-leh dond war-zug Arvor, an avel foll en-doa poulzet anezañ war-zug ar Zao-heol. Petra oant-i deuet da veza ?

Diêz e ve rei eur skeudenn demeuz rangalon Meriadeg. Martoloded ar “Steredenn-Vor“ a glaskas rei dezañ fiziañs : al lestr a oa kalz kreñvoh eged o hini hag a helle herzel gwelloc’h ouz ar mor garo hag ouz an avel. A-dra-zur, an avel o veza chomet pell er memez arroud, e vijent poulzet lark hag eet pell da zouara.

« E pe leh, a zoñj deoh ? », a houlennas ar Honan.

I a respontas : « Kredabl e bro ar Zaozon. »

Meriadeg a oa bet o vrezellekaad war an tu-ze ; anaoud a ree krizder an dud a oa o chom eno, tud ouspenn hanter-ouez hag enebourien gounnaret da’r relijion gristen. Lavared a eure eta en eur huanadi :

« Salv dezo beza eet da strad ar mor kentoh eged beza kouezet etre daouarn an dud-se ! »

An oll a oar, dre ar pezh a zo en em gavet, en-doa abeg da zoñjal ha da lavared an dra-ze.

Pell e vezo koulskoude a-barz ma teuio ar brud da zegas dezañ ar helou estlammuz euz merzerenti an hini a dlee beza e bried hag hini he henseurtezed reuzeudig.

Kalon an den en-dez neudenn an esperañs keit ha ma chom an disterra danvez fiziañs. En despet d’e skiant, en despet d’ar pezh a ouie euz krizder heb ano ar pobladou tud ma’z oa, moarvad, kouezet en o zouez Ursula ha gwerhez Breiz, ar Honan a hortoze bemdez, a hortozo beteg ma teuio eun deiz eun testeni, n’oe ket gouest da zislavared, da droha da vad neudenn e fiziañs. En deiz-se e galon a vezo skoet evel gand taol ar maro.

N’eo ket va mennoz lavared deoh perag al labour gaer digoret gand an den, a vez greet anezañ. Konan Meriadeg n’eo ket eet da benn, perag an Arvor n’eo ket bet renevezet azaleg neuze hag a rankas gortoz meur a vloavezh a-barz dond da veza ar vro gristen heb he far, a zougo an ano a Vreiz-vihan. Ha ne deo ket an taol-ze a zo bet pennabeg ? Diwar neuze, Meriadeg ne rey mui nemed langisa : soñjal a raio dezañ e talv re ar maro da zond da falhad ar paour-kêz buhez, a vezo evitañ hiviziken eur zamm. An ober-braz, en-doa digoret klas dezañ, a jomo euz e zilerh, koulz lavared, a-zav. Rag Withur, Even, fiziet enno mennoz ar Honan, a fallgalono ivez o weled Breiziz o vond diwar o zro, deuet da inoui war zouar Arvor, hag o houlenn distrei d’o bro. Barnet eta en-doa Laouenan hevez ar furnez pa lavare e ranke beza, evid staga soudarded Breiz ouz an Arvor, ouspenn eun ti, hogen eur familh.

Ind-i a jomo koulskoude gand eun nebeud re all evel diazez eun ti taolet en douar pell a-raog ma vezo soñjet sevel an ti. O ano hag o gouenn a vezo c’hoaz beo, pa deuio da vad Breiziz en tu-mañ d’ar mor.

Petra eta ‘oa deuet da veza Meriadeg ? En e galon beuzet e weljont en-doa soñjet ‘n-oa bet ker gwaz skoet gand Doue, nemed da zistaga anezañ diouz kement a dremen. N’eus nemed Doue hag a jom atao, n’eus nemed Doue gouest da garga, da reiza kalon an den gand an eürusted ma red bepred war he lerh – en aner pa ne dro ket ouz Doue evid he goulenn digantañ. En eun draonienn, eun nebeud leoiou diouz Mor-tro-lez, pell diouz daoulagad an dud, ez eus eur Honan Meriadeg da guzad e rangalon diremed, ha da houlenn digand Doue, a-benn diwezatoh, an eürusted-se, a ouie ervad beza dinahet outañ er bed-mañ⁶⁴.

⁶⁴ a-benn diwezatoh, an eürusted-se, a ouie ervad beza dinahet outañ er bed-mañ : **notenn gand an oberour** : Ma n’eus ket bet, evel a leverer, a Gonan Meriadeg, Traoù-Meriadeg, e parrez Sant Yann-ar-Biz, a dle beza bet leh distro pe Beniti eur Meriadeg all bennag. Eur wech c’hoaz, arabad rei d’ar pezh a skrivan amañ, brasoh talvoudegezh eged na roan va-unan – talvoudegezh eun dra savet gand va spered diwar netra.

Re all a deuio hag a grogo a-nevez el labour ; ar re-mañ ne vezint ket tud a vrezel ha ne vezo ket soudarded ouz o heuill. Koulskoude, gwelloc'h eged ar Honan brudet ha gallouduz, e kasint da benn an ero. Da vihana an Arvor a zo bremañ anavezet en enez Breiz, ha Breiziz a ouezo da beleh tehed, pa deuio ar Zaozon villiget da waska anezo. Koulz all eur wezenn ne zoug ket he frouez atao raktal ma'z eus promesa dre ar bleuniou a holo anezi. Ne oe nemed kant vloaz da houde, pe war-dro, ma oe gwelet an Arvor, labouret gand deskibien an den santel Ildut, o tougen frouez puill evid an Neñvou.

Eur helou all ivez a deuas gand Marsellus hag a reas plijadur meurbed da Laouenan ha da Agnès ha muioh c'hoaz da Wenn. Kavet en-doa war e hent eun den yaouank, a veze greet Patrig anezañ ; ober a rejont beaj an eil gand egile, o veza ma tistroe Patrig d'ar Skos, al leh m'oa ganet, gand ar zoñj da dreuzi ar wazenn-vor evid mond da enez Iwerzon, a beleh 'oa ar ouenn anezañ, da zeski d'e genvroiz anaoud Jezuz-Krist. An den yaouank-se en-doa, e vije lavaret, eur galloud dreist galloud an den. Meur a wech Marsellus en-doa gwelet anezañ oh ober burzudou ha n'oant ket pell diouz beza miraklou.. Doue a dlee kaoud eur zoñj bennag warnañ, ha da gredi 'oa e vije klevet ano anezañ diwezatoh. Hogen Patrig a oa niz da Vartinus, a halve-eñ Marzin⁶⁵. Marzin, emezañ, en-doa dilezet ar vicher zoudard, evid en em denna gand eur vozad mignoned, deuet da da veza menh eveltañ, war ribl ar ster Loire, e Bro-Hall. Euz al leh en-doa dibabet evid beza e kouent, ez ee a-bell hag a-dost da gas kelou mad an Aviel, zoken beteg an Naoned. Beleget 'oa d'ar mare, ha, daoust peger yaouank badezet 'oa c'hoaz, 'oa meneg a Rom da rei dezañ ar garg a eskob. Pebez levenez 'oe evid Fabianus klevet eun heveleb kelou euz e vignon ! A-greiz kalon e trugarekaas an Aotrou Doue, heb beza koulskoude re zouezet.

Gwenn ivez a zridas he halon. Skwer Martinus avad a lakaas da ziwan en he spered eur zoñj, a zizoloas raktal d'an Eskob Marsellus. Ha n'ez oa ket evid ar merhed eun doare d'en em rei gwelloc'h c'hoaz da Zoue, eged o chom e-touez an dud goude beza gouestleto gwerded da Zoue ? Ha ne helle ket ar merhed ober evel a ree ar veneh, beva en eul leh distro, o komz ouz Doue hepken, goude beza en em gonsakret Dezañ a-wel d'an oll ha dindan skoazell an Iliz ?

Marsellus a eilgerias da'n dra-ze ez oa e Bro-Hall eskibien, a astenne o daouarn war ar gwerhez, a felle dezo en em rei da Zoue, hag e-giz merk euz ar hinnig a reent da Zoue, a roe dezo eur ouel-wenn a dleent atao delher war o fenn.

Eun dra koulskoude a reas da Wenn marhata : eur zell a daolas war bleo arhantet an hini 'oa boazet da eñvel he zad. An Eskob a welas ar zell-ze ha dre eno e kemeras tro da rei da entent e falveze dezañ rei da Laouenan an urziou sakr, hag evel-se Gwenn a hellje, a dlefe zoken kimiada dioutañ.

Laouenan a enebas a-zevri, o lavared n'ez oa ket din⁶⁶ da veza beleg ha da skuill gwad ar Hrist war an aoter, eñ, en-doa ken aliez lakaet da reded, war an taoliou-mein, gwad divlamm en enor da fals doue ar Gelted. O nann !

Marsellus a zalhas mad : Laouenan a rankas senti. Red 'oa rei pastored pe mesaerien d'an deñved a oa en em roet d'ar Pastor mad, hag ivez re all a deuje c'hoaz da greski ar strollad, pa vijent galvet.

An eskob e-unan a zeskas dezañ ar pez en-doa c'hoaz da zeski, goude kenteliou Gwenn hag Agnès, goude an divizou en-doa bet gand e vab. Laouenan n'edo ket e-unan war ar studize. An hini a oa bet drouiz eveltañ, Barravel a oe skoliet eveltañ war an traou a zeree ouz eur beleg gouzoud.

⁶⁵ Marzin : notenn gand an oberour : N'ez eus ket gallet, evid c'hoaz, diskouez sklêr a-walh peseurt kerentiaj a helle beza etre Sant Martin ha Sant Patrig, patron Iwerzon. Ne gaver ano deuz ar gerentiaj-se nemed en daouzegved kantved. Neuze hepken eo bet roet Conchesa, mamm Sant Patrig, da hoar da Zant Martin. Eun den eo diêz a-walh da gredi pazegwir Sant Martin a zo genidig euz an Hoñgri. An Aotrou Leroy de la Marche, en-deus skrivet Buhez Sant Martin, ne zikouez ket kredi re er gerentiaj-se.

⁶⁶ din : dellezeg.

O veza m'en-doa mall Masrellus da zistrei da Vreiz, al labour-ze a rankas mond buan endro ; an deiz a deuas eta dizale ma hellas an Eskob astenn e zaouarn, o rei dezo ar galloud da bardoni ar pehejou, da ginnig sakrifis ar gristenien, da brezeg ar Hrist d'ar poblou.

Er memez deiz, diou werhez o-doe euz e zorn gouel wenn ar Gwerhezded konsakret, rag Agnès he-doa lavaret : »El leh ma vezo va hoar, me 'fell din beza ivez. »

War ali an Eskob ez ejont o-diou da veva en eul leh distro. Eul lochenn zister, toet gand balan, a oe savet dezo ; ne yeas ganto nemed an traou na heller ket da ziuered. An Arvoriz a dlee kas dezo bep sizun eun nebeud bara. Gand dour eur feunteun, a rede e-kichenn, setu ar pezh o-devezo hiviziken evid souten buhez o horv. O ene avad a vagint dre ar bedenn, dre eur bedenn koulz lavared heb ehan ha n'ez aint etrezeg an dud nemed evid kaoud gwelloc'h c'hoaz o Doue, pa veze rannet d'ar gristenien bara an Êlez, or Zalver Jezuz e sakramant meulet ra vezo an Aoter.

Marsellus a roas urz dezo koulskoude da hortoz eun devez bennag, ma helljent kemered perz en overennou kenta an daou veleg nevez. O ! an overennou kenta-ze a oe eur gouel Baradoz hag en aner e kleskfe pluenn eun den rei an depegn anezo.

Amañ, gand Laouenan e rankom lavared kenavezo dezo, heb gouzoud penaoz ez aint beteg penn o beaj er bed-mañ ; heb gouzoud ha dond a raio ar helou da Wenn e vezo bet konvertiset he zad gand Martinus, ha Fabius an Naoned deuet da veza evel-se breur dre ar Feiz da Fabius madelezuz Rom.

Ne jomom ket kennebeud da hortoz ar himiad etre Barravel hag e familh, na da vuzulia pegen tenn sakrifis en-doa greet e zoñj da ginnig da Zoue en deiz ma 'n-doa goulennet beza beleget. Rag e volonte dezañ a zo mond da embann ano ar Hrist larka ma hello hag ispisial d'ar rumm Arvoriz ma'z int dispartiet diouto. Eur wech c'hoaz n'om ket evid dale, rag Laouenan en-deus mall da vond en hent.

IX

An Drouiz-Meur Kannad an Aviel

Rag en hent e fell dezo mond. Marsellus, oh astenn e zaouarn warnañ evid e velegi, a zoñje dezañ ober eur beleg stag ouz an diou gêriadenn nevez. Fae ‘oe gantañ eta pa glevas peseurt youl a oa e kalon Laouenan. Klask a reas distrei anezañ diouz eur mennoz a dize beza beza ker poaniuz ; diskouez dezañ pegement a ezomm a oa anezañ eno ; rei dezañ da gompren, gand an oad en-doa, ne hellje ket mond a-bell. Laouenan a eilgerias e kleve en e ziabarz eur vouez a lavare dezañ mond ; ‘oa prest da zenti ouz an Eskob ; e seblante dezañ koulskoude e vije kement-se mond a-eneb bolontez Doue a ree eun dever d’an hini, a oa bet drouiz-meur, mond d’en em zislavared goude beza poaniet kement da zelher e genvroiz en o dallentez. O weled pegen habask e komze, Marsellus a welas n’oa ket an dra-ze eur froudenn, a deue a-berz eun den a vije evel mezviet gand an eürusted kenta roet dezañ gand gras ar velegiaj, e helle beza an dra-ze eun ali nerzuz a-berz Doue, ha ne gredas ket enebi.

Lavared a reas da vihanna ‘oa mad dezo o-daou, Barravel hag eñ, mond an eil gand egile, e vije êsoh buhez evito. D’an dra-ze adarre Laouenan a respontas n’edo ket evel-se e zoñj. Falvezoud a ree dezañ ne jomfe rumm ebed euz an Arvoriz hep klevet ano Jezuz-Krist⁶⁷. Hogen o vond pep hini euz e du e welint kalz muioh a vro.

Ranna a eure eta al labour etre Barravel hag eñ. O veza ma ‘n-doa klevet gand ar brud ez oa an drouized kalz stankoh er Huz-heol, ha dreist-oll en enezennou a oa eted⁶⁸ an douar-braz, e kemeras an tu-ze evitañ. Barravel en-doe en e rann Bro ar Wenediz ha Bro-Dreger, gand e garg da zistrei beb ar mare da Vor-tro-lez ha da Dromilin, evid maga an eneou a oa eno gand bara ar zakramantchou.

Doaniuz meurbed ‘oe da Wenn ha da Agnès kimiada diouz an hini a dalveze tad dezo ; ker poaniuz ‘oe da Laouenan dispartia diouto. Pa deuas ar mare d’ar himiad garo, e hellas koulskoude moustra a-walh war e galon evid chom heb diskouez pegement ‘oa rannet ar galon-ze. Jezuz, pa houlenn dougen ar groaz d’E heuill, a ro atao nerz d’he dougen.

Laouenan a gemeras e vantell hag e vaz, ha setu-eñ a-dreuz koajou h lanneier da brezeg e Vestr !

N’edo ket o kredi e hellfe gounid d’ar Feiz an oll rummou Arvoriz en-doa kemeret en e rann. Gouzoud a ree en-doa nebeud da veva hiviziken. Mond a ree evel an hini a ya mintin-mad d’ar park da zigeri klas a-raog ma ‘n em gavo an alar hag ar jao, evid ma vezo gellet staga raktal da ober labour founnuz. Gouzoud a ree e teuje, abred pe ziwezed, misionerien enez Breiz hag evid ar re-ze edo o tigeri klas.

Mond a ree a-gleiz hag a-zehou, harluet aliez, a-wechou gwallgaset, ha meur a dro, ar paour-kêz koz, e-leh kaoud taol da azeza outi hag eun dornad plouz da rei didorr d’e gorv, brevet gand ar bloaveziou ha muioh c’hoaz gand skuizder an deiz, a veze kaset a-daoliou mein er-mêz euz ar gêriadenn, eüruz koulskoude, rag a-raog en-deveze kavet tro da gomz euz Jezuz-Krist. Aliesoh avad, eged bara, mez gouez ar hoajou a veze e vagadurez. Ne glemme morse, pe ma klemme ‘oa abalamour e genvroiz ne falveze ket dezo selaou mouez ar wirionez.

Laouen ‘oa ouz e boan e-unan, o houzoud⁶⁹ n’eus eost ebed hep poan. E hoant a yee larkoh : soñj en-doa pegen tost ‘oa bet dezañ gounid ar gurunenn, en-doa gwelet en e

⁶⁷ hep klevet ano Jezuz-Krist : **Notenn gand an oberour** : Amañ adarre e tegasan da zoñj e hell beza kemm etre ar wirionez hag ar pez a skrivan. Troet eur hirio ouz skrijenn ar skrid koz, a vez skrabet muioh a zoare, da gredi n’oa chomet nikun en Arvor euz Arvoriz ar ouenn goz. Pa ez oant bet lazet gand ar Romaned ha gand an dud gouez dirollet euz ar Zao-heol war or Bro : pe ez oant en em doueziet gand an estren, hag o-doa kollet evel-se hag o yez hag o relijion. Abaoe m’am-eus savet an tamm skrid-mañ, an Aotrou Klavez, Person ha Dean Lez ‘n Even en-deus lakaet moulla eul leorig : *Les Pierres de la Palvie en Bro-Leon*. Gweled petra ‘lavar eno pajenn 9 ar gement-se.

⁶⁸ eted = ? “e-tal”

⁶⁹ o houzoud : koz eo ar fazi-ze, deuet euz ar galleg ; pa ouie...

huñvre,pa oa bet war-nez beza labezet gand e dud e bro ar Wenediz, d'ar mare ma anzavas outo 'oa kristen. Perag Doue en-doa dinahet outañ neuze e gurunenn hag e dron a verzer ?

En e galon e pede Jezuz da restaol dezañ hag e gurunenn hag ar plas-se, da ober dezañ skuill e wad Evitañ.

Fiziañs en-doa da veza selaouet, fiziañs e teuje e wad da drempa douar Arvor evid ma vije drusoh gwezenn ar Feiz.

Hga ez ee, ez ee heb dale re e neb leh.

N'ez oa rumm Arvoriz ebed ker kuzet er hoajou na 'n-deus e gavet, ha lavaret dezañ peseurt Doue, eñ, diagent drouiz-meur, a ador bremañ.

E vouez a zo bet klevet beteg harzou pella an Arvor,beteg al leh-se a vezo anvet diwezatoh Lok-Maze-penn-ar-bed, beteg ar gêr a zo o vond da veza ar gêr gaer ha brudet dre ar vro a-bez, a vezo ivez, siwaz ! koufontet e-kreiz he sked, o veza sachet warni drouglañs an Aotrou Doue, Kêr-Iz.

Ouspenn unan a zelaou anezañ ; ma ne vije ket taolet evez outañ er penn kenta, bremañ ez eus kemend a dud o trei kein da aoteriou mein an doue kriz Teutates,evid en em rei da Jezuz-Krist, ma'z a en egar an drouized gwechall e genvreudeur. Meur a dro o-deus klasket gwall dizad anezañ ; e kuz, rag aon 'zo a-raog Meriadeg, a zo hir e vreh. Soñjal a ra dezo emañ atao e penn, - dreist e zaou letanant, Withur hag Even, n'emaint ket gwall bell gand o zoudarded.

Dre vurzud Laouenan a zo atao en em dennet euz o skilfou. An heskinerez ne ra nemed kreski a aket hag an oad ne deu ket a-benn da sklasa e vaillantiz. Kaer o-deus an drouized enebi, heveleb nerz kalon a ra d'an dud selaou anezañ. Gouzoud a reont, koulz all, ez eo bet an den koz-se brudet dre an Arvor a-bez – rag ar brud-se en-doa gellet treuzi ar hoajou don a zispartie an eil diouz egile ar rummou Arvoriz – dre o skiant, dre e wirionez, ez eo bet gwechall Drouiz-Meur, er renk kenta e-touez an drouized.

E-unan e lavar dezo pegement en-deus marhatet ha pegement a zigareziou en-deus klasket, a-barz digeri e zaoulagad d'ar wirionez. Gouzoud a reont n'eo ket eun den da gemered eun hent hep poueza mad ar pezh a ra, ha, ma'z eo en em staget ouz eur relijion nevez n'ez eo ket heb abeg. Kaer zo lavared ar hontrol, e peb amzer an dud a skiant, - ha kement-mañ a zo gwir ivez euz an dud a renk uhel – a verk an hent d'an dud dizesk.

Perag, en on amzer, ez eus kement a gudennou-fall stignet e-touez an dud, perag kement a vuheziou direol ? Abalamour abaoe ugent pe dregont vloaz 'zo, ha marteze a-raog, an dud, brudet da veza gouizieg, o-deus distroet o spered diou Doue, hag embannet e pep korn euz ar bed n'en-doa an den ken mestr nemed e volonteze e-unan, ken lezenn nemed e interest hag e blijadur. Ma vez sellet piz, ne vez ket diêz gweled a be leh e teu an had fall-ze. An dra-ze a oa dija ar brezel a-raog ar brezel. On enebourien, ar brezel digor, o-deus greet implij euz êzennou fall ha treiz da laza ar horvou ; a-raog ar brezel o-doa taolet êzennou falloh c'hoaz da laza ar spered hag an onestiz, o konta kaoud dirazo,pa vefe deuet pred at stormad, eur bobl vreïn, a vije kouezet en he foull gand ar genta stokadenn.

Ar re a oa karget da sturia ahanom, pennou braz ar skiant, e-leh distrei diouzom an êzennou-ze, a eve anezo gand dudi hag a ree d'ar re all eva. Hogen breinadurez ar spered, ha breinadurez ar galon, a veza taget ar bed, hag ispisial or Bro-ni diwar ar barr, a zo abred diskennet d'an traoñ beteg an dud disterra.

Dare eo bet d'on enebourien kaoud ahanom er stad ma soñjent, ha ma vije bet savet raktal war horre ar pezh a vad a oa e strad pobl Vro-Hall, petra 'vijem-ni deuet da veza ? Souezuz eo e vije tud c'hoaz, goude heveleb kentel, e vije tud o chom en o dallentez, ken aheurtet ha biskoaz, n'o-deus ken youl nemed azdigeri ar brezel etre Frañsizen, a oa êz a-walh da gompren ez eent breudeur , dirag an estren o tond warno. Arabad beza re zebezet koulkoude : ar Romaned o-devoa daou seurt êzenn, unn a groge er skevent,evid o lakaad da vreina, eun all a spefe ouz daoulagad an enebour, evid e zalla. Euz an daou seurt ivez o-doa greet implij a-

raog brezel ar horvou. Darn euz or bro, siwaz, n'eo kleñved o-deus greet hepken ; dallet int bet... hag evid doare n'eus pare ebed evito.

Ar brezel a lak meur a hini d'en em gompren koulskoude hag êz eo gweled e klask kalz euz sperejou gwella or Bro ar wirionez diouz eun tu all, an hini mad. Evid diskenn dioh ar barr d'ar strad, ar wirionez e renk kaoud amzer. N'eo ket warhoaz diohtu e vezo gwelloh an dud ! Fiziañs a heller da goud koulskoude.

Setu-ni tehet gwall-bell dioh Laouenan. Ha koulskoude nann : n'emaom ket keit-se, rag falvezet eo din diskouez dre eur skwer, a welit dirag ho taoulagad, penaoz eur gomz, pe eur skwer, o tond diwar an uhel, he-deus muioh a bouez, penaoz eta, daoust d'an drouized enebi outañ, Laouenan a vefe e gomzou o tougen kement a frouez.

Bez' e oa e-touez an Arvoriz hag en em roe raktal da Jezuz-Krist, nebeud koulskoude e-keñver an niver a zelaouas e gomzou gand dudi. Al labour ne veze ket anad atao : an hada kenta n'oa ket deuet war horre. An Arvoriz avad n'oant mui enebourien touet ar wirionez. Kredi a reont dija e hell beza eur wirionez all ouspenn o hini. Pa deuio eta deuz enez Breiz re all da ober an eil hada, e vezo sebezuz gweled peger buan o labourou a zougo frouez, peger buan e wrizienno ar Feiz er vro-ze, pegen don ivez, ha pegen stard, ez aio he gizioh e douar Breiz-Izel.

Ma welit lanneier, ma ne boulze enno diagent nemed lann, brug, drez ha spern, o tond da veza parkeier goloet a ed mad, e soñjoh n'eo ket ar mirit⁷⁰ a-bez d'an hini en-deus taolet had er parkeier-ze, en-deus bet a-dra-zur muioh a boan an hini en-deus torret an douar. Ha pebez labour dizaour ouspenn, labour hemañ e skoaz labour hennez !

A-raog ma teuas beleien hag eskibien deom euz Breiz-Veur, re all a dle beza poaniet da zieubi an douar d'ar Feiz.Piou int bet ? An istor ne lavar ket deom o ano, siwaz ! Nag e vijem bet laouen koulskoude oh ober eur plas a enor dezo e-kichenn or Zant Paol a Leon hag e genvreudeur ! Al Laouenan, a ziskouezan-me deoh em hontadenn, n'en-deus bet morse buhez nemed em spered. E gwirionez avad, ped Laouenan n'eus ket bet o tigeri klas, - dond a ran atao d'ar ger-ze – da visionerien vraz or Breiz ?

Laouenan ne fallgalonas ket ; rag euz an dud-se 'oa, a gredc n'eo ket atao eun den a laka eur wezenn en douar a hello disheoli a-zindan he skourrou, na tañva euz he frouez : ha marteze ivez en-doa daoulagad da weled al labour guzet a ree e gomzou, ha muioh c'hoaz e skwer.

Morse ne ehane, nemed mond a raje da weled Tromiliniz,evid lida ganto, en o flou⁷¹, ar goueliou brasa ha kerhad diganto peadra da helloud overenna beb an amer e doug e veajou tenn.

Ya, tenn 'oant meurbed. Laouenan ne ouie ket petra 'oa espern e gorr : a-veh diskuizet dre eur pennadig kousk, greet n'eus forz e peleh, e stage adarre d'an hent ha d'al labour.

Ar vugale dreist-oll a deue daved an den koz-se ha ker gwenn e varo, ma vije lavaret 'oa ker koz hag ar bed. Bet e ouie marvaillou ker kaer ! Da heuill an istor e teue atao ar gentel, hag ar vugale a zalhe soñj. Peurvuia ar re-ze o-deveze truez ouz ar paour-kêz koz hag a ranne gantañ o bara.

Ar vugale a zo madelezuz aliez ; pa hoarvez ganto avad beza troet fall n'ez eus ket gwasoh bourrevien egeto. Laouenan ivez, e meur a blou, en-doe da houzañv euz o ferz. Gwelit petra en em gav aliez e-kichenn eun ti-skol, pa vez ar vugale o tebri an tamm bara deuet ganto d'o mern ; gwech eur paour, o tremen dre eno, a welo ar vugale o tiskolpa eun tamm dioh o bara da ginnig dezañ ; gwech all e vezo bannet mein outañ ; ar hoariell e vezo evito, a gemero o flijadur o weled droug o vond ennañ, a stago paper pe billou euz e zillad peñseliet ha toull, ma ne vroudont ket anezañ zoken gand spillou ! An amzeriou a jeñch, ar vugale ne jeñchont ket.

⁷⁰ mirit : dellid.

⁷¹ flou : kumun.

X

Beleg ar Gwad ; beleg ar Maro

Ar boan vrasa, an hini avad a rekete ar muia, a jome gand Laouenan da ziwaska. E enebourien a hellas gouzoud n'edo mui e vignon, ar Honan Meriadeg, e tro da rei skor dezañ. Trehet gand ar ranngalon, ar Honan n'oa bet morse trehet gand an dud, ne falvezas ket dezañ, evel m'on-deus gwelet, diazeza eur famill war bruzunou e galon. Mab eta da gas da benn e vennoz, an ober a-veh boulhet. Fiziet en-doa anezañ en e zaou vignon Even ha Withur. Hemañ a dlee beza e penn gand ar garg a Gonan ha gouarn ar pez a helle beza gouarnet euz pobl Arvor.

Evel a zegouez aliez, pennou-braz all o-devoe abred gwarizi ouz Withur hag a zinahas senti outañ. Pep hini en e gornig douar a zavas eur rouantelez vihan. Dre re a vadelez, Withur ne falvezas ket dezañ skuill ar gwad evid degas anezo da zenti outañ ha mired na vije rannet heritaj Meriadeg.

An dra-ze n'oa ket evid displejoud d'an drouized ; ar re-mañ a zavas o fenn. O rei o skoazell da hemañ pe da henhont euz ar pennou braz-se, e helljont e gwirionez ober ar pez a garjont. E meur a leh zoken e teujont da veza a-nevez ar Vistri.

Ha bez' ez oa e-touez ar re o-doa kemeret o zammig euz douar Arvor, ha n'oant nemeur kristen en o halon. Badezet 'oant bet, ar halz anezo : en o gwazied avad 'oa chomet gwad payan, gand tud gouez Kabestret dindan galloud Meriadeg, n'o-doa ket kredet diskouez bete neuze petra 'oant, da lavared eo tud kriz meurbed, troet da ober an droug kentoh eged ar mad, gand ma vije abeg evito da greski o feadra pe da garga o hov d'o youlou fall. O daouarn dizakr a lakaas ar gwad da reded, aliez zoken en o famill.

N'eo ket souez ma savas en o eneb mouez Laouenan. Skourjeza a eure o fallagriez dre gomzou nerzuz meurbed. Ar wirionez a daole dezo, en o fas, heb aon ebed. E-leh selaou mouez Laouenan ha mouez o houstiañs, ar re-mañ a droas muioh gand an drouized, a ree ivez gwall vuhez da Laouenan.

O veza ma ne hellent nemeur fallgouraji ar pennog-koz – evel-se e halvent o enebour – e pleustrejont muioh-mui da zeveni ar zetañs a varo o-doa, evel an drouized, douget pell a oa en o halon en e eneb. Penaoa avad laakad anezañ d'ar maro, heb na vijent tamallet ? An aon, a leverer, a zo mamm ar furnez, ha daoust d'ar stad ma'z oa kouezet enni an Arvor, an drouized, koulz hag ar re a droe ganto, o-doa aon c'hoaz : Laouenan en-doa re a vrud. Ma teuje dezañ disparisa, ar helou a vije kaset d'ar red da vignoned gwella Meriadeg, a oa chomet ivez mignoned Laouenan. Ar re-mañ moarvad a glaskje gouzoud dre be 'n abeg ha penaoz en-divije Laouenan kollet ar vuhez. Aon o-doa dreist-oll diwar goust Withur ; al leon a oa kousket ; arabad 'oa dihuna anezañ, rag eun heveleb torfed a lakaje al leon en egar hag en dro-ze e kemerje e armou. Den n'edo e poan da houzoud peger pounner 'oa an armou-ze.

Evel diagent, an drouized o-doa klasket koulskoude rei taol ar maro dezañ meur a wech e gwenodennou distro al lanneier pe ar hoajou, en heveleb doare ma vije gallet rei da gredi e vije bet taget gand loened gouez. E eur n'oa ket deuet c'hoaz. Ar re a oa bet karget da gas da benn ar mennoz-se a zisklêrie n'o-doa ket bet a nerz da zevel o armou, pa veze deuet ar mare, evel pa vije eur galloud burzuduz bennag o tiwall Laouenan.

Ne falveze ket dezo kredi e teuje ar galloud burzuduz-se a-berz an Doue a brezege ar beleg. Hemañ avad a ouie n'o-divije peg war e vuhez nemed pa falvezje d'e Vestr, d'ar mare merket Gantañ, hag el leh m'En-doa choazet. Ha ne zistroe ket diwar e hent.

Hogen eun deiz an drouized a zoñjas dezo beza kavet tro-vad. War bouez fizioud al labour e tud diouz o dorn, e soñjent na helle ket ar mor mond da ziskuill an torfed na da Withur na da zen all.

Laouenan, en-doa eta eun devez kemennadurez, 'oa c'hoant gweled anezañ en enez Sizun. Ne varhatas ket, daoust ma ouie 'oa en em dennet eno ar re ar muia imoret euz an drouized ha ma renent war an enezenn-ze gwasoh eged n'o-doa greet biskoaz war zouar ar Gelted. Tizoud a reas eta an andred ma ya ar wazenn-dour, anvet Gwaien, d'en em daoler er mor-braz. Eno, hervez ma'z oa bet lavaret dezañ, e tlee kaoud eur vag da ober an treiz etre an douar-braz hag an enezenn.

Kaoud a eure e gwirionez eur vag hag heb disfiziañs ebed e pignas e-barz, daoust ma 'n-dije gwelet oh evesaad mad outo, ar vartoloded o selled a-gorn outañ. C'hweh 'oant, ha tres dall warno oll...

An avel a oa mad : ar vag poulzet he-eun gand he hent, eur wech er-mêz euz an aber, a risklaz buan beteg ma rankas digornia Beg ar Raz. Setu-hi bremañ e raz Sizun. Den, a leverer, ne dremen eno hep aon pe hloaz. Evid lavared gwir, ar vartoloded muia boazet diouz doareou ar raz, zoken pa vez ar mor en e gaerra, o-deus ezomm euz o oll ijin-prena evid enebi ouz ar herreg kuzet, ha pellaad diouz an andrejou ma tro ar mor enno gwasoh eged eur vilin-avel.

En deiz-se, ar mor n'oa brao na diêz, da lavared eo ez oa peadra da eun den evel Laouenan, ne anie⁷² ket ar raz, da gredi e helle beza dañjer, nann avad da gaoud aon, rag ne ouie ket petra 'oa kaoud aon. Ar vartoloded en emlakaas da ober an neuz da veza spontet, da lavared ez oant tud kollet, rag ma'z oa unan a re er vag : ma ne vije ket dizammet ar vag, edo o vond da beñsea hag oll e vijent konfontet.

Ar pezh a hortozent en em gavas : Laouenan a ginnigas dezo beza stlapet er-mêz, hag heb gortoz zoken ma vije kroget ennañ, eh en em daolas e-unan en e vez⁷³. Ar mor avad, dre urz an Hini en-deus gwir warnañ, ne asantas ket degemeret kannad an Aviel. Evel da Zant Per gwechall Laouenan a oe roet dezañ bale war an dour.

Ha koulskoude en eun taol krenn ar mor a fuloras a-bez. Buannoh eged na heller konta, ar vag gand ar re a oa e-barz a oe sachet war-zug eur poull-tro evel gand eun dorn gallouduz, evel pa vijent war eur ster daer meurbed, o reded e-kreiz ar mor. An avel evel ar mor en em lakaas en egar. Ar wern a strakas, a vroustas⁷⁴ dre an hanter, a gouezas er mor, gouel hag all ; ar vartoloded a grogas en eo roeñvou ; an tarziou o diframmas euz a dre o daouarn ; ar stur d'e dro a zistagas. Penaoz gouarn hiviziken ? Gand petra enebi ? Koulez all setu-i er poull-tro ; ar vag en em lakaas da drei, da drei o tostaad bepred ouz ar hreiz, ouz an islonk. A-benn eur mare, Laouenan ne welas mui netra. Lonket oant !

Ker buan ha ma'z oa en em hwezet, ar mor a davas : al labour gourhemennet dezañ gand e Vestr a oa greet ! Ar vartoloded en em verzet d'an drouized evid beuzi Laouenan, o-doa paeet o zorfed hag hirio o hlemmou, evel kan Ahez, merh Gradlon, a vez klevet beb ar mare o tond euz ar Raz.

Ar beleg en-dije gallet dond war e giz ha gounid an douar-braz. E zever, a zoñje dezañ, a halve anezañ d'an enezenn : war-zug an enezenn e kerzas.

Piou a hellfe dizolei ha displega mennoziou kuzet an Aotrou Doue ? Saveteet en-doa dre vurzud e zervicher. C'hwi eveldon-me a zoñjfe 'oa abalamour ma felle Dezañ dre Laouenan konvertisa an enezenn a-bez. Dirag eun heveleb burzud, a leveroh, o weled eun den o tond davetañ en eur vale war ar mor, piou n'en-dije ket selaouet e gomzou ha digoret e zaoulagad d'ar wirionez ?

Drouized Sizun a oa ken aheurtet ma lakajont an dorn war ar beleg a yee war-zug enno dre garantez, en eur rei da gredi d'an dud euz an enezenn ez oa eur sorser hag a raje kalz gaou outo, ma lezjent anezañ da vale.

Azaleg neuze e tigoras e verzerenti d'ar paour-kêz misioner Perag avad klemm war e blanedenn ? Ne hoantae nemed an dra-ze, pell a oa !

⁷² anie : anaveze.

⁷³ e vez : ? : er-mêz.

⁷⁴ a vroustas : a dorras.

Da genta 'oe hepken dalhet en eun toull lochenn heb gelloud flacha ; hag an drouized a glaskas deseo anezañ, e lakaad da zistrei da adori Teutates. Poan gollet 'oe evito hag, e-leh o zelaou, Laouenan a brezege dezo e Zoue e-unan, o rei dezo da entent e teuje Jezuz-Krist da veza dizale Mestr an Arvor heb hini all ebed, hag e vije zoken, diwezatoh avad, anavezethag adoret en enez Sizun zoken.

Imor a grogas enno. Dond a rejont da veza bourrevien, bourrevien euz ar re wasa⁷⁵. Lakaet e veze d'ar beleg paour mein ruziet ouz e leziou, bazatet e oe beteg ma teuas ar plasou euz e gory, chomet yah goude an tan, da ober eur gouli hepken gand ar plasou devet, ha war ar gouli-ze e vije taolet dour mor bervet. Diframmet 'oe dioutañ e ivinou, treud ha daouarn...

Hag e-kreiz e boaniou eh anzave a vouez kreñv : « Jezuz-Krist a reno en Arvor hag e Sizun. »

E zaoulagad a oe tennet euz e benn hag evel ma lavare atao : « Jezuz a zo ar gwir Doue ! », eun devez an drouized a drohas dezañ e dent gand eur mên-lemm.

Tamm ebed, gwrizienn ebed ne veze roet dezañ ; na netra da derri e zehed. O ! pebez poan iskiz dreist an oll boaniou en houmañ. Jezuz e-unan a zo falvezet dezañ e zañva, evid ma vije leun-barr muzul e boaniou.

N'eo ket souez eta, daoust peger mad oa steuet, e vije deuet e gory da veza trehet. Pell e padas e angouni, pell 'oe ar maro a-barz tenna anezañ euz tre daouarn an vourrevien didruez. Dond a reas koulsloude... An drouized a daolas e gory e mor ar Raz.

Evel-se eh achuas buhez Laouenan, eur vuhez karget a veritou dirag Doue. Bepred 'oa bet den a volentez-vad ha dre 'n abeg a ze 'oa bet galvet gand ar re genta war zouar Arvor da dañva bara ar wirionez-se, da Zoue. Doue a bae gand largentez hag ene Laouenan a gavas, heb douetañs ebed, degemer mad euz E berz.

E gory en-doe ar memez bez gand korv e vab, eur bez don ha frank, el leh ma'z eo marteze en em gavet e relegou gand relegou e vab : piou 'oar ?

Hag eur hannad a-berz Doue a yeas da gas d'an diou werhez, a roe dezañ an ano a dad, ez oa maro Laouenan, ez oa maro, nann, -ez oa eet da azeza war an tron a oa ouz e hortoz a-renk ar verzerien....

Kenavezo, lennerien : gwall bell am-eus dalhet ahanoh. Koulskoude, ma plijas deoh istor Laouenan, grit, me ho ped,eur bedennig evid an oberour.

Alan Yann

P.S. : Eur gerig c'hoaz gand aon e teufeh da gredi em-efe greet fae warnoh. N'oh ket bet heb gweled eo braz ar hemm en doare-skriava euz an eil penn d'egile euz ar skrid-mañ. Setu penaoz eo en em gavet kemend-all. Istor Laouenan a zo bet greet a bennadou, skrivet amañ hag a-hont, diouz ma vije eur pennadig ehan ha didorr dioh ar Boched. Peurachuet eo bet e *Compiègne* d'ar 25 a viz c'hevren 1917 : n'oa ket tomm d'an ampoent ! N'eo ket souez eta ne vije ket e tro da veza moullet evel-se. Hag evel-se edo siwaz ! pa oe goulennet diganen euz a-berz ar "C'hourrier". Me falveze din dale. Kas atao, a oe lavaret din. Koriya a helli war ar skritur-moull. Bolontez em-oa da ober. Pa oe diskouezet din avad peger braz labour a roen da vicherourien ar voullerez em-eus lezet an traou e-giz ma'z edont el lodenn genta, hag eilskrivet va-unan an eil lodenn. Anad eo azaleg pe leh. Ra vezer trugarezuz war an dra-ze ouz ar paour-kêz micherour a zo bet diank dezañ war eun dro amzer ha yehed da ober an traou e-giz ma vije bet dleet.

A.Y.

⁷⁵ Dond a rejont da veza bourrevien, bourrevien euz ar re wasa : notenn gand "**Embanna an Hirwaz** : Memez mod etre an oll relijionou. E Fras ez eus bet brezelioù dibaoez etre ar Gatoliked hag arBrotstantid. En amzer Loeiz XIV e oe lazet eur bern Protestanted.